Mustafa Kutlu

DEM BU DEMDİR

Deneme

DERGÂH

DEM BU DEMDİR

Mustafa Kutlu

Dem Bu Demdir'in yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 580
Sertifika No: 14420
Türk Edebiyatı - Deneme: 31
Mustafa Kutlu Dizisi: 33
ISBN: 978-975-995-530-4
1. b. Eylül 2014
2. Baskı: Kasım 2014

Dizi Kapak Tasarımı: Mustafa Kutlu
Kapak Uygulama: Ercan Patlak
Sayfa Düzeni: E. Gökçe Aksoy

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
B.O.S.B. Mermerciler Sanayi Sitesi 10. Cad. No: 15
Beylikdüzü / İstanbul
Tel: [212] 422 79 29
Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 41 (3 hat) Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mustafa Kutlu

DEM BU DEMDİR

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergahyayinlari.com / bilgi@dergahyayinlari.com

İçindekiler

Otuz Yıl, 11
Sokağımın Tek Ağacı, 13
Turizme Karşıyım, 15
Olan-Biten, 18
Paylaşmak, 21
Dem Bu Demdir, 23
Bahar Gelmiyor, 25
Ne Yapabiliriz?, 28
Kirazın Tadı, İğdenin Kokusu, 30
Hayatı Tanımak, 33
Haddini Bilmek, 35
Edebiyat Bitti mi?, 37
Erguvan, İğde ve Kavak, 40
Sabahın ve Karmaşanın Ortasında, 42
Eylül Hüzünleri, 45
Aşk Olsun, 48
Elveda Zamanı, 50
Karşı Sözler, 52
Kıssadan Hisse, 54
Kime Güvenebiliriz?, 56
Yağmurun Sesi, 58
Kar Yazısı, 60
Hız ve Haz, 62
Aidiyet, 64
Eskiler Alıyorum..., 67
Aşka Benzer Bir Şey, 69
Hoyratlığın Sınırı, 71
İnsanlıktan Çıkmak, 74
Kuyu, 76

Kadri Bilinmeyenler..., 78
Belasını Aramak, 80
Ruhumuzun Coğrafyası, 82
Reçete, 85
İkinci Reçete, 87
Hayvan Sevgisi, 89
Balıkları Kim Öldürdü?, 91
Gösteriş, 94
Vicdanın Sesi, 96
Sanat ve Ticaret, 98
Ayak İzi, 101
Yazlık, 104
Vahşi ile Medeni, 107
Orman Kanunu, 109
Liselerin Enkazı, 111
Yurt Dışında Öğrenci Olmak, 113
Nar Hikâyesi, 115
Solmuyor Çiçek, 118
Bu Toprağın Renkleri, Kokuları..., 120
Tohum ve Toprak, 122
Siyaset ve Ticaret, 125
Ahlâk ile Etik, 127
Çürümenin Boyutları, 130
Yeni Bir Yılın Önünde..., 132
Süper, 135
Yavuz Hırsız, 137
Kültür, Kültür, Diye Diye..., 140
Canavar Düdüğü mü, Ramazan Davulu mu?, 142
Ramazan, Bayram ve Türkiye, 145
Niçin Eski Ramazanlar?, 148
Günümüz Ramazanı, 150
Günümüzün Bayramları, 153
Bayram ve Tatil, 155
Tatil Programı, 157
Bayramın Nefesi, 160
Kazın Ayağı, 162
Karanlığa Alışmak, 165
Halkı Uzaktan Sevmek, 167
Çevresini Kurutan Merkez, 170
Merkez Neresi, Çevre Kim?..., 172
Halkın Seçimi, 174
Halka Doğru, 176

Tarihe Bakmak, 178
İmkan ile Mümkün, 180
Habere İnanmamak, 183
Söz Uçar da Yazı Kalır mı?, 185
Seviye Meselesi, 187
Üniversitenin Merkezi ve Çevresi, 190
Otomobil Sever Misiniz?, 193
Ayranı Yok İçmeye, 196
Dön Geri Bak, 198
Silah Tutkusu, 200
Yalnız Ölüm, 203
Bülbülü Öldürmek, 206
Kara Yazı, 208
Unutmak Mümkün mü?, 210
Kader Kurbanları, 212
Depremin Dersi, 214
Toplu Konut Ormanları, 216
Bahçeli Ev, 218
Güven Oyu, 220
Turgut Cansever Hoca'yı Dinlerken, 222
Turgut Hoca'yı Dinlerken, 225
Havadan Sudan, 227
Dön Baba Dönelim, 229
Şehir ve Kurban, 232
"Su"dan Sözler, 235
El Değmedik Ne Kaldı, 238
His Kaybı, 240
Derin Kuyu, 243
Korumaya Değer Olan, 246
Uzanıp Giden Tren Yolu, 249

Bu yazılar, Yeni Şafak gazetesinde yirmi yıllık bir süre içinde yayımlandı.

Okurların bu hususu gözden uzak tutmamalarını rica ediyorum.

M.K.

Fikr-i müstakbel ü maziyi bırak ârif isen
Böyledir hâl-i zaman bir var imiş bir yoğ imiş

Koca Ragıp Paşa

OTUZ YIL

1998 yılı birkaç gün sonra bitecek. Yazı yazmaya başlayalı otuz yıl olmuş. Her gelip geçen neslin söylediği nakarat: Nasıl geçti bunca yıl?

Veya bir şairin kitabına verdiği ad: "Geçti mi geçen günler".

Lisede fen kolunda okudum, lakin edebiyata daha çok eğilim duyuyordum. Aslında o da değil, orta mektepten itibaren tutku ile resim yaptım. Bir de futbol var tabii. "Kuşlar da kaderle uçar" biz edebiyat fakültesine girdik. Yine aklımda yazı falan yok; resme ve futbola devam. Hatta iki sınıf arkadaşım ile Erzurum Halkevi'nde bir "Resim sergisi" bile açtık.

Resim yapacak sakin bir mekân bulamıyordum. Talebe derneğinin araya girmesi ile fakültede bir yer gösterdiler. Ramazan. Gün boyu çalışıyorum. Küçük bir elektrik ocağına patates haşlıyorum. Çay, patates, peynir-ekmek, işte iftar. Bir gün patates tenceresini ocağın üzerinde unutmuşum, nereye gittimdi, az kalsın mektebi yakacaktım.

Onca uğraş sonu sergiyi açtık. Nasıl bir heves içindeyim. Karakış'ın ortası. O gece bir kar yağdı, bir kar yağdı, diz boyu. Ertesi gün pazar, sergi açılacak. Tipiden göz gözü görmüyor, kuşlar bile bir daldaya girmişler. Halkevinin sergi salonunda arkadaşlar ile bekliyoruz.

Kimse gelmedi.

Ramazan da, bayram da geçip gitmişti. Oturup misafirler için hazırladığımız pastaları, şekerleri bir güzel yedik. Bize o yıllarda sanat felsefesi okutan İoanna Kuçuradi ve bir de hemşerim Yılmaz Göktekin iki tablo satın aldılar. Sergiden bir sürü güzel tanışıklık kaldı geriye: Gülden Baskın, Fehim İbrahimhakkıoğlu ve başkaları.

Fikir ve Sanatta Hareket, dergisi çıkmış, afişleri fakülte koridorlarına asılmıştı. Dergi ile beni amcamın oğlu Ruhi Kutlu tanıştırdı.

İslâmî muhtevada sunulan sosyal adalet söyleminden etkilenmiştim. Nurettin Topçu'nun o mürşidâne üslubu. Gün olup bu dergide yazabileceğim aklımın ucundan geçmiyordu. Zaten yazmadım da. İlk yayınlanan ürünüm dergi kapağında yer alan bir desen idi.

Sevgili Ezel Erverdi (dergiyi çıkaran), Nurettin Topçu'nun eski talebelerinden, benim de fakülteden hocam Orhan Okay Bey'i ziyarete gelmiş. Orhan Hoca bizi odasında buluşturdu. İnsanlar arasında kalp yakınlığı, ruh akrabalığı denilen bir şey var. Hemen kaynaştık ve şehirde o unutulmaz Hemşin Pastahanesi'nde uzun uzun konuştuk. Ben dergiyi, edebiyatı geriye atan, resim-desen basmayan tavrı ile soğuk bulmuştum. Ezel, "o zaman bize desenler yap da, basalım" dedi. İşte hikâyenin başlangıcı.

İlk hikâyem, ilk yazı tecrübem "O" başlıklı metin, Orhan Hoca'nın tensibinden geçtikten sonra basıldı.

Şimdi önümde dizgisi tamamlanmış bir kitap daha duruyor: "Hüzün ve Tesadüf."

Bu da çıkar, kayıtlara geçer. "Tevafuk" deseydim daha isabetli olacaktı galiba.

SOKAĞIMIN TEK AĞACI

Sokağın sahibi değilim elbette, ama Dergâh Yayınları orada olduğundan ve ben yıllardır taşına toprağına (toprak yok ya lafın gelişi işte) bastığımdan böyle bir başlık attım.

Sokağın ucunda, üç yol ağzında bir akasya ağacı var. İnce yapraklı ulu bir ağaç. O birbirine bitişik çok katlı apartmanların, hanların gölgesinde, ziftin çöpün arasında, o araba cangılında, korna sesleri, motor gürültüsü, egzost dumanı içinde nasıl büyümüş?

Bu daracık yerde çokluk adım atacak boşluk bulamazsınız. Her iki yanına araba park ederler. Onlar yetmiyormuş gibi, minibüsler, kaptıkaçtılar, hatta koca koca kamyonlar, el arabaları ile yük taşıyan hamallar bütün gün tıkayıp dururlar yolu. Sen dur ben geçeyim, kim koydu lan bu arabayı buraya, alooo hooop, aloo dağ başı mı burası; benzeri bağrışmalar, sataşmalar, ağız dalaşları eksik olmaz.

İşin gereği olarak hemen bütün atelyelerden yükselen motor sesleri, jeneratör homurtuları, soğutma cihazlarından dışarı salınan sıcak-kokulu hava akıntıları ile boğulacak gibidir sokak.

Sokağa bakan bütün katların bütün kapıları ve pencereleri demir parmaklıklar ile örülüdür. Bir nevi Alcatraz Hapisanesi. Tabelalar, pleksglas levhalar, saclar, teller, demir direkler, plastik pis su boruları, btb mozayıklar duvarları kaplar.

Gökyüzü gözükmez.

İnsanların yüzleri, gözleri, tebessümleri gözükmez. Türküleri, şakaları duyulmaz. Hayat kavgasının şiddeti, ekmek parasının dehşeti, alın teri, işte o kadar.

Akasya ağacı bu sokağın başını bekliyor. Orada her bahar parlattığı şeffaf-yeşil yaprakları ile bütün iç karartıcı manzaraya perde germek istiyor. Bazen dallarına tüneyen serçelerle oynaşıyor, bazen tâ yukarılarda yakaladığı gün ışığını süzüp aşağılara sarkıtıyor.

Geçen sonbahar, fırtınalı bir gecede, bir kolunu kaybetti.

Sabahın ilk işçileri, gecenin son bekçileri onu orada kırılmış koluyla buldular. Ağacın dilinden anlayan, onunla sırdaş olanlar (kimlerse) yaralarını onardı, kırık kolun boşluğuna çamur sıvadı, koca ağaç kökleri ile olmasa bile gövdesi ile sevgili kara-toprağa sarılıverdi.

Sokağa vardığımda ilk onu görüyor, ilk selamı ona veriyorum.

Sokağımın tek ağacı o üç yol ağzında yıllardır bıkıp usanmadan bizler için temiz hava, gün ışığı, kuş cıvıltısı, seher yeli kalıntısından oluşan bir besteyi fısıldayıp duruyor. İş çıkışı yanından geçip giderken "Allahım bu ağacı bize bağışla" diye dua ediyorum.

Bir sabah sokağa girdiğimde onu serçeleri boynu bükük bırakarak yıkılmış veya sökülmüş bulacağımdan korkuyorum.

İçimizde tek bir ağaca bile tahammül edemeyenler, onu görmeyip geçenler var. Arabasına park yeri açmak için "Ulan bir gece şu mereti deviriversem ne lazım gelir" diye düşünen magandalar var.

Bu ağaç bana nedense Arif Nihat Asya'nın "Bayrak" şiirini çağrıştırıyor: "Ey şimdi süzgün rüzgârlarla dalgalı..." Bu yazıyı bundan altı yıl önce bir Kasım ayında yazmıştım.

Geçende artık çoktan ayrıldığımız sokağa bir uğrayıp, çayçı Hamit Abi'nin bir çayını içeyim dedim. Sokağa girdim. Oraları elden geçirmişler, yaya kaldırımlarına paket taş döşemişler. Ama... Bu arada sokağımın tek ağacını kesmişler. Veya kurumuş, veya bir araba vurup devirmiş, her neyse. Orada öylece durup, ağacın bıraktığı boşluğa bakakaldım.

TURİZME KARŞIYIM

Allah'ın talihli kullarından biri olmalıyım. İstanbul'a geldim geleli Sultanahmet ve civarında çalışıyorum. İstanbul'un kalbini dinliyorum yani.

Dinlemek iyi de, son zamanlarda tuzluya oturuyor. Bir fincan çay beş kağıda çıktı. Ayrıca ben çayı fincanda değil, ince belli bardakta içmeyi severim.

Neymiş efendim, turistik tarife imiş.

Sultanahmet Köftecisi esasen halkın rağbet ettiği ucuz ve kaliteli bir yerdi. Biz de epeyce bir zaman devam ettik. Turizm orada da önümüzü kesti. Artık halktan bir ailenin oturup yediği köfte, piyaz ve irmik helvasından oluşan yemeğin hesabını verirken terlediğini görüyorum.

Ben evde çalışmayan, yazmayan; bahçelerde, kahvelerde okumaya-yazmaya alışmış (kötü bir alışkanlık ama ne yapalım olan olmuş bir kere) bir adamım. Ne yani şimdi bahçelere, kahvelere gidemeyecek miyim? Gidemeyeceğim çünkü oturacak kahve de kalmadı. Eskiden Molla Fenari Camii'nin karşısında bir Kanaat Lokantası vardı. Küçük bir esnaf lokantası. Çeşidi az, lezzeti yerinde, malzemesi temiz ve kaliteli, üstelik halkın kesesine uygun bir mekan idi. Gider karnımızı doyurur; bitişiğindeki Erzurum Kıraathanesi'nde tavşan kanı çaylarımızı içerdik. Şimdi ikisi de yok. Onların yerinde Saltanat Otel ve Restoranı yükseliyor.

Yaşımız çok genç iken cümbür cemaat Sirkeci'deki Köfteci Fahri'ye giderdik. Fahri kaldırımdan gelen kabadayı bir adamdı. Köftenin yanında iyi kurufasulye yapardı. Biz az sayıdaki masaları doldurur, hepimiz fasulye söylerdik. Bir gün dayanamayıp patladı: "Ulan yiyecekseniz, bir iki porsiyon da köfte yiyin, yoksa defolun gidin. Sizin yüzünüzden dükkâna müşteri gelmiyor, köfteler elde kalıyor."

Allah rahmet eylesin Fahri de gitti, dükkân da kapandı.

Gazanfer Ağa Medresesi'nde bulunan Türkiye Yazarlar Birliği'nin İstanbul Şubesi iyi-kötü oturup, gölgelendiğimiz, sohbeti koyulaştırdığımız bir âşina mekan idi.

Tamir ve tadilat yapılacak diye kapısına kilidi vurdu. Bu sebeple geçen yaz çil yavrusu gibi dağıldık. Bendeniz Sahaf İbrahim'in kapı önündeki sandalyelerine sığındım. Yaz geçti, güz bitti. Umuyorum seneye sezon açılışında yeniden Yazarlar Birliği'nin o çok sevdiğimiz medrese atmosferine kavuşuruz. İlgililere duyurulur.

Halk Ramazan münasebeti ile iftardan sonra Sultanahmet'e akın etti. Bu defa "yahu burayı da panayır yerine çevirdiniz" diyerek heyheylenenler oldu. İyi de güzel kardeşim bu halk ne halt edecek, nere gidecek yani. Kazara turistik bir mekanın kıyısına ilişecek olsa hemen tepesine dikiliyorlar: "Kalkın buradan, az sonra turistler gelecek". Anladık turist döviz getiriyormuş. Bu sebeple yeşili seviyor, çimlere basmıyoruz.

İyi de gelen dövizi kapanlar gidip Kanarya adalarında keyif çatıyor, yani bize bir şey damlamıyor (Damlıyor mu, damlamıyor mu iktisatçılar bilir. İktisatçıların işine karışılmaz. Onlar şoför gibidir. Kendileriyle araç hareket halinde iken konuşmak yasaktır).

Bir yer turizme açılıyorsa, turistler için düzenlenir. Rengini, kokusunu, sesini, neşesini, canlılığını, insanlarıyla birlikte tüm özelliğini kaybeder. Kartpostala döner (örnek: Soğukçeşme Sokağı).

İstanbul'u turizme açmak isteyenlere sesleniyorum. Bu arada halkı kaybettiğinizi unutmayın.

Halkı; yani mekanın ve zamanın ruhunu. Kapitalizm herşeyi satılığa çıkarmış gidiyor. Onun arabası var ama ruhu yok, bildiğimiz-anladığımız mânada ahlakı da yok.

Lütfen siz bu yola sapmayın.

OLAN-BİTEN

Bir kitap daha bitti. Daldan bir yaprak düştü. Sokaktan geçen hurdacının sesi dalga dalga yayılıyor.

Şöyle uzanıp baktım pencereden, kara-kavruk bir oğlan. Hurda arabasının üzerinde hurdaya çıkmış bir bisiklet.

Rüzgar yok, dallarda hareket yok, güneş şehrin üzerine abanıyor, şehrin üzerinde griden kahverengine doğru uzanan bir bulut. Bulut değil sis. Bir yaz öğle sonu yaşanıyor. Bitkin, tatsız, isteksiz. Saatin tik-takları duyuluyor. Saat bizi bugünden yarına taşıyor. Bunu anlayan var mı?

Yarın diye bir şey var mı?

Yarını düşünenler döviz bürolarındaki ışıklı tabelalara bakıyor. Köylünün gözü gökte. Rahmet damlamadı gitti. Bu gidişle yağmur duasına çıkılacak. Siyasîler bir yerde toplanacak, halkın dertlerini mi, kendi geleceklerini mi tartışacaklar? Her ikisini de. Siyasetle ticaret bir arada yürüyor. Nereye gidiyorlar? Kazanmaya. Kazandıklarını ne yapıyorlar? Harcıyorlar: Yiyip, içip geziyorlar. Bir yeni kıravat alıyorlar, fotoğraf çekiyorlar. Misyon ile komisyon arasında sıkı bir ilişki var.

Kırlangıç saçak altındaki yuvaya keskin bir dalış yapıyor. Ağzındaki böceği yavrunun ağzına verip çıkması iki saniye sürüyor. Kırlangıç sürekli yuvaya yem taşıyor. Zaman sonra yavrular yuvadan uçacak. Yuva bozulacak. Asıldığı saçaktan düşüp toza-

toprağa karışacak. Şehirlerde toprak yok, toprak kokusu yok. Ama şehir sakinleri var, atmacalar var. Güvercin avlıyorlar. Şahinler güvercin avlar. Bu metafor üzerinden savaş senaryoları yazılıyor. Dünyadan savaş haberleri geliyor; fotoğraflar, filimler, alevler, dumanlar, kaçışan koşuşan insanlar, cesetler, askerî araçlar, kameralar, demeçler, çocuklar.

Savaş o yanda.

Bu yanda deniz-kum ve güneş.

Yeni bir turizm sezonu yaşanıyor; yaz aşkları, tek gecelik maceralar. Sürat tekneleri arkalarında köpükten beyaz bir iz bırakarak uzaklaşıyor. Rakı içip peynir ve kavun yiyenler ne düşünüyor? İstakoz isteyenler ne düşünüyor? Her zevkin bir süresi var. Yaşanıyor ve bitiyor. Ama zafer biraz da hasar ister. İşin ucunda tansiyon, kolestrol, AIDS, kanser, korkutucu şeyler var.

Olsun.

İnsan unutur. Paranoyak değilse, bir takıntı taşımıyorsa yeni sevgili eskisinin yerini alabilir. Sevgili nedir?

Sorular sıkıcı.

Kahve güzel, hanımeli kokusu ve Bûselik Faslı. İnsan müzikle nereye kadar gidebilir? Müzik, edebiyat, resim, mimari, ebru, gitar, konçerto, sahne, ışık ne bileyim; sanat bizi nereye götürebilir?

Hiçbir şey ile yeteri kadar ilgilenemiyoruz. İlgilensek ne olacak, diye soranlara dahi rastlanıyor. Bunların göz altlarında mor lekeler var. Çok sigara içiyorlar ve boş boş bakıyorlar.

Hiçbir derde deva olamayan o umumi laf yüzümüze çarpılıyor: "Hayat devam ediyor". N'olmuş yani, biliyoruz. Biliyorsun ama yine de tasalanıyorsun. Tasalanmak insanî bir şey, ne yapalım; kalkıp şıkır şıkır oynayalım mı? Senden oynamanı isteyen kimse yok gereğini yap yeter. Ha, emirler ve yasaklar. Ama bir de kanunlar, tüzükler, yönetmelikler, umumi temayüller, kamusal alan vesaire var. Olsun, sen ölene ağla, doğana sevin bu kâfidir. Yapılacak

şeyleri tarif ediyor, uyarıyorlar. Doğru. Telefon faturası, alışveriş fişi, alışverişin kendisi.

Bu yazı ne oldu şimdi, neye benzedi, ne anlatıyor? "Hiçbir şey" deme sakın etrafta o kadar mânasız mesele dolaşırken.

Sen mâna arıyorsun, Hâşim melâl'in peşinde idi, bense olanı anlatıyorum.

Olan kaderdir.

Ya olacak olan?

Onu bilemeyiz.

Ama tedbir, teşvik, takdir, tazyik.

Bırak sayma, hepsi boş. Kimsenin bir şey bildiği yok. Eskiler gibi konuştun: Bu kantar bu yükü çekmez. Doğru, çekmiyor.

Sokağa bakıyorum, bir yaprak daha düşüyor. Bir kitap daha bitti. Bu ne demek?

PAYLAŞMAK

Deve bayıltan sıcaklarla kaplı yazın içinden terden sırılsıklam çıkıp geldik. Konya'da, Adana'da, Maraş'ta, hatta yayla diye çıktığımız Andırın'da bile "seksen senedir böylesini görmemiştik" diye sıcaklardan şikâyet ediliyordu.

Benim gibi sıcak karşısında "çaya düşmüş kesmeşeker" gibi erim erim eriyen birinin sonbahar serinliğine kavuşması ne güzel.

Gece bir miktar yağmur yağıyor. Sabah her yerin sulanıp süprülmüş haline uyanıyorsunuz.

Güz gülleri üzerinde şebnemler. Kasım geldi sakalar, floryalar ötmeye başladı. Gök mavi, güneş parlak, hani ne derler "şurup gibi" bir hava.

Güzel bir şeyle karşılaştığımda aklıma ilk düşen; sevdiklerimi aramaktır.

Güzel bir gün, bir manzara, bir haber, resim, filim, kitap.

Güzel insanlar ki; bunların iç huzuru, iyilikle dolu ruhları, temiz kalpleri yüzlerine yansır.

Varlıklarından yayılan güven duygusu sizi de sarmalar. Her neyse; işte o zaman, yani bir güzele, güzelliğe rasladığımda gayrı ihtiyari şükür ve dua ile doluyorum. Cenab-ı Allah'ın biz kullarına yağdırdığı rahmetle gözlerim yaşarıyor.

Bütün bunlar sanki sadece bana verilmiş gibi minnet ve mahcubiyet altında eziliyorum. Güzellik kaynayıp kabaran bir deniz olarak

etrafımı kaplıyor; içimi doldurup taşıyor.

Neredeyse boğulacağım.

Neredeyse bir vicdan azabına, bu raslantı sanki bir pişmanlığa dönüşecek.

Sanki hak yemişim, sanki başkalarının payını gasbetmişim.

Bu sağlık, bu varlık, bu güzellik bana fazla; hemen paylaşmak, nimeti bölüşmek ferahlatıyor beni. Sanıyorum mezkur güzelliği temaşa edenler topyekün "şükür secdesi"ne kapanacak.

Ben böyle iyimser, paylaşımcı, âdil, faziletli cümleler kurayım; pembe tablolar çizeyim; ey aziz okuyucu sen de "abarttın ama, tadını kaçırdın" de...

Haklısın.

Şu içinden geçip gittiğimiz hayat; kuş sesi ile gül kokusundan oluşmuyor. İşte gün geçmiyor ki "gündeme bomba gibi düşen" bir soygun, bir yolsuzluk haberi içimizi karartmasın.

Hangi tarafa dönersek dönelim bir facia; bir kokuşmuş manzara.

Eğitimden sağlığa, konut meselesinden beslenmeye, işsizlikten gelir dağılımına her mesele yürek burkuyor.

Ülke nüfusunun yüzde biri gelirin neredeyse yarısına el koyuyor.

Siyaset çözüm üretmek bir yana bataklığı besleyip büyütüyor.

Eee... Bütün bunları sıralayıp da felaket tellallığı mı yapacağız.

Hani güzel bir günden, iyiliklerden, paylaşımdan, adaletten bahsederek başlamıştık.

Şunu söylemek istiyorum: Sevinci de kederi de paylaşmayı bilmeliyiz. Tevarüs ettiğimiz ahlak bize bunu emrediyor. Yalnız olmadığımızı bilmeliyiz. Gökkubbenin altından bize ayrılan süre içinde gelip geçerken bir yaraya merhem olmanın hazzını tatmalı, onurunu yaşamalıyız.

Paylaşmak, dayanışmak, bir tebessüme karşılık vermek ve ağlarken bir sineye yaslanabilmek en güzeli.

DEM BU DEMDİR

Dem ve an kelimeleri "kısa zaman" mânasına gelmektedir. Lügatte an için "Zamanın bölünemeyecek kadar küçük parçası" deniliyor.

Tasavvufta an, zaman mekân gibi mevhum ve mücerret bir kavramdır. Bu kavramlar "kevn"e (oluş) tâbidirler. Âlem her an Tanrı'dan belirir, yine Tanrı'ya döner. Ân-ı vâhid denilen bu dönüşü ancak ermişler, en çok da bunların arasında "vaktin kutbu" olanlar bilir. Vahdete erilince zaman ve mekân kaydı kalkar ve ortada ancak ân-ı dâim kalır. Ân-ı dâim zamanın batınıdır.

Mevlâna Mesnevî'de zamanın sûfilerin gözünde değerinin olmadığını belirtir ve hakikat ehlinin ibnü'l-vakt olduklarını ifade eder.

Dem de tıpkı ân gibi tasavvufta "Tecellinin zuhur ettiği ân" olarak değerlendirilir.

İşte "dem bu demdir", tabiri bu ânın kıymetini ifade etmek için söylenmiştir. O bir Rahmanî nefesdir ki Hakk'ın feyzinden ibarettir.

Tasavvuf erbabı bu kavramları şiirlerinde kullanmışlardır:

"Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayrân olur
Bir dem gelir şâdî olur bir dem gelir giryân olur." Yunus Emre

"Ne mâziyim ne müstakbel, her ânın ânesiyim ben
Yitirdim benliği benlik bana Hak benliğindendir." Niyazî-i Mısrî

Müslümanlar her ânı, her nefesi kendilerine verilmiş bir ihsan olarak bilir ve değerlendirmeye (ibadete, şükre, hayra) çalışır. Önemli olan geçmiş ve gelecek değil, şimdi (ân)dir. Dolayısıyla yaşanan ândan gâfil olmamak lazım gelir.

Hani ne derler "O mâhiler ki derya içredir, deryayı bilmezler" taifesinden olanlar, son zamanlarda "yaşam biçimi"ne ilişkin bir düsturu yineleyip duruyorlar.

O da şu: Carpe diem.

Latinceden gelen bu deyimin Türkçesi "günü yakala" demekmiş. Yani yarını düşünmek yerine yaşadığın andan zevk al. Evine iş götürme, iş dışındaki şeylerle uğraşmayı öğren, sevdiğin şeyleri yap.

Bu "yaşam biçimi", uzakdoğu felsefesinden alındığı söylenen "Yalnızca şu an var" düsturu ile de destekleniyor. Gelecek yıl, gelecek hafta, yarın, hatta bir sonraki nefes var mı, yok mu bilinemez. Bilinen tek şey: şu ân. Şu ânın değerini bil, yapacaklarını erteleme. Yarını da düşünmek gerekli kuşkusuz. Ama bugünden fazla değil. Çünkü gerçekten yarın olmayabilir.

Tüketim toplumunun dolabına su taşıyanlar, bütün bir ömür koşturmaca içinde olduklarından, bu kabil sözlerle karşılaşınca aptallaşıyor. Tıpkı geçmişteki yoldaşları gibi sözün özünü yozlaştırıp, çarpıtarak "yaşadığın ândan zevk al, sevdiğin şeyleri yap" şeklinde bir öğüte götürüyorlar işi.

Yani bir nevi "İç bâde, güzel sev / Dem bu demdir, dem bu dem".

Şurası kesin ki; bu dünya hayatının biçim ve mâna kazanması, tamamen âhirete ve hesap gününe inanıp inanmamak sonucu gerçekleşmektedir.

BAHAR GELMİYOR

Bu yazıyı çiçek açmış bir erik ağacına baka baka yazıyorum. Önce bademlerle erikler çiçeklenir bilirsiniz. Bu ağaç da delirmiş sanki, baştan ayağa köpük.

Güneş ısıtıyor.

Kuşlar cıvıldıyor,

Hafif bir esinti yüzümüzü-gözümüzü yıkayıp geçiyor.

Zambaklar, fulyalar, nergisler, sümbüller.

Her yanda ballıbabalar.

Bir süre sonra çimenler yükselir, düğün çiçekleri sarışın bir göl oluşturur; ardından papatyalar, lâleler, güller.

Ee, bu ne lahana turşusu-bu ne perhiz.

Hani "bahar gelmiyor" diyordun.

Evet öyle.

Sözümde sabitim.

*

Bahar nedir?

Bir yeniden doğuş, bir yeni hayat, diriliş, coşku, sevinç, enerji, mutluluk, bereket, müjde değil mi?

Evet öyle..

Öyle ise şu parkın kıyısına ilişen, kırık banka oturmuş, başını ellerinin arasına alıp, ayakuçlarına bakan, sürekli öyle kalan, düşünen, tasalanan, daralan, alnında çizgi çizgi kederler oluşan adamda niçin bir hareket belirtisi yok?

Niçin öyle saatlerce susuyor?

Niçin her şeye kayıtsız, bezgin, dalgın bakıyor.

Neyi bekliyor?

Bir müjdeli haberi mi?

Atıldığı iş yerinden gelecek bir davet mektubunu mu? Ev sahibinin kira borçlarını sildiğini söyleyen mübarek konuşmasını mı? Bakkala-kasaba-manava olan veresiye hesabının kapandığını mı?

İnsanlar bahara ilgisiz, patlayan tomurcuktan bîhaber.

İşsizlerin, evsizlerin, açların, yoksulların sayısı çığ gibi büyümekte. Kepenkler kapanmakta, dükkânını-tezgahını açan siftahsız eve dönmekte.

Eve dönenlerin tek düşüncesi ne zambak, ne gelincik, ne papatya, ne yaş günü, ne de sevgililer günü.

Bunların alayını tuzu kuru olan bir avuç mutlu azınlığa terketmişler. Varsın onların mutluluk fotoğrafları gazetelerin birinci sayfasını süslesin. Bahar geldi "aşkın nabzı atıyor" diye parklarda, sahillerde sarmaş-dolaş oturan gençlerin resimleri çoğalsın.

Asıl çoğalan ülkenin üzerine abanmış kara bulutların karanlığı; umutsuzluğun ağırlığıdır.

Parkta düşünüp duran adam akşam eve nasıl ekmek götüreceğini hesap ediyor.

Doluya koyuyor almıyor, boşa koyuyor dolmuyor. Başbakanlığın önünde her gün bir isyanın kısık sesi boğuluyor.

Evet boğuluyor.

Gırtlak kanseri işsiz baba çıkmayan sesi ile "Açım, açım" diye çırpınırken, kargatulumba arabaya tıkılıp götürülüyor.

Bahar geliyor, gelsin, hoş geldi sefa geldi.

Ancak insanların içinde bir kırık plak hep aynı nakaratı tekrarlayıp duruyor.

"Bayram gelmiş neyime
Kan damlar yüreğime"...

NE YAPABİLİRİZ?

Şu kavanoz dipli dünyada ne yapabiliriz?

Meselâ bir gökdelenin sekseninci katında. Sonra ne demektir acaba "gökdelen"? Sesten hızlı uçan uçak ne demektir? Patladığında insanı, hayvanı, bitkiyi, böceği öldüren; havanın, suyun yapısını bozan, toprağı kullanılmaz kılan, tesiri yüzyıllarca süren bir bomba ne demektir? Bomba kelimesi yani: Boooommmmm....

Uçsuz bucaksız bir çarşıya düşerse yolumuz ne yapabiliriz?

Kiloyla satılan sessiz saatlerin sokağından geçerken, ekranlardaki rakamların labirentinde dolanırken, maskelerle mayoların binbir çeşidine bakarken, lambaların, neonların, havai fişeklerin renk cümbüşüne dalmışken...

Görüntüler yorar bizi ve bir objeden ötekine savruluruz. Konfeksiyon mağazaları, kapılardan, vitrinlerden sarkan mankenler, çarpılmış bir gülümseme ile kolumuzdan tutup bizi dükkâna çekmek isteyen satıcılar. Bir kıravat karşısında ne yapabiliriz? Dünya bir markanın boynuzları üzerinde sallanıp duruyorken.

Belki bir balık çıkar ortaya yutar bizi.

Belki bir mağarada uyuyakalırız.

Keşke.

Hayfa ki, uyandığımızda fabrikaların, atelyelerin mağara ağızlarında bulacağız kendimizi. Robotlaşan insanlar veya insanlaşan robotlar aynı işi görmekte, ayrı tekeri çevirmektedir. Hepsinin

şapkaları, alamet-i farikaları, üniformaları vardır. Veya hepsi beyaz yakalıdır. Koridorlar ve kapılar birbirini takip eder. Asansörler inip-çıkar. Çantalar açılır-kapanır; dosyalar raftan iner veya bir tuşa basılır. Kapı-komşu ile aramızdaki mesafe azalır; yani Hon Kong ile İstanbul arası üç saate iner. İner de yine de üç saat bize üçyüz saatmiş gibi gelir. Ve bir sürü laboratuvar, ve bir sürü gözlüklü insan bu saati daha, daha, daha kısaltma yolunda yorulur, terler...

Yorulup terleyen insanlar sıkılır, bunalır, tatile çıkar. Tatil ile faiz, banka ile kanguru kucak kucağa oturmaktadır. Bütün bunları beş yıldızlı bir otel temizler.

Beş yıldızlı bir otelde ne yapabiliriz?

Herhalde yıldızlara bakarız, herhalde "bir yıldız nedir acaba?" diye düşünürüz. Bizi düşünür gören görevliler oracıkta kurulu teleskobu gösterir, kibarca davet ederler. Teleskopla yıldızlara bakıp bilmediğimiz şeyleri öğreniriz. Öğrenince yüzümüze aptal bir durgunluk bulaşır. Bu durgunluğun gölgesinde kendimizi havuza atar, tatilin tadını çıkarırız.

Tatilin tadını çıkarınca, depoladığımız enerji ve oksijen ile işimize koşarız. İşimiz iştir yani. Cep telefonumuz, yaka numaramız vardır. Banka kartımız ve iyihal kâğıdımız vardır. Bol miktarda tavrımız, atacak havamız, söyleyecek sözümüz vardır. Herkesin herşeyi vardır. Varlık denizinde kulaç atarız, yoksullar sahilde bizi seyreder. Seyredenlerden birinin başına talih kuşu konar, o da aramıza gelir.

Böylece günümüzü gün ederiz.

Son söz: Çok yaşasın ömrü olan...

"Aklına mecnunların tahsin ki ketm-i râz edip
Geh sipihre geh der ü dîvara söyler söylese."

(Aferin şu delilerin aklına ki, sırlarını saklamasını bilir ve onları olur olmaz kişiye açmazlar. Mutlaka söylemek icap ederse gökyüzüne, kapıya veya duvara söyler, onlarla dertleşirler).

KİRAZIN TADI, İĞDENİN KOKUSU

İnsanlar açlık sınırında inim inim inlerken kirazın tadından, iğdenin kokusundan bahsetmenin ne âlemi var. Doğru.

Gazetelere bakıyorum, işte Bankalar yasası'nda Telekom'dan, Mavi akım'dan bahsediyorlar. Her havadisin altında uzuun bir yolsuzluk hikâyesi yatıyor. Ben de akıntıya kürek, zehir zemberek bir yazı mı döşeneyim?

Yayınevindeki arkadaşım saka kuşu cıvıldayarak "sakın ha" diyor. Sen bahara, kirazın rengine, iğdenin kokusuna dön.

Dönüp bakıyorum geçen yıl da bu mevsimde yine böyle bir yazı yazmışım. Şöyle başlıyor:

"Gecenin bir vakti balkona çıktığımızda, nereden geldiği belli olmayan bir dal iğde kokusu bize de ulaşıyor.

Gayrı ihtiyarî gülümseyerek "Aaa... İğde değil mi bu.. Vay be.. Demek iğdeler çiçek açtı. Bahar önümüzden geçmiş gidiyor haberimiz yok"... diyoruz.

Yok çünkü ülkenin havasını çürümüş çöp kokuları istila etti.

Balık Ankara'da kokar misali, ayyuka çıkan yolsuzluk, entrika, dolap, oyun, ihanet, fitne, düzen havadisleri insanımızın kalbini, ruhunu, hissiyatını neredeyse dumura uğrattı.

Piramidin tepesinden eteklerine doğru yayılan kokular, bütün müesseseleri kapsadı. Bundan çok değil on-yirmi yıl öncesinde

ortaya atılacak olsa, belki bir yıl üzerinde konuşulacak olan bir skandal, üç günde ömrünü tamamlıyor, onun ardından ondan bin beter bir başkası patlıyor.

Devleti dolandıranlardan biri bu işi usulüne uygun yapamadığından mıdır nedir, yakayı ele verince cürmüne yakışır bir merasim ile tutuklanıyor, günlerce televizyon kameraları karşısında yaptıklarını naklediyor".

Bu sene dert dağları aşmış, ülke çıkmazın duvarına toslamış, "dibe vurduk" diyenlerin haddi hesabı kalmamış.

Zavallı iğdecik o küçümen sarışın çiçeklerini salkım saçak açıversin. Gelip geçenlere beyhude el sallasın:

— Heeey, ben buradayım, burda!.. desin.

Yalansız, riyasız, temiz, saf, doğal bir koku bir ses olarak bizi sarıp sarmalasın.

Mümkün mü?

Sanmıyorum.

İnsanı kapıp götüren o kötümser ruh hali, o gittikçe koyulaşan karanlık her köşeden sırıtıp duruyor. Umutsuzluk kol geziyor. Gençler ülkeyi terketmeye hevesleniyor.

Oysa ben yine her bahar, kiraz çıktığı zaman, kiraz fiyatlarını karşılaştıran bir yazı yazardım. Elbette bu yazılarımda bir "hinlik" vardı. Herşeyden önce bir yazar ve yayıncı olarak kitaptan yana duruyordum. Kiraz fiyatları da bu seçimde doğrusu bana yardımcı oluyordu.

Turfanda ve bir de napolyon cinsinden seçildi mi, bir kilo kirazın fiyatı (on formalık) bir kitabın fiyatını sollamakta idi.

Gönül rahatlığı ile "Yahu ne olacak, bir kilo kiraz alacağınıza, bir kitap alın daha kârlı çıkarsınız" diyordum.

Birkaç yıldır kitap fiyatları kiraz fiyatlarını katlayarak geçti.

Artık yazmıyorum, okuyucu yutmuyor.

Okuyucu dedim de, aklıma geldi?

Belki ve sadece gençler.

Otuzun üstüne çıkanlar ne dergi okuyor, ne kitap. Ülkemizde basılan kitap adeti Derleme Müdürlüğü ve Türkiye Bibliyografyası'nın verilerine göre 1934 yılından bu yana hep aynı seviyede.

Ne bahar, ne kiraz, ne de iğde kokusu ülkenin üstüne gittikçe abanan kurşun gibi ağır havayı dağıtamıyor.

HAYATI TANIMAK

Hikâyeci Sait Faik için anlatılan bir anekdot vardır. Kendisinin iyicene tanındığı yıllarda bir başka yazar daha türemiş. Yazarlar arasında rekabeti, kıskançlığı, atışmayı seven ve bunu her fırsatta körükleyen birileri, Sait Faik'e bu yeni palazlanan yazardan bahsederek fikrini sormuşlar. O da: — Bırak canım, adam daha balıkların adlarını bilmiyor, ondan hikâyeci olmaz, demiş.

Hikâyeciler ve hikâye yazmaya heveslenenler bir yana; insanlar –bilhassa gençler– yaşadıkları ortamı, çevreyi tanımak konusunda çok isteksiz. Balık dedik meselâ; çinekopla lüferi farkedemiyor. Çok meşhur olduğu için hamsi ile balinayı biliyor belki ama, ötekiler için sadece canım alttarafı balık işte deyip savuşuyor.

Ağaçları tanımıyor. Belki kavak ile çamı tanıyor ama; dişbudak ile karaağacı, servi ile mazıyı, akçaağaç ile akasyayı ayırdedemiyor. Hele iş bunların çeşitlerine gelince büsbütün şaşırıyor: Ağaç değil mi, hepsi de bir deyip geçiyor. Kuşları tanımıyor. Ayakaltında dolaştıkları için belki martıyı, güvercini, serçeyi tanıyor. Artık evlerde çok yaygınlaştığından muhabbet kuşunu biliyor ama; ispinozla, floryayı ayırdedemiyor; sakayı hiç bilmiyor, alakarga ile karakarga arasındaki farkı görmesi mümkün değil.

Onların hepsine birden kuş diyor.

Yazdığı zaman "Ağacın dalına bir kuş kondu" diye yazıyor.

Oysa bu cümlede ağacın ıhlamur, kuşun da bülbül olduğu belir-

tilmiş olursa manzara büsbütün değişecek demektir. Ihlamur'un o sağlam, düzgün gövdesi, o güzelim çatısı, koyu gölgesi içimizi serinletir; hele çiçek açma mevsiminde ise etrafa kokular yayılır. Ansızın bülbülün sesini duyarız.

Adam çiçeklerden bahsediyorken sadece çiçek diyor. Ha menekşe, ha nergis farketmiyor.

Tabiata karşı bu yaklaşım içinde olanlar insanları da aynı gözle görüyor.

Esmerle sarışın arasında fark kalmıyor. Uzun boylu, kısa boylu, şişman, zayıf önemli değil. Erzurumlu, Edirneli, Antepli, Rizeli neyse ne. O bir "insan" işte. Bu duyarsızlık giderek güzel ile çirkinin, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, haram ile helâlin, zalim ile mazlumun, cesur ile korkağın, gavur ile müslümanın, aralarındaki farkın farkedilmesinde ihmale kadar varıyor.

"Farketmez" diyor insanlar –özellikle gençler–.

"Önemli değil", diyor. "Takma kafana" diyor. Bütün bunları ayrıntı olarak görüyor. Ve hayatın cahili olarak kalıyor bir köşede.

Ona birileri işte güzel budur diye gösteriyorlar, işte doğru olan budur, "İşte bu barbunya, bu da ayşekadın" diyorlar, o da peki, aldım kabul ettim diye kafa sallıyor. Ne kendini, ne de çevresini tanıdığı için sürekli başkalarının ağzından çıkacak olana dikmiş gözlerini, açmış kulaklarını bekliyor. Tanımadığı için, gerçek mânada ne çevresini sevip benimseyebiliyor, ne de bir seçim yapabiliyor. Ne düşüncesi gelişiyor, ne de zevki.

HADDİNİ BİLMEK

"Had" kavramının insan için, insanın dünyadaki varlığı ve hemcinsleri ile ilişkisi için ve nihayet tabiatla münesebeti bakımından fevkalade önemli olduğuna inanıyorum.

Bu önemin dinî, ahlakî, felsefî boyutlarını yazmak benim haddim değil (Keşke H. Karaman hoca veya D. Cündioğlu yazmış olsa. Biri çıkıp etik ile ahlak arasındaki münasebeti dile getirse).

Lügatte had için şu karşılıklar veriliyor: 1. Sınır, kenar, uç, son. 2. Miktar, derece. 3. Emir ve yasak; şer'î ceza vb.

Dilimizde hayli deyim ve atasözü içinde yer alıyor. Msl: Haddi aşmak (aşırı gitmek), haddi olmamak (hakkı veya yetkisi dışında veya üstünde bulunmak), haddini bildirmek (cezalandırarak gerçek yerini hatırlatmak), haddini bilmek (kendi değerini ve derecesini tayin ederek buna göre davranmak) vb.

Din ve ahlak insanoğlunun haddini tayin ettiği gibi; fıtrat da maddi çerçevesini çizmiştir. Lakin nefis daima bu sınırları zorlayarak aşmak istiyor. Aklı da işin içine katarak gidilebilecek son noktayı tayin etme hususunda rivayetin muhtelif olduğu söylenebilir. Meseleyi dağıtmadan ve sınırlı bir alana hasrederek bazı misaller üzerinde duralım.

İnsan azami yüz kilo kaldırır. Hadi halter çalışsın, rekor kırsın ikiyüz kilo kaldırsın. Ama ondan sonra bugünkü yapısı ile üç ton, beş ton kaldırmasını istemek bir nevi Süpermen olmasını dilemek demektir. Bu ve benzeri çizgi romanlar insanların kendilerini sınırlayan hadleri

aşmak için nasıl bir ihtiras içinde olduğunu gösteriyor.

İlk ve orta öğretimde biz çocuklara insanın tabiatla mücadelesi öğretilmişti. Ve tabiatı yenen insan göklere çıkarılıyordu. Ancak mücadele yolundan sapmış ve istenmeyen neticeler doğurmuş (çevre meseleleri) olmalı ki, şimdilerde tabiata düşman değil dost olmanın "akıl işi" olduğu söyleniyor.

Bu öğütleri tutan çıkar mı? Zor. İnsan tabiatı (bu arada kendini) tüketerek bir konfor kazanmış. Bu tüketim yolunda bir küresel düzen kurmuş. Bu düzenin milyonla unsuru, dişlisi, çarkı, siyaseti, iktisatı, modası, müziği, mektebi, laboratuvarı var.

Uzunca bir süre bir tarladan, bir sebze kökünden, bir ağaçtan alınan verimi artırmak için didindi durdu. Türlü ilaçlar, kimyevî, hormonal maddeler buldu.

Ve bir kök domatesten beş kilo yerine yirmi beş kilo verim almanın keyfini yaşadı.

Şimdi deniliyor ki, meğerse bu tutum yanlış bir iş imiş. Bu ürünler kansere yol açıyormuş.

Keşke bataklıkları kurutmasak, yağmur ormanlarını tüketmesekmişiz.

Yediğinden, içtiğinden korkar hale gelen insanlar yeniden doğaya dönmek için çırpınıyor. Doğal ürünler temiz süt için inek, doğal yumurta için tavuk beslemek istemeyen canı tatlı kentlilerin imdadına yetişecekmiş. Bu ürünlerin pazarı da oluşuyor; doğal ürün denilince artık akla sadece köy yumurtası gelmiyor; doğal ürün mağazaları, doğal restoranlar açılıyor. Bu elbette zenginler için bir moda ve bir imkândır. Onlar belki bir süre temiz topraklara, temiz havaya ve temiz suya el koyacaklar. Tabii bu gidişle dünyada bir temiz yer kalırsa. Altta kalanın canı çıksın diyecekler ve diyorlar da. Nükleer atıklarını para karşılığı fukara ülkelere postalıyorlar. Beyhude bir çırpınış.

Haddini bilmek "kendini bilmek"tir.

İşte bütün mesele.

EDEBİYAT BİTTİ Mİ?

Madalyonun bir yüzünde şöyle bir manzara var.

Dünya artık görselliğin hakim olduğu bir sürece girmiştir.

Okumak külfettir; görmek öyle değil; kolay. Şöyle bir başınızı çevirip bakıyorsunuz o kadar.

Kıllanan bilgiç adam kaş çatıp "Azizim bakmak başka, görmek başka" diye itiraz ediyor.

Bu tür karşı çıkışlar da bir tesellidir herhalde.

Ancak görselliğin hayatın her noktasına sızmasına engel olamıyor.

Evet, insanların vakti yok; bakıp geçiyorlar.

Veya durup bir süre seyrediyorlar.

Tefekkürün, künhüne varmanın, anlam aramanın, eleştirinin, itirazın hatta sözün yeri kalmadı.

Ayrıca her sorunun cevabı üretilmiştir. Paketlenip vitrine konulmuştur. Bir tuşa basmak kâfi.

Muhalefet lazım ise sistem en kralından muhalif üretiyor, arkada kalmış olanlara da bunları tercüme edip avunmak nasip oluyor.

Hani çağımız iletişim çağı imiş de, biri çıkıp iyi ama iletişecek ne var yani buyurmuş.

Ne yok ki üstadım: Hava durumu, piyasanın durumu, yükselen değerler, moda olan şeyler, reklâmlar, çevre sorunları, yoksul

ülkelere yardım paketleri, ister inan-ister inanma hepsi gerçek programları. Parayı bastırırsan bir ünlü düşünürün konferansını bile takip edebilirsin. Bu ünlü düşünür bazan işi azıtıp ayağına kadar gelerek sana ne yapman lazım geldiğini bile anlatabilir.

Kültür artık eğlence sanayiine eklemlenmiş bir unsurdur. Bunun hakim kültürün hegemonyası olması da şart değildir. Küresel kapitalizm yerel unsurları da icabında cilalayıp piyasaya sürebilir. İster resim, ister filim, ister roman vesaire.

Teknoloji ideolojiyi, ideoloji teknolojiyi besliyor. Dünyanın bütün şehirleri birbirine benziyor (Bütün insanlar gibi). Gökdelenler, bulvarlar, alış-veriş merkezleri, uyduruk şelaleler ile süslü parklar, yürüyüş yolları, benzin istasyonları, alt ve üst geçitler, metrolar. Ha bir de eski kentlerden arta kalmış adacıklar turizm için restore edilip hizmete sunuluyor.

Bu konforlu ortamda edebiyat fındık-fıstık yiyerek hoşça vakit geçirmeye yarayan bir etkinliktir. Kitabın piyasa değeri taşıması lazımdır. Gizemli, şaşırtıcı, ilginç şeyler anlatmalıdır. Roman bu çerçevede bir ruh soyunması dahi olabilir. Elinden tutup Reha Muhtar'a itiraf programına çıkabilirsiniz.

Dünyanın en önemli müzelerinden İtalya'daki Uffizi ile İngiltere'deki National Gallery kaynak yetersizliğinden kapanacak hale gelmiş. Bizim Arkeoloji Müzesi de kapalı. Eleman sıkıntısı varmış. Yani açıkçası o dünya çapındaki eserleri kimsenin iplediği yok.

Küresel kapitalizm "eski dünya"yı çöp sepetine süpürüyor.

Burada bildiğimiz has edebiyata yer yok.

O ki, netice itibarı ile bir inanca, bir fikre, bir felsefeye, bir meseleye, bir dâvaya dayanır.

Kitap vasıtası ile vücut bulur, kitapla haşır-neşir olan kişide bir ruh yüceliği, bir ahlâk inkışafı, bir metafizik derinlik, bir aksiyon hamlesi hissedilir. Edebiyat bunu yapar.

Şimdi madalyonun öteki yüzüne bakalım. Üstat Sezai Karakoç şöyle diyor: "Şiir ve şair ölmeyecektir. Çünkü hakikat ölmeyecektir. Ne onu görüntüye öncelik veren teknik, ne de alt-insan doktrinlerinin soy duyarlığı öldüren yalancı zaferleri yok edebilir".

İdeolojileri öldüren, tarihin sonunu getiren küresel kapitalizme karşı kim bir bayrak kaldırıyorsa onun bir edebiyatı olacaktır.

Bu işe dâva karıştırmayın diyenler şapkadan tavşan çıkarmaya devam etsin.

ERGUVAN, İĞDE VE KAVAK

Bu yazıyı yazmayacaktım. Bahar erdi, her yan yeşile kesti, İstanbul'da "Erguvan Şenlikleri" yapıldı, bütün bunlar bile kışkırtmamıştı beni.

Hani her yıl bir bahar geldi yazısı yazmak adettir ya!...

"N'olmuş yani" diyordum içimden; canlı-neşeli-kıpır kıpır olan herşeye kayıtsız kalarak.

Onca yoksulluk, onca acı, onca şiddet-kahır varken, diyordum.

Kim bakar mevsimlerin gelip geçtiğine?

Ve o trafik, ve o kalabalık, ve o üst geçit, ve o işe yetişme karmaşasında biri paçama yapıştı.

Çekiştirip duruyor.

Bu amansız atmosfer hepimizi kabalaştırıyor. Az daha:

— Bırak lan paçamı, diyecektim.

Baktım bir ufak iğde fidanı.

Aaa.. İğde fidanı. Hem de çiçeğe durmuş.

İstanbul'un ağaç işleri ile uğraşan teşkilatın yurt dışından, yurt içinden temin edip yol kenarlarına, parklara, açık alanlara dikip bin-bir itina ile yeşertmeye-büyütmeye çabaladığı kalabalık eşhas arasından göz kırpıyor. Hani maç kuyruğunda, ekmek kuyruğunda, bilet kuyruğunda "araya kaynamış" bir açık göz gibi.

İğde fidanı tanıdık kokusu ile Anadolu bozkırından çıkıp gelmiş

bir hemşehri olarak "Merhaba" demişti bana. Oracıkta dikilip az-biraz hoş-beş ettik, hal-hatır sorduk.

— Hazine arazisine gecekondu diker gibi nasıl karıştın araya, dedim.

— Sorma, dedi. Kurdun-kuşun marifeti.

Dere boylarını, yol kenarlarını, su başlarını, kurak yaylaları, çıplak tepeleri aşıp gelmiş.

Erguvan Şenliği'ne katılmaya gelmiş galiba. İyi de etmiş. Memleketten, nazlı yardan, konu-komşudan haber getiren bir allı turna, bir ucu yanık mektup, bir türkü gibi.

Erguvan elbette ki İstanbul'a yakışan, onu temsil eden bir ağaç. Çınar, servi, kestane, ıhlamur, çitlembik dahi öyledir.

Bunların buranın yerlisi, sahibi. Ama taşralı iğde de girmiş aralarına. Merkez ile çevre beraber olmuş, kaynaşıvermiş. İstanbul'a her yıl bir şu kadar erguvan dikilmesi kararı alındı. Güzel bir girişim, yakışır.

Ama ben bununla birlikte yapılması icap eden başka bir işe işaret etmek istiyorum.

İstanbul'daki Anadolu'nun göstergesi sayılan kavak ağaçlarına.

Servi kavağa, akça-kavağa sözüm yok.

Zaten onlar oldukça seyrek.

Lakin sanayide kullanılan o yakışıksız Kanada kavaklarının etrafı işgal etmesi dayanılır gibi değil.

Her bahar bunlar pamucuklarını rüzgara salar; astımlıları-bronşit olanları her ferdin gözünü, burnunu, ciğerini tehdit ederler.

Bunlar sökülmeli, yerlerine kestane, çınar, ıhlamur vb. gibi İstanbul'a yakışan ağaçlar dikilmelidir. Bakınız bu iş erguvan meselesinden daha önemli. Sökün bunları. Yerine çitlembik, dişbudak, karaağaç işte erbabı ne diyorsa onu dikin.

İğdelere dokunmayın, onların kokusu senede bir gün bile olsa bize sıla-yı rahim imkânı sağlıyor.

SABAHIN VE KARMAŞANIN ORTASINDA

Her sabah böyle oluyor. Yıkanmış, traş olmuş, dişlerini fırçalamış, üzerinde bir kolonya ferahlığı, bacaklarında güç ve yüzünde bir gülüş ile dışarı çıkıyorsun. Eh, çıkmalı değil mi? Ne de olsa gün boyu çalışacak, medar-ı maişeti kurtarmaya bakacaksın.

Gelgelelim kazın ayağı daha ilk dakikalardan itibaren uzun gelmeye başlıyor. Bir bakıyorsun "eh artık bu kaldırımı bir daha kazmazlar" dediğim yaya kaldırımı yine kazılıvermiş. Hem de boydan boya. Bir yandan çukurlara düşmemeye gayret ederek, bir yandan seni (yani bir yayayı) adam yerine koymadan on santim yanına kadar yaklaşıp sonra vıjjjt diye çamurlar sıçratarak gelip geçen arabalardan korunmaya çalışarak ilerliyorsun. Aman Yarabbi! Bu ne kadar araba. Bir de hava kirliliğini kömüre yüklüyorlar. Yahu Temmuz ayında ölçüm yapılmış, o ayda bile İstanbul'un havası Dünya Sağlık standartlarının üzerinde çıkmış, ne sanıyorsunuz siz. Bu şehirde tam bir milyon ikiyüz bin araba var, anladınız mı?

Mevzu açıldı ya, üst solunum yolları tıkanmaya, genzin yanmaya başlıyor. Yürek atışların hızlanıyor. Caddenin sol yanındaki inşaat hızlanıvermiş. Oysa burası yeşil saha idi, birkaç akasya, epeyce de kavak ağacı vardı burada. Yaz günleri birkaç ihtiyar gölgesinde dinlenir, çocuklar dallarına salıncak kurarlardı. Kime peşkeş çekildi acaba? Hangi holdingin bilmem ne tesisi kurulacak? Eh, yakında onu da görürsün. Benzin tankerleri, su tankerleri, tırlar,

kum ve kömür kamyonları kornalarını daaaat, daaaat diye çala çala geçiyorlar. Havalı kornalar ki kulak dayanmaz. Üst geçidin merdivenlerinden iniyorsun, aman dikkat, sel gibi adam akıyor yani. Biri bir omuz vursa paldır küldür gidebilirsin. Kim vurduya gitti diye buna derler. Zaten geçidin üstünü işporta tezgâhları tutmuş. Çocuklarını kucaklarına yatırmış, şişman ve kırmızı yanaklı dilenci kadınlar, selpakçılar, permatikçiler, ne alırsan elliciler, ayvacılar, boyacılar, oyuncak ayı satanlar, Muş tütünü pazarlayanlar, biri nasıl becermiş ise üç tekerlekli arabayı tâ oraya kadar çıkarmış, gerçekten yaman adam, kendi bağırmıyor, teybe bir kadın sesi almış, mallarını onu bağırtarak satmaya çabalıyor, kasetçilerin hoperlörleri ile bayağı yarışıyor.

Karşı semtin gecekondu arsaları üzerinde onbeş, yirmi katlı apartmanlar, iş hanları, galeriler, atelyeler, gökdelenler yükseliyor. Ara yere bir de tuhaf bir cami sıkışıvermiş. Daracık arsasının üzerinde koca bir kubbe. Üç şerefeli oransız bir minare. Diğer inşaatların hemen hiçbirinde sıva yok sanki. Çatılar da çatılmamış. En üst kat üzerinde demir filizleri paslı paslı kıvrılıyor. Belli ki daha sonra atılacak kat, yeni bir seçim bekliyor. Binaların böylesine yan yana, üst üste, kucak kucağa yığılıvermiş olması, karşıdaki manzarayı absürd hale getiriyor.

Mahallenin önünden üstü açık bir dere geçiyor. Derenin suyu bir gün mavi, ertesi gün kırmızı akıyor. Dere civarındaki bütün işyerleri zaten kanalizasyon gibi akan suya olanca pisliklerini boşaltıyorlar. Derenin kenarında çingeneler çadır kurmuşlar. Üç yaşında, beş yaşında çocuklar yalınayak, başıkabak oralarda dolaşıyor. Bir derenin üzerinden geçen Hızlı Tramvay Hattı manzarayı bir baştan bir başa kalın çizgilerle bölüyor. Bir yerden sonra iri ve gri sütunlarının altından bir yol geçmeye başlıyor. Yoldaki arabalar kuyruk olmuş, belli ki ileride bir kaza var, trafik işlemiyor. Bir ambulansın kırmızı lambası yanıp yanıp sönüyor, sireni acı acı ötüyor. Ne gözün güzel bir şey görebiliyor, ne kulakların güzel bir ses işitiyor. Canını dişine takıp otobüs durağına kadar

atıyorsun kendini. Şimdi sıra bir vasıtaya binebilmek. Çünkü bu durakta kuyruk yok. Yığılan kalabalık gelen vasıtanın giriş kapısına doğru düşmana hücum eden bir ordu gibi saldırıyor. Yaşlılar, çocuklar, kadınlar arada ezilmiş, itilip-kakılmış kimin umurunda. Er meydanı burası. Hani ne diyorlar: Şehirde yaşamanın da bir bedeli var. Kırmızıda duracaksın, yeşilde geçeceksin. Külahıma anlat sen onu.

Hadi biz insafa gelelim de seni bir arabaya bindirmiş olalım. Halinden tavrından yaşlıca bir adam olduğun anlaşılıyor. Üstelik elinde koca bir de paket.

Neyse, artık bir otobüstesin işte.

Haline şükret, tek ayak üstünde durmaya çalış. Eğer gücün yeter, tansiyon falan idare ederse iş yerine kadar gidebilirsin. Yo, eğer bir de bu arabadan inip bir başkasına binecek isen, o zaman sen yanmışsın arkadaş. Yanmışsın ki Marmara çırası gibi...

Haydi gazan mübarek olsun...

EYLÜL HÜZÜNLERİ

Garip bir sonbahar yaşıyoruz.

Uzun, kara bir yaz geçirdik, bir damla yağmur düşmedi. Sonra bu kara yaz sonbaharı, Eylül'ü kucakladı. Sıcaklık ve susuzluk tur üstüne tur bindirdi. Göçmen kuşlar bile ne vakit göçeceklerini unuttular sanki. Sanki rüzgâr esmeyi, yağmur yağmayı unuttu.

Demeye dilim varmıyor ama, insanlar da birbirlerini unuttular.

Çünkü araya faizler girdi, repo girdi, skandallar girdi.

İnsanlar sabahları birbirlerini selamlamadan önce, döviz büfeleri üzerindeki elektronik aygıtlarla verilen kırmızı renkli rakamlara bakmaya başladılar. Faxlar, araç telefonları, gömlek cebine bile sığan telsiz telefonlar yaygınlaştı. Bu yaygınlığın insanlar arasındaki iletişimi artıracağı ileri sürüldü. Ama heyhat...

Hattın ömür ucundaki ses:

— Al, ne bulursan al, hepsini kapat...

— Aman elinden çıkar, sat, hepsini sat, bir an önce sat...

Diye bağırıyordu.

Geçen yıl emektar daktilomun yıllık bakımını yaptırmış, karşılığında otuz beş bin lira ödemiş idim. Tamirci iş yerimin hemen karşısında.

Bu yıl da uğradım, "Usta şuna bir bak" dedim. Olur, bakarız, getir dedi. Hepimiz aynı gemideyiz. İkirciklendim, şuuraltımıza işlemiş

kazıklanma fobisi ile sormadan edemedim:

— Ne kadar vereceğiz..?

— İki yüz elli bin, demez mi?..

Tepem atmış, yüzümün şekli değişmiş, "Yahu nasıl olur" diye ses tonumu farkında olmadan artırarak söylenmeye başlamışım.

— Geçen yıl otuz beş bin vermiştik...

Usta umursamadan elindeki işe döndü... Ağzının içinde mırıldandı:

— Abi sen doların kaça çıktığını biliyor musun?

Vay beee...

Şu işe bakın. Daktilonun bakımı bile dolar üzerinden hesaplanıyor.

Dedim ya, garip bir sonbahar yaşıyoruz.

Kara yaz uzadıkça uzadı. Eylül'ü geçip Ekim'e girdik, yine ter, yine o yapışkan sıcaklık.

Medyanın ağzında "Temiz eller operasyonu"...

İnsanların zihninde bir soru: "Hangi temiz el bu operasyonu yürütecek"...

Yaz uzadıkça umut tükeniyor sanki. Memleketi idare eden hükumetin icraatından çok ne zaman gideceği hesapları yapılıyor. Yapmayı değil, yıkmayı düşünür olduk. Bir yalnızlık ve hüzün hissi kaplıyor kalbimizi. Yahya Kemal'in şiiri dökülüyor dudaklarımızdan:

"Kandilli'de eski bahçelerde,
Akşam kapanınca perde perde,
Bir hâtıra zevki var kederde,
Artık ne gelen, ne beklenen var
Tenha yolun ortasında rüzgâr,
Teşrin yapraklarıyle oynar."

Şiir ızdırabı koyulaştırıyor. Oysa bu memleket bu muameleye, insanlarımız bu zillete mahkûm olmamalıydı. Yaz bu kadar uzamamalıydı. Şimdi artık ufuklara bakıyoruz. Bir bulut parçası görünmeye görsün içimizde bir kıpırtı.

"Rahmet geliyor işte" diye haykıracağız nerdeyse.

Evet, rahmet dökülmeli... Bu kadar yaz sona ermeli...

İstanbul'un bence en güzel mevsimi sonbahar. Havaların serinlemeye başlaması ile birlikte, her semtten bir köşe sizi davet etmeye çalışır. Bir gün Kanlıca Körfezi'nde, ertesi gün Rumelihisarı'nda olmak istersiniz. Kestane'nin parlak kahverengi, lüferin ızgarası, kızaran çınar yaprakları, bir kıyı kahvesinde bir bardak çay, kısılan günlerin lezzetini artırır. Sonbahar içine döndürür insanı. Bu bir bakıma kendine gelmek demektir, geçip giden hayatın muhasebesini yaparsınız.

Ama dedik ya, şu kara yaz yakamızdan düşmedi gitti.

AŞK OLSUN

Hani Cahit Sıtkı "Gök parçası, dal demeti, kuş tüyü / Alıştığımız bir şeydi yaşamak" der ya, bizim de "Unuttuğumuz bir şeydi aşk". Her hesapsız ve halisane şeyi hatırlatan çocuklar, onu da bize hatırlattılar. Musa ile Sarah'ın dillerde dolanan sevdası, artık bir daha dönmemecesine hesaba-kitaba boğulmuş giden hayatımızda masala yer kalmadığını da gösterdi.

Oysa ki Eşrefoğlu Abdullah Rumî, mayamızı yoğuran bu ezelî iştiyak için beş yüz yıl önce bakın neler söylemişti:

"Cihanı hiçe satmaktır adı aşk
Döküp varlığı gitmektir adı aşk
Elinde sükkeri ayruğa sunup
Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk
Belâ yağmur gibi gökten yağarsa
Başını ana tutmaktır adı aşk
Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ana kendini atmaktır adı aşk
Var Eşrefoğlu Rumî bil hakikat
Vücudu fâni etmektir adı aşk."

Burada elbette aşkın aslından, ilahî sevdadan bahis vardır. Ve kâinattaki bütün sevdaların aslı da budur zaten.

Süleyman Uludağ *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*'nde aşk için şunla-

rı yazıyor: "Sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi.

Sûfiler sevgiyi çeşitli kısımlara ayırırlar, umumiyetle en son mertebeye aşkı koyarlar. Buna göre sıralama şöyle gerçekleşir: Meveddet, heva, hillet, mahabbet, sagah, hüyam, vâleh, aşk.

Aşk sevenin sevgilisinde kendini yok etmesi; aşkın yok, sadece maşukun var olması, herşeyin ondan ibaret olması helidir".

İnsanın diğer bir insanı sevmesi beşerî aşktır. Buna "orta aşk", "köprü aşk" da denir. İffetli ve nezih yürüyen bu mecazî aşk insanı ilahî aşka götürebilir. Güzelliği ve ondan kaynaklanan sevdayı ilahî kaynağa bağlamasını bilmeyenler behîmî (hayvanî) yola sapabilirler. Bu da harama batmak demektir.

Mevlevîler aşk ve vecd halinin artması dileği ile birbirlerine aşk olsun diye hitabederler. Biri böyle söyleyince öteki niyaz secdesi yapar ve "Aşkın cemal olsun" der. Karşıdaki buna "Cemalin nûr olsun" diye cevap verir. Bu defa beriki "Nûrun alâ nûr olsun" diye karşılık verir.

"Aşk ko dursun mecazî ise de gönlünde
Âb-ı engür hûm içre durarak bâde olur."

demiş (âb-ı engür: üzüm suyu, hûm: küp).

Gönlümüzde aşk olmalı elbette. Cenâb-ı Hak o ham meyveyi lütfu ile olgunlaştırır. Biz yeter ki eşyaya, dünyaya ve insanlara sevgi ile bakmasını bilelim.

Ben de şu mübarek günler içinden geçerken sizlere Mevlevî donuna bürünüp "Aşk olsun" diyorum.

Hepinize aşk olsun...

ELVEDA ZAMANI

Bir mübarek ay içindeyiz, bir mübarek zaman. Ne ay, ne zaman, bir kutlu oluş içindeyiz. Belki bir oluş da değil bu, bir ihsan.

Cenab-ı Hakk'ın bize lutfettiği bir imkân.

Ramazan'ın içindeyiz, bir rahmet sağanağının altında. Rahmet yağıyor âleme, yeryüzüne, yaratılmış ne varsa her şeye, herkese. Mağfiret kaynıyor her yanımızdan büngüldeyen bir duru pınar gibi. Müjdeler ulaşıyor her an, her lahza, her saniye.

Selam olsun müjdelerin muhataplarına, selam olsun bu yağmurda ıslananlara, selam olsun inananlara...

Ki onların kalbi artık merhamet ile dolup taşmaktadır. Ki onların gözyaşları bütün günahları yıkamakta, bütün mazlumlara ulaşmaktadır. Ki onlar artık kalpleri ile görmekte, kalpleri ile duymaktadır. Onlardır yetimin hakkını gözeten, aç görse doyuran, çıplak görse giydiren. Onlardır adaletin kınından sıyrılmış kılıcı, hamiyetin nurlu toprağı.

Onların yürüdüğü yolda ışıktan bir iz uzanır. Onların tuttuğu kuru dallar yeşerir, seslendiği kayalar ses verir, açtığı kapılar bir daha kapanmaz. Kimsesizler, garipler, yoksullar, küskünler, yenilmişler, umutsuzlar onların gölgesinde canlanır, sinesinde barınır.

Ramazan ufkumuzu açtı.

Oruç gözümüz ve gönlümüzdeki perdeleri bir bir kaldırdı.

İftar saatlerine doğru geçmişi, ânı ve geleceği birlikte temaşa edebiliyoruz. Nereden gelip nereye gittiğimizi, ne yiyip ne içtiğimizi, kimi güldürüp kimi ağlattığımızı, kime güvenip kimden medet umduğumuzu, neleri kazanıp nelerden vazgeçtiğimizi, acıyı, tatlıyı, derdi, ilacı, gazap ve rahmeti, korku ve umudu, cesareti, hamiyeti, mürüvveti, öfke ve kibiri, gurur ve tevazuyu, nefret ve sevgiyi, helali, haramı, içimiz, dışımızı, en mahrem kaygularımızı, en korkunç niyetlerimizi, hasılı bütün benliğimizi kavrayıp duyabiliyoruz.

Orucun açtığı pencereden içimize, içimizin labirentlerine doğru bakabiliyoruz. O bize bu dinginliği, bu muhasebe imkanını, bu tefekkürü, belki de bu küçük kıyameti yaşatıyor.

Ve biz bu hesaplaşmadan, bu ince eleyip sık dokumadan, bu kendimize bile itiraf etmekten hicap duyduğumuz nefis cihadından acaba hangi netice ile çıkıyoruz.

İnşallah ve elbette bir iç ferahlığı, bir hamle sevinci ve bir tövbe bilinci ile çıkıyoruz.

Çıkıyor ve ilk karşılaştığımız çocuğa şefkatle gülümsüyoruz. Kuşlara yem veriyor, çiçekleri suluyoruz. Cebimizdeki son kuruşu bize uzanan ele sevinçle bırakıyoruz. Mazluma yönelmiş namlunun önüne önce biz geçiyoruz; düşmüşü kaldırıyor, eğrilmişi düzeltiyoruz.

Kalbe olan merhametin basıncı patlayıp taşmak üzeredir. Gökten yağan rahmet sele dönüşmüş bizi de sürüklemektedir.

Bu hareketin, bu mağfiretin önünde kim durabilir? Kim bu iman meş'alesini söndürebilir.

Şükürler olsun sana Rabbim, şükürler olsun.

Bu yıl da Ramazan'ı idrak ettik yaşadık. Şimdi elveda zamanı.

Artık bayrama doğru yürüyoruz.

KARŞI SÖZLER

Atasözlerimiz cemiyeti asırlarca yoğuran ahlakın en rafine tarafını, umdelerin özünü dile getirir. Binlerce tecrübenin hayata tutulan ışığıdır. Pek tabii bu sözler belli kaideler uyarınca işleyen ve uzun zaman değişmeyen nizamın eseri. Yine de aralarına karışan bazı ifadeler bizi durup düşünmeye, bu işte bir terslik var diye tereddüte sürüklüyor.

Mesela: Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın, Her koyun kendi bacağından asılır, Devletin malı deniz, yemeyen domuz vb. gibileri...

Bunlar çok büyük ihtimalle cemiyeti yoğuran ahlakın türlü saiklerle çökmeye, bozulmaya; cemiyette yeni ve eskisinin temellerini dinamitleyen bir nizamın kurulmaya başlamasından itibaren sökün etmiş sözlerdir diye düşünüyorum.

Devlet malına zarar vermenin, onu yağmalamanın; israf etmenin, yetim hakkına, komşu hukukuna, millet menfaatına aldırmamanın; bütün bunları hiçe saymanın ürünü olduğu muhakkak. Devletin âdil olduğuna (olması gerektiğine) duyulan inancın kaybolması demek. Cemiyet ve cemaattan önce ferdin çıkarının düşünülmesi demek.

Dikkat edilirse yukarıya örnek olarak aldığımız üç cümle de ferdin çıkarını gözetiyor, cemiyeti yoğuran ahlakın karşısına düşüyor. Demek ki bu sözlerin vücut bulduğu devirde, böylesi bir çöküş

yaşanıyor, cemiyetin ve devletin temelleri, ahlakın sükutu ile sarsılıyor.

Oysa bizim ahlakımız ve bunun üzerine bina edilen nizam, ferdi devlete ezdirmez; devleti de ferdin ihtiraslarına kurban etmez. Devletin varlığı bu hassas dengenin kurulması içindir.

Çelişki derin. Çok uzun bir zamandan beri inanç ve medeniyetimizin karşısında duran bir anlayışın, bir nizamın, bir yaşam biçiminin dayatması karşısındayız. Nesiller çözüle çözüle geliyor. Ahlak hayata, cemiyete ve devlete intikal edemiyor; teoride ve kitaplarda kalıyor. Sıkışan insanımız, birbirine sarılarak her meşrebe göre birer getto oluşturuyor. Bunun için ise ancak pek küçük tatmin alanları doğurduğu söylenebilir. Hayatın milyonlarca unsuru elimizden çıkmış gibidir.

Apartmanda mahremiyetimizi; sokakta, okulda, işyerinde, fabrikada, alış-verişte, araçta, köyde, kentte ahlakımızı arıyoruz.

Dünyaya hakim olan zihniyet, tatbikat, düzen, tropikal ormanlar, kutuplar, dağ başlarında kalmış kabileleri bile içine alıyor hiçbir fert bu istiladan kendisini kurtaramıyor.

Dünya sistemi evimizi, işimizi, yiyecek ve giyeceğimizi, kapımızı, penceremizi, aracımızı, yakıtımızı, okulumuzu, dersimizi, zevkimizi, eğlencemizi, tatil ve mesaimizi, saç biçimimizi, tırnak çakımızı bile tayin ediyor.

Karşı söz devasa bir varlıktır artık. Bu sözün tesirini kaybetmesi ancak zihnen mümkün bir inkılabın sahasında olabilir. İmkân, konfor ve kolaylığın aslında birer aldanış vesilesi olduğunu kavradığımız gün bu mahbeste bir delik açılabilir.

KISSADAN HİSSE

Bu hafta sizlerle iki ibretli halk hikâyesini paylaşmak istiyorum. Hikâyelere Ömür Ceylan'ın *Tasavvufî Şiir Şerhleri* adlı eserde rasladım. Günümüzün diline çevirerek naklediyorum.

İki tilki can-ciğer dost olmuşlar.

Bir av bulup aç karınlarını doyurmak hevesiyle sahraya çıkmışlar. Hikâye bu ya; meğer bir grup avcı da, tazılarıyla o civarda geziniyormuş. Birbirlerine rastlayınca tilkilerde bet-beniz kalmamış.

Tabanları yağlayıp kaçmaya başlamışlar; lakin tazılar çok yaman, kısa sürede mesafeyi kapatmışlar.

Postu ele vereceklerini anlayan tilkilerden biri:

— Arkadaş bu tazılardan kurtuluş yok. Bundan geri seninle buluşmamız artık kıyamete kaldı, demiş.

Öteki acı acı gülümsemiş:

— Tasalanma bizde bu post var iken kürkçü dükkânında mutlaka karşılaşırız, diye cevap vermiş.

*

Öteki hikâye şöyle:

Bir vakitler, bir beldede bir kadın bir rüya görmüş.

Şöyle ki; beldenin hükümdarı emrediyor ve zavallı kadının biricik oğlunun başı kesiliyor.

Kadın ter-kan içinde uyanmış; haliyle ürkmüş, hemen sırdaşı olan komşusuna koşmuş "acep ne ola ki" diye akıl danışmış.

İki hatun bir zaman başbaşa verip rüyanın yorumuna girişmişler ama bir netice alamamışlar. Eh rüya yorumunun da ehli olan kimseler tarafından yapılması usüldendir.

Komşu kadın:

— Bu senin rüyanı ancak filan zat çözer diye devrin ünlü tabircisine gitmeyi önermiş. Giyinip kuşanıp Efendi hazretlerinin huzuruna varmışlar.

Rüyayı gören kadın bir cinlik yaparak derdini şöyle nakletmiş.

— Efendim rüyamda gördüm ki; komşumuz kadının biricik oğlu, emir hazretlerinin buyruğu ile başı kesilerek idam ediliyor. Acep mânası ne ola?

Tabiri yapan zat elini sakalına atıp bir süre sükut ettikten sonra şunları söylemiş:

— Cenab-ı Hak hayırlı olanı nasib etsin.

Güzel bir rüya görmüşsünüz. Başın kesilmesi bu çocuğun dünya zahmetinden korunacağı mânasına gelir.

Madem ki emir hazretlerinin emri ile bu iş vukubuldu; bu çocuk az zamanda emire vezir olur inşallah.

Kadın bu tabir karşısında heyecanlanarak:

— Aman Efendi hazretleri beni affedin; korkumdan yalan söyledim. Rüyasını gördüğüm, komşunun değil benim oğlumdur.

Tabiri yapan zat elini yeniden sakalına götürerek gülümsemiş.

— Eee hatun kişi. Bana bir rüya söyledin ben de tabir eyledim. Artık bunun geri dönüşü olmaz.

Şimdi sana düşen bu komşun ile iyi geçinmektir. Eğer onun oğluna bir devlet nasib olursa, sen de bundan payına düşeni alırsın.

KİME GÜVENEBİLİRİZ?

Adam belediye otobüsüne binecek, giriş kapısı önünde müteredditdurup şoföre:

— Bu araba falan yere mi gidiyor, diye soruyor.

Şoför günün yorgunluğu altında, bezgin:

— Evet dayı. Okuman-yazman yok mu, bak tabelada nereye gideceği belirtilmiş, diye cevaplıyor.

Adam bir tabelaya, bir de şoförün yüzündeki ifadeye baktıktan sonra ancak emin olabiliyor ve biniyor otobüse.

Çokları bu adamın gerçekten okuma-yazma bilmediğini zanneder. Hayır! Adam bal gibi okuma-yazma biliyor ama, tabelaya güvenmiyor.

Hani ne olur, ne olmaz!...

Burası Türkiye.

Ayrıca ben çok gördüm öyle tabelalar, verilmiş sözler, yönetmelik hükümleri, ekonomik paketler, ok işaretleri, vaatler...

Tabelaya uyar gidersiniz, vardığınız yerde sorarsınız birine, "Burası aradığınız yer değil" cevabını alırsınız. O şaşkınlıkta "Ama nasıl olur, sokağın başında tabelada yazıyor, okuyup geldim" dersiniz, gülerler size.

— O tabela orada kalmış nasılsa. Yıllardır öööyyle duruyor, derler.

Yapılan anketlere göre ülkemizde insanların birbirlerine güven

oranın %5 ile %7 arasında değiştiği söyleniyor. Bu güvensizlik ortamına nasıl sürüklendik? Sebep ne?

Her dört kişiden birinin "ruh hastası" olduğu söyleniyor, doğru mu?

Herkes diken üzerinde, "Cebimdeki parayı aman çarptırmayayım, aman hiçbir yere imza atmayayım, kimseye 'olur' demeyeyim, acaba beni kazıklayacaklar mı?" diye büyük bir tedirginliğe sürüklenmiş durumda. Derken olan oluyor, dolar fırlıyor, insanlar çileden çıkıyor.

Sakınılan göze çöp batar.

Ve batmış balık yan gider.

Hatta bizim balık kokmuş bile.

Bu yüzden, yani güven duygusunun büsbütün yitirilmesi yüzünden insanlar fevç fevç sokaklara dökülüyor; umutsuzluklarını, yoksulluklarını, gelecek endişelerini dile getirecek bir merci arıyorlar.

Devlet bu yönelişin muhatabıdır. Lakin uzunca bir süreden beri devlet de vatandaşına güvenmiyor. Onu türlü vaadler, sınırlar, yönetmelikler, tabelalar, ok işaretleri, emirler ve yasaklar altında bunaltıyor. Bir şu kadar zamandan beri enflasyona ezdiriyor.

Biraz sabır, işte şimdi açıklayacağımız tedbirler paketi her derde deva olacak diye avutuyor.

Paketteki tedbirler her nasılsa daha önceden bir kısım medyaya sızdırılıyor. Açıklama etkisini yitiriyor, suratlar asılıyor. Her köşede bir komplo, her sokakta bir provakasyon aranıyor.

Bu kaostan kurtulmanın formülü basittir. Bu toprağın çocukları, herkes bunu bilir. Hadi söyleyelim bari: Bir: Adalet; iki: Samimiyet; üç: Ahde vefa. Bu üçünü gören vatandaş –gerçekten görmesi lazım ama– hiç merak buyurmayın her fedakârlığa hazırdır. Buna tarih şahittir. Milletin en bariz hususiyeti azla yetinebilme ve çile çekme kabiliyetidir.

YAĞMURUN SESİ

Yağmurun sesi ne derin, ne romantik duygular uyandırır içimizde. Belki dudaklarımızdan mısralar dökülüverir:

"Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince"

diyerek. Belki böylece ruhun iğneler altında delik-deşik edildiğini fısıldamak isteriz. Yağmur derin bir ızdırabın ifadesi için tercüman olur.

Bahar yağmurları tomurcuğun patlaması, güneşin yüzünü göstermesi ile bir canlılık, bir neşe, bir yeniden doğuş müjdesidir. İyimser ve gülümser bir yüzü vardır bu tablonun. Çocuklar gürbüz, koyunlar çifte yavru doğurmuş, oğlan askerden sağ-salim gelmiş, baba işinde terfi etmiş, anne onlara börekler açmış olur.

Nisan yağmurları yeni aşklar, yeni hevesler uyandırır. Bakmayın gelip geçici olduğuna; kıvılcımı tutuşturup gider.

Sokaklarda küçümen derecikler oluşur, insanların yüzüne aceleci ama mes'ut bir tebessüm yayılır.

Damlaların ağır ağır aşağıya süzüldüğü camların ardında çocuk yüzleri belirir.

Onlar yağmurun ıslattığı sokaklar boyunca istikbale doğru bakarlar. Baba ve anne, sobanın üzerinde cızırdayan demliğin sesiyle yağmurun tıpırtılarını birbirine karıştırıp sevgiyle gülümserler. Dedeler, nineler hatıraların yumağını çözmeye durmuştur. Yağmurun sesi ne hikâyeler anlatır.

Tabii durup da, yağmur sesi dinlemeye vakti olanlar için. Var mı acaba hâlâ böyle insanlar. Bülbül sesi dinleyenler var mı? –Yazının burasında yüzüme manyak bir ifade çörekleniyor. Sanki etrafta dinleyecek bülbül kalmış da–.

Yaz yağmurları bereket saçıp giderler.

Sonra başaklar olgunlaşır, meyvelerin ballı salkımları dallardan sarkar.

Bütün bu güzelliklerin üzerine sonbahar yağmurları bir veda şarkısı gibi ulaşır.

Sonbahar biten canlılığın sarışın finalini başlatır. Yapraklar düşer, ağaçlar kan-kızıla çalar, durgun göllerin suyu titremeye koyulur.

1999 yazı kâbuslara bulanmış sıcaklığı ile üzerimizden kalktı. Ne yağmur yağdı, ne de serin bir rüzgâr esti.

Depremin o karanlık soluğu, her evin, her pencerenin, her bakışın, her duruşun berrak camını tuz-buz etti.

Yüzyılın bu son sonbaharı, baharı sanki ebediyyen sonsuzluğun ufkuna fırlattı.

Artık yağmurun sesini dinleyecek takatımız yok. Bilakis yağmur falan istemiyoruz. Deprem çadırları arasında fırtınaya tutulmuş fidan misali dolaşan, sarsak gövdelerin yağmur yükü çekmeye gücü kalmadı. Gökyüzünü kaplayan kara bulutlara baktıkça, insanın ızdıraptan çatlayan dudakları geriliyor. Hava serinledi, kış kapıda. Şimdi bütün özlenen bir dam altı, bir sıcak yuva.

Siz ey, sıcak yuvasında güvenle limonlu çayını yudumlayan vatandaşlar.

Siz ey, sigara dumanları arasında denize dökülen yağmur damlacıklarını seyredenler.

Siz ey, usul hakkındaki müzakereleri adalet ve merhametin önüne koyanlar.

Üzerinize yağmur yerine kanlı gözyaşları inmektedir.

Bu sonbahar başka bir sonbahar, bu yağmur bildiğiniz yağmurlardan değil.

KAR YAZISI

Kar herşeyi örtüyor (saklıyor). Tek renge bürüyor: Beyaz.

Bu bir nevi renksizlik. Bir nevi "nötr" hali. Aynı zamanda temizlik, saflık, duruluk.

Kar böyle sessiz, sedasız yağıverince; belki bu kar tanelerinin ağır ağır yeryüzüne inişinden geliyor, her yanları bir sükûnet kaplıyor.

Her şey, herkes durup (hareketten kesilip) karın yağışını izliyor. Belki de bu yüzden karı izleye izleye içimize dönüyoruz: ruhumuza.

Derken içinde kar geçen şiirler, mısralar, bölük pörçük anılar sökün ediyor.

"Bir beyaz lerze bir dumanlı uçuş
Eşini gâib eyleyen bir kuş gibi kar
Geçen eyyâm-ı nevbaharı arar." (C. Şehabettin / Elhan-ı şita)

Baharı, kar mı arıyor şair mi? Herhalde ikincisi. Yaşlanmış mıdır acaba, yeniden bahara dönmek mümkün müdür?

Yahya Kemal'in "Kar Musikileri" şiiri Varşova 1927 tarihli.

"Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu
Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu."

beytiyle başlar. Yahya Kemal bütün yükü "kar sesi"ne bağlamış. Var mı böyle bir ses. Yok. Öyleyse nedir?

"Bir kuytu manastırda dualar gibi gamlı
Yüzlerce ağızdan koro halinde devamlı
Tanbûrî Cemil Bey çalıyor eski plakta
Birdenbire mes'ûdum işitmek hevesiyle
Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle."

Kar sese, (musikiye) dönüşüyor. Yahya Kemal'i alıp İstanbul'a götürüyor.
O artık uykusunda Körfez'i (Kanlıca) görecek ve pembe bir tebessüme bürünerek uyuyacaktır.

"Kardır yağan üstümüze geceden
Yağmurlu, karanlık bir düşünceden"

Ve nihayet İsmet Özel.

"Konvoylar geçiyor meşelikler arasından
Bir yaprak kapatıyorum hayatımın nemli taraflarına
Ölümden anlayan, ciddi bir yaprak
Unutulacak diyorum, iyice unutulsun
Neden büyük ırmaklardan bile heyecanlıydı
Karlı bir gece vakit bir dostu uyandırmak."

Aslında bunların hepsi birer vesile. Kar, yağmur, gökyüzü, deniz, güneş, dost, düşman. Şiirin sinesine uzandıklarında kimliklerinden soyunurlar. Bir başka şey (dil) olarak, içimizdeki (ruhumuzdaki) tele dokunurlar. Biz bize kalırız. Tek ü tenha. Ve o zaman işte pişmanlık, hasret, vuslat, merhamet, gözyaşı, sevgi, özlem vb. elle tutulacak hale gelir.

HIZ VE HAZ

Kadınlar küçük havuza mor gölgeler düşüren asma çardağının altına oturmuş. El işlerini almış, giderek koyulaşan, reçel kıvamına gelen sohbetlerini sürdürüyor. Arılar çardaktan sarkıp patlayan üzüm salkımlarına bir konup bir kalkıyor; havuzu dolduran musluğun ağzı tam kapanmamış, bir damla zamanı tayin etmek isteyen sarkaç misali "pıt, pıt" sesleniyor.

Tavuklar gıdaklıyor. Uzaktan, bahçelerin alt başından birbirlerini kovalayan, oyunlar oynayan çocukların kesik haykırışları duyuluyor.

Ne konuşuyorlar?

Çilli tavuğun kuluçkadan çıkan civcivlerini meselâ. Kaçı kara, kaçı sarı.

Bu yıl buğdaylara pas düştü mü acaba? Sütü kaçtan satacaklar? Halime kızın düğününe ne kaldı şuracıkta? Değiş tokuş edilen iğne oyaları vesaire, vesaire.

Halbuki onların da semasından gelip geçen uçaklar var.

Onların televizyonları da Nurseli İdiz'i gösteriyor.

Onlar da nevresim alıyorlar, toz deterjan kullanıyorlar.

Kocaları kasabaya iniyor, tüpgaz arabası kapılarının önünden geçerken o malum cıngılı çınlatıyor, haftada bir uğrayan manifaturacıdan kumaş, penye, çamaşır alıyorlar.

Yine de kayısıların dalında kızarması vakit alıyor, mısırlar olgunlaşsın diye bekliyorlar; tarhana damda kuruyor, ardından elma soymaları, biber ve patlıcanlar da iplere dizilip güneşe konulacak.

Anlıyoruz ki arkalarından atlı koşturmuyor.

Camiden çıkan cemaat, okuldan çıkan çocuk, tarladan dönen adam, akşamın önü sıra yazıdan gelen sürü nefes nefese kalmıyor.

Nevruzun ardından ilkbahar, ilkyazın ardından sarı sıcaklar, onların ardından yedi haftalar, kırkikindiler falan filan.

Artık harman bile yok biliyorsunuz. Tarlası düz olanın ekinini makina birkaç saat içinde biçip bitiriyor.

Rüzgârın, yağmurun, toprağın, bitkinin ritmi arasına makina başını sokmuş olsa bile; güneş ile ay yerinde duruyor.

Bizler, şehir ahalisi habire hayatımıza hız katmaya çabalıyoruz.

Ne kadar hız, o kadar haz.

Hergün, herşey hızla değişiyor. Değişime ayak uydurmaya çabalıyoruz. Geç kalmaktan korktuğumuz için alabildiğine gergin yaşıyoruz. Mevsimleri değiştirmeye, atın önüne et, itin önüne ot koymaya gayret ediyoruz.

Sürekli başdönmesi, sürekli çarpıntı.

Ve bu karabasanın teknolojiye teslim edilmiş görüntüleri, müziği, sineması.

Bu yandaki kadınlar koltuğu, kanepeyi, döşemeyi, pencereyi, duvarları, halıları, lavaboyu, karoları, tabloları, ışık düzenini, mutfağı, dolabı, kasetçaları, bilgisayarı (saymakla biter mi) değiştireceğim diye tepinedursun, ve hadi diyelim işi bitiriversin.

Bir de bakıyor ki, "tamam oldu" dediği yerde, bütün bunların modası geçivermiş.

Yeniden başa dönüvermiş.

Eee, bu böyle.

Dön baba dönelim...

AİDİYET

Bu yaz bir haftalığına memlekete (Erzincan) gitmiştim. Dikilen ağaçlar büyümüş, yollar yapılmış, her yan pırıl pırıl. Doksan iki depreminden sonra şehir bambaşka bir hüviyet kazanmış, bahçe içinde havuzlu villalar var, iki tane gayet büyük hipermarket açılmış.

Erzincan, savaşlar, seferberlik, göçler ve bilhassa sık yaşadığı depremler dolayısıyla talihsiz ve tarihsiz bir şehir. Otuz dokuz büyük depreminde tamamen yıkıldığı için eski şehirden bir iki hamam kalıntısı ve Terzibaba Mezarlığı dışında hiçbir iz yok. Yeni şehir kağıt üzerinde birbirini doksan derece kesen sokakları ile ızgara planlı, bahçeli tek katlı evleriyle Türkiye'de eşi olmayan planlı-düzenli bir kent.

İnsan unsuruna gelince:

Şehrin yerlilerinden yaşlı bir ağabeyle konuşuyorduk; dediğine göre sülalece şehrin içinden olan nüfus %3'e düşmüş. Geri kalan civar şehirlerden, kasabalardan, köylerden gelip yerleşmişler.

Son elli yılda vukubulan toplumsal değişim, büyük kentlere yönelen göç sonucu bütün Anadolu köklerinden koparak ayaklanmış, bir ucu Avrupa'ya uzanan derin bir hareketlilik yaşamış, bu sebeple yeni nesillerde coğrafyaya, mekana, kültüre ait o bildik aidiyet duygusu iyice yıpranmıştır. Yapılan ve yayımlanan bir araştırmaya göre İstanbul'da yaşayan insanların çok büyük bir bölümü kendini

İstanbullu saymıyormuş.

Nasıl saysın?

Bu şehirdeki insanların pek çoğu yıllardır burada yaşadıkları halde Boğaz'ı görmemişler. Sarayları, yalıları, köşkleri, çeşmeleri, sokakları, semtleri, balıkları, kuşları, ağaçları tanımıyorlar. Emirgân, Kandilli, Şaşkınbakkal, Ayrılık Çeşmesi, Kanaat Lokantası, Galata Kulesi, Galatasaray Lisesi, Beykoz İskelesi, Kavaklar, Çırçır suyu, Karakulak, Sarıyer Börekçisi, İnci Pastanesi, Binbirdirek Sarnıcı, Erguvan Rengi, Emek Sineması, Hidiv Kasrı, Küçük Çamlıca nedir bilmiyorlar. Nereden bilecekler. Onlar geçim derdinde, günlük nafaka nasıl çıkar onu düşünüyor.

Oysa İstanbul tarih boyunca göç almıştır.

Lakin şehir eskiden kendisine geleni kucaklar, onu sindirir, ondan kendisine bir şeyler akar en fazla bir nesil içinde yeni geleni kendisinden kılardı. Buna gücü yetiyordu.

Ama şimdi yetmiyor. Göç öylesine bozbulanık bir sel gibi aktı ki, şehri bir baştan bir başa içine aldı ve onu neredeyse hüviyetsiz bıraktı.

Açıkcası nefesini kesti.

Bu sebepten şehre gelen insanlar, ayaklarını sağlam bir zemine basmak için, kalabalıkta kaybolmamak, aç ve açıkta kalmamak için hemşehrilik şemsiyesine sığındılar; köylülerine, eş-dost ve akrabalarına yanaştılar. Böylece hemen her şehrin, kasabanın hatta köyün bir derneği vücut buldu. Kendileri Anadolu'dan kopup geldiler ama, geldikleri kentin hemşehrisi olmadılar, akılları geldikleri yerde kaldı. Hatıralarına, yufka ekmelerine, hâlâ geçim için köyden gelen tarhanaya, peynire, tereyağına, asma yaprağına tutundular.

İnsanı güvende olduğuna inandıran ev kokusu, sokak kokusu, mekân duygusu, eşya âşinalığı, tandır sıcaklığı, türkü sesi, keklik sesi, su sesi kaybolmuştu.

Aslına bakarsanız artık bütün şehirlerimiz bulvarları, apartmanları, siteleri, kooperatif evleri, istasyonları, tüp bayileri, showroomları, mağazaları, markaları ile birbirine benzemekte, tektip haline gelmektedir.

Bu noktada eski aidiyet duygusunun aynen yaşaması muhaldir.

Günümüzün insanı mekansız bir kuştur artık. Hangi dala konacağı belli olmaz.

Nerede karnı doyarsa oraya yuva yapar, sesini-rengini kaybetmiştir.

ESKİLER ALIYORUM...

Son günlerde dile pelesenk olan bir tabir var, hani "yaşam biçimi" diyorlar ya, esaslı bir şeye işaret ediyor bu. İnsanın geleneksel veya modern, kültürel bir seçimi, dünya görüşünün, hayat telakkisinin bir göstergesi, olmazsa olmaz temel şartı.

Peki nasıl oluşuyor bu "yaşam biçimi", kolay mı zor mu, uzun bir süre mi istiyor yoksa hemeninden ele geçiyor mu?

Son otuz-kırk yılda hızlanan şehirleşme paralelinde, binlerce unsur ile birlikte yerlere yeksan olan, her yıkılan bina gibi ardında hüzünlü hatıralar bırakan bir "yaşam biçimi"miz vardı bizim. Binlerce yıl içinde oluşmuş, binlerce unsurdan süzülmüş, kollektif şuur içinde "en iyi"yi öne çıkarmış bir hayat biçimi.

Yeşil başlı gövel ördek ile Karacaoğlan'ın ilişkisini, Yunus Emre ile sarı çiçeğin dertleşmesini, ney sesi ile ahşap ışıltısını; yıldızla kervan, değirmen ile su, bahçıvan ile gül, kalemle kâğıt münasebetini içimizin derinliklerine biri[illegible]de mi biriktirdik sanıyorsunuz.

"Hüma kuşu yükseklerden seslenir" diye feryad eden o uzun hava kaç neslin ızdırabını içinde barındırıyor dersiniz. Sadece nesiller mi? O ıssız yollar, o tipi-boranın görünmez kıldığı dağlar, o meşakkat, o çile. Ve artık algısı bile neredeyse muhal hâle gelen gurbet, hasret duygusu. Böylesi bir zeminin üstünde yükselebilir bu türkü. Ve tabii olarak tercümanı olduğu hissiyatı hakkıyla temsil edebilir.

Bu "yaşam biçimi" pencere oranlarından kapı tokmaklarına, selam hitabından sofra âdabına, haramdan helâle, komşu hakkından yetim malına, kurdu kuşu gözetmekten yolcu ve garibe kadar uzanıyor. Temsil yeteneği olan bir beste çıkıyorsa bunların tamamından çıkıyor. Dolayısıyla "yaşam biçimi" elbette esaslı bir şey.

Özenti, taklit, sonradan olma, uyduruk "yaşam biçimlerinden" uyduruk besteler çıkabilir ancak. Özlü, köklü, asıl ve mânalı, sindirilmiş, geliştirilmiş, kendine maledilmiş, zenginleştirilmiş en yetkin örneklerine ulaştırılmış kültürel varlıklardan güvenilir eserler doğar. Biz bunlara fazlası ile sahibiz. Ancak "O mâhiler ki derya içredir deryayı bilmezler" misali, kendi varlığımızı inkâr ediyor, yok sayıyor, hatta yok olması için elden gelen gayreti gösteriyoruz.

Bir an için yokolmuş sayalım bunları. Hatta, tezhibi, şarkıyı, besteyi, mezarı, türbeyi, tekkeyi, cildi, kâğıdı, kitabı, kütüphaneyi, camiyi, medreseyi, tefsiri, şerhi, köprüyü, çeşmeyi, örfü, âdeti, selâmı, sabahı unutalım. Eskileri hepten çöpe atalım. Ne çıkacak bahtımıza? Muhtemelen şu: Parasını ödeyip düğmeye basıyorsun. Açıyorsun, bir bardak suya karıştırıp içiyorsun. Hapı yuttun, dolmuşa bindin. Artık senin için farketmez, bu araba buraya parketmez. Dünya var imiş, tâ ki yoğimiş, sana mı düştü tasası.

AŞKA BENZER BİR ŞEY

İkinci Dünya Savaşı yılları (1940). İngiltere Alman bonbardımanı altında. Romancı Virginia Woolf 2 Şubat Cuma günü günlüğüne şunları yazmış:

> "..... Derken Londra kırpıla kırpıla daralıyor, kırışıyor. Garip şey, çoğu zaman kentin tam ortası aklıma geldiğinde, sanıyorum aşka benzer bir şey hissetmem: Kuleye giden yolu; benim İngilterem o. Demek istediğim, bir bomba o pirinç korniş perdeli, nehir kokulu, kitap okuyan yaşlı kadınlı küçük sokak aralarından birini ortadan kaldırsa, ne hissederim.
> Eh, bir yurtseverin hissettiklerini..."

Bodur minareli küçük mescidi, cumbalı ve iki katlı ahşap evleri, kitabeli küçük mermer çeşmeli, çeşme başında ıhlamurlu veya asırlık çınarlı, küçük bahçelerinden sokağa hanımelleri, sarmaşık güller, leylaklar taşıran; evliya duaları ile uykuya varan, sabah ezanları ile uyanan; kışın salep buğuları, baharda kiraz, yazları karpuz, sonbaharda ayva kokuları ile dolan, selamların alınıp-verildiği, hatır sorulduğu, fesleğenli, sardunyalı balkonlarda sarman kedilerle ninelerin torunlara masal anlattığı sokaklar ne oldu?

Onları bir bomba değilse, kim ortadan kaldırdı?

Bu fotoğraf zamanın elinde solarken, kalbimizde aşka benzer bir duygunun buruk acısı uyandı mı?

Benzer özellikleri ile yurdun her şehri, şehrin her köşesinde bin-

lerce hatıra barındıran, hafızamızı dolduran, benliğimizi teşkil eden unsurlar birer birer yokolurken bir yurtseverin hissetiklerini hissedebiliyor muyuz?

Benim Erzurumum, benim Diyarbakırım, benim Urfam, benim Kastamonum, benim Edirnem, Tosyam, Arapkirim, Ödemişim diyebildik mi?

Kadirihâne, peşinden dört yüz yıllık Yenikapı Mevlevihanesi cayır cayır yandığında; vatandaş, yöneticiler, sorumlular, aydınlar nasıl bir tepki gösterdi?

Yoksa bizi bu topraklara bağlayan bağlar bir Nataşa bavulunun alabileceği malların dolar tutarı karşısında kolayca çözülüyor mu?

Biz şimdi neyin karşısında çözülüyor, neye direnebiliyoruz?

Tarihimizin, hafızamızdan, hatıralarımızdan kalbimize damlayarak, müceretten müşahhasa dönüşerek varlığına yaslandığımız, ayak basıp güç aldığımız bir zemin var mı?

Yok demek içimden gelmiyor. Var lakin boynu bükük duruyor. Unutulmuş, tozlanmış, kütüphane raflarında yıllardır kapağı açılmadan kalakalmış bir yazma kitap gibi. Var ama sahipsiz, müşterisiz. Var ama çürüyor, her geçen gün bir yaprağı, bir köşesi, bir harfi kayboluyor.

Ve bizler bu zemine başımızı eğmeden, sürekli yukarılara, neonlara, afişlere, imajlara doğru savruluyoruz. Oysa koca Yunus:

"Benim yüzüm yerde gerek
Bana rahmet yerden yağar."

demekte. Rahmetli Bekir Sıdkı Sezgin aramızda onca yıl yaşadıktan sonra sessiz sedasız göçüp gitti. Meğerse Hollandalılar bütün repertuvarını banda almış. Şimdi hacayı Hollandalılardan öğreneceğiz. Bu ayıp bize yeter....

HOYRATLIĞIN SINIRI

Yaşadığımız topraklarkda nüfusun kıt olduğu zamanları düşünüyorum. Türkmen oymaklarının ağır ağır Anadolu'ya aktığı, göçerlikten yerleşik düzene geçtikleri, hali araziyi yeşertip bayındır kıldıkları zamanları. Hadi şu tarihî manzarayı bir yana koyalım:

"Ne varlığa sevinirem
Ne yokluğa yerinirem
Aşkın ile avunuram."

diyen bir gönül erinin, elde asa ayakta çarık, çorak bir araziye yerleşip, kazmaya küreğe sarılmasını düşünüyorum. Ferhat'ın dağları delmesi sadece şu malum hikâyede mi kalmıştır dersiniz.

Hiçbirimizin dedesi, onlarca yıl kazma sallayıp olmayacak yerlerden el kadar tarlasına su getirmemiş, çıplak kaya üzerinde bağ yetirtirmemiş midir? İşte bu yüce gönüllü kişileri düşünüyorum. Fidan dikenleri, tohum ekenleri, az tüketip çok üretenleri, yaşadıkları bölgeyi beldeyi bayındır kılıp yeşertenleri, rahmetle, minnetle, hürmetle anıyorum.

Onlarla birlikte ruh iklimini süsleyenleri, kafamızı ve kalbimizi donatanları, kitap ve söz sahiplerini, ahlak âbidelerini, velileri ve âlimleri, adaletle hükmedenleri...

*

Gazetelerin yazdığına göre geçen ay bir yangın ile harap olan Sarıyer'deki meşhur Necmeddin Molla Yalısı'nın, bu sırada çalındığı söylenen kapısı Mali Şube Kaçakçılık Bürosu tarafından Zihni Bar'da bulunmuş. Tarihi kapı barın girişine takılı imiş.

*

Yine gazetelerin yazdığına göre Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı'nın Yüksek Danışma Kurulu toplantısında memleketin her kesiminden gelen aydınlar şu mealde konuşmalar yapmışlar:

Kapadokya aşınıyor, korunması için acil önlem alınmalı. Kentli çocuklar köpek ve kediden başka hayvan tanımaz hale geldiler. İlkokullara doğayı koruma dersi konulmalı.

Eskiden kentler bağ ve bostanlarla yanyanaydı. Şimdi kentler ormanların içine girdiler. Dikkat edilmezse tarihî kent ormanları elden gidecek.

15 kenti dolaştık, 92 insanla kayıtlı röportaj yaptık. Yaptığımız her belgeselde hayatın elimizden kaçtığını gördük.

Trakya toprakları tükeniyor, sanayi üstümüze geliyor.

Huzurlu Yaylası'nda sedir ağacı katliamı var.

Kültür dokusunda da erozyon var, bu da çok önemli.

Çevre kirlenmesinin kaynağı ruhsal kirlenmedir.

Ayder Yaylası'na bina dolmaya başladı. Uzun Göl Yaylası betonlaşıyor.

Bafra Kuş Cenneti apartmanlaştı. Millet Irmağı'nın yatağından kum çekiliyor.

Konuşmalar hangi salonda yapılıyorsa sesler giderek flulaşıyor; sözcükler yerlerini dışarda akıp giden trafiğin uğultusuna terkediyor.

Ben de şehrin üzerine hoyratça inen su akşamüstünde bütün bunları kimin yaptığını düşünüyorum.

Kim söküyor fidanları, el değmedik değerleri kim kirletiyor. Hoyratlığın sınırları nereye kadar gidiyor? Veren el ile alan elin hiç mânası kalmadı mı?

Yıkanla yapanın farkı yok mu?

*

Bedbinlik her yanımı kuşatıyor. Yıkıcıların kazma salladığı bir eski bahçeli evin önünden geçiyorum.

Şu kadar laf üreten aydınlarımız içinden bir hali yeri ihya edecek, bir kıraç toprak parçasını yeşertecek kimse çıkmayacak mı? "Ne üzerimize vazife" deyip geçecek mi herkes...

İNSANLIKTAN ÇIKMAK

Kırk küsur kişinin yanarak öldüğü trafik kazası haberi kahvenin dumanlı havasını dağıtamadı, kimseyi de pek kazımadı. İnsanlar sayısal loto kuponlarından, tavla ve okeyden, ucuz gazetelerin buruşuk sayfalarından, yarılanmış konuşmalardan bir miktar koptu tabii. Yüzler dümdüz televizyona döndü, boş bakışlar bir süre görüntüleri takip etti. Sonra sarhoş şoförlere sövgüler, mırıldanmalar ve yeniden uğultu, tavla şakırtıları.

İnsanlık tarihinin en kanlı yüzyılı olan asrımız kapanırken ölüm de mânasını kaybetti.

Çocukluk ve gençlik günlerimin geçtiği Erzincan'da, yirmi yıl içinde hatırımda kalan sadece Kahveci Yaşar'ın vurulmasıdır. Trafik kazası yoktu, çünkü trafik yoktu. Ölünün arkasından ağlanırdı. Belki karalar bağlayıp günlerce içine kapananların sayısı azdı ama, "ölü evi" denen bir şey vardı.

Tıpkı "doğum evi" denen bir şeyin olduğu gibi. Doğum gerçekten bir "müjde" olarak algılanır, ana-babalarla birlikte bütün aileye, komşulara, hatta mahalleye bir şenlik havası yayardı.

Sevdalar "medyatik" değildi ama destan tadı taşıyordu. İnsanlar zamanı anlık, günübirlik değil "yekpare" yaşıyordu.

Eşyanın bir değeri vardı. Bir kırık iskemle dededen kaldığı için hatıraların yükünü, kıymetini taşırdı. Bir ağacı eğer babamız dikmiş ise, bir nevi "baba" muamelesi görür, her bahar çiçeklendiğinde, yazın

meyveleri kızardığında, gölgesine her çöküşümüzde ölmüş baba bizimle beraber olur, ağaç yaşadıkça baba da bizimle yaşıyormuş sayılırdı. Böylece hayatın sade ve fakat ayrıntıya eğilen tarafını sarıp sarmalardık. Bir çift söz, bir bakış, sararmış bir mektup, selâm, hatır-gönül ve ne kadar insanî unsur varsa maneviyatımızı teşkil ederdi. Şimdi bunları her geçen gün daha da yok sayarak, hiçbirine dönüp bakmayarak, hepimiz, "bir yere -nere orası acaba?" doğru koşup duruyoruz. Bir evimiz, bir arabamız, evliliğimiz, çocuğumuz, işimiz, eserimiz oluyor doymuyoruz. Koşuyor, koşuyoruz. Ne ölümler engelliyor bizi, ne zafer, ne yenilgi.

Zamanı genişletmek üzere, özgürlüğü sağlamak üzere, hazzın her çeşidini tatmak üzere, her tür konforu yakalamak üzere koşuyoruz. Robotlar yükümüzü alsın diye bilgisayarlara yükleniyoruz. Robotlar geliştikçe biz de robotlaşıyoruz. Ölen adama ve doğan çocuğa "bel, bel" bakıyoruz. İçimizden bazıları bu vakaları kayda geçiyor, istatistik çoğalıyor. Eşini kaybeden değil, işini kaybeden ağlıyor.

İnsanlık acaba ve sadece bir "alışkanlık" mı? Gözyaşı ve gülücük âdemoğlunun edebî özelliği olmaktan çıkıyor mu. O kopyalanan koyunlar, insan-robot karışımı film kahramanları bir haykırışın, bir çırpınışın, bir özlemin ifadesi mi? İnsanoğlu bedeninden, ruhundan, yaşayıp durduğu yeryüzünden çıkıp gitmek mi istiyor?

Özgürlük denilen bu mu?

Yoksa gaflet giderek koyulaşıyor mu?

KUYU

"Kuyu" unsuruna Şark düyasının hemen her tarafında rastlanan zengin efsane, hikâye ve kıssalar eşlik eder. Bunların içinde en meşhuru Babil Kuyusu (Çâh-ı Bâbil)dur. Yani Bâbil'in kule'si kadar kuyu'su da önemli. Ahd-i Atik'te nakledilen bir kıssaya göre melekler insanların yeryüzünde işledikleri günahları görünce, Cenab-ı Hakk'a "Yâ Rabbi insanlar senin bunca nimetini yiyip ve fakat kadrini bilmeyerek bu kadar günahı nasıl işliyorlar" demişler. "Onlara niçin müsaade ediyorsun?". Cenab-ı Hak "İnsanlarda olan mizaç, tabiat, hevâ ve heves sizde olsa idi siz yapmaz mıydınız" diye buyurmuş. Melekler "Hayır, hâşâ, biz doğruluktan ayrılmazdık" diye cevap vermişler.

Cenab-ı Hak bunun üzerine aralarından itimat ettikleri iki melek seçmelerini emretmiş. Onlar da Hârut ile Mârut'u seçmişler.

Bâbil'e gönderilen melekler gündüz görevlerini yaptıktan sonra geceleyin İsm-i Âzam duasını okuyarak gökyüzüne yükseliyormuş.

Günlerden bir gün Zühre isminde çok güzel bir kadın bunları ziyerete gelmiş. Kocasından şikâyet ederek boşanmak istediğini söylemiş. Hârut ile Mârut kadının güzelliğine kapılarak onu elde etmek istemişler.

Kadın bunlara "Teklifinizi kabul edebilirim, lakin puta tapıp, şarap içeceksiniz" diye şart koşmuş. Melekler kapıldıkları tutkunun tesiri ile bu şartı kabul etmişler. Ancak kadın bu defa da İsm-i

Âzam duasını kendisine de öğretmelerini istemiş. Bu arzusunu da yerine getirmişler.

Kadın duayı öğrenince okuyup gökyüzüne yükselmiş. Melekler o zaman ne yaptıklarını anlamışsa da iş işten geçmiş. Çok pişman olarak Cenab-ı Hak'tan af dilemeye başlamışlar. Kıssaya göre Hz. İdris bunlara aracılık yapmış, dünya veya âhıret azabından birini seçmelerini önermiş. Onlar da dünya azabını istemişler. Bunlara ceza olarak kıyamete kadar başaşağı o kuyunun içinde asılmak azabı verilmiş.

Bazı rivayetlerde bunlar sihir ve büyünün timsali olarak gösterilir. Hatta denilir ki, gûya büyücüler kuyunun başına gelip bunlardan sihir öğrenirlermiş. Şairlerin insana tesir eden, sarsan, onları âdeta başka bir âleme sürükleyen kalem'i Divan edebiyatımızda Hârut ve Mârut'a benzetilir:

"Sihr-i efsun ile dolmuştur derûnun ey kalem
Zülf-i Hârut dimek mümkin ki nâl olmuş sana." Nedim

Çâh-ı Bâbil dışında başka meşhur kuyular da vardır. Meselâ Çâh-ı Bijen eski İran tarihinde Bijen'in Efrasiyap tarafından hapsedildiği kuyudur. Çâh-ı Nahşeb Orta Asya'da Nahşeb şehrindedir. Gûya İbn Muknî'nin yaptığı bir ay, gökyüzündeki ay batınca bu kuyudan çıkıp etrafı aydınlatırmış.

Kör kuyu, bostan kuyusu ve benzeri kuyular etrafında da sayısız gizemli hikâye anlatılır. Bunların çoğu iç karartan, sonu felaketle neticelenen kuyu hikâyeleridir. Metin Erksan'ın "imtihan ve intikam" anlatan Kuyu adlı bir filmi de vardır.

Ancak asıl imtihanı veren bildiğiniz gibi Hz. Yusuf kıssasında anlatılan kuyu meselesidir. Bunun sonu iç ferahlatan bir macerayı nakleder, sabrın sonuna selâmeti koyar. Kuyu imajı hep bir imtihan vesilesi sayılmaktadır.

Tıpkı her ânı ile yaşadığımız şu dünya hayatı gibi.

KADRİ BİLİNMEYENLER...

Eski *Güneş* gazetesi kapanacağı günlere yakın bir soruşturma, yazı dizisi hazırlığına girmişti. "Abartılanlar/Kadri bilinmeyenler." Türkiye'nin her devir ve ortamından serbest bir seçimle kimin fazla abartıldığını, kimin kadrinin bilinmediğini soruyorlardı. Cevaplardan biri ikisi yayımlandı, tartışmalar-çekişmeler çıktı; dizi-yazı yayımdan kaldırıldı.

Ben abartılanları değil de kadri bilinmeyenleri yazmıştım. Bunlardan biri Neşet Ertaş idi.

Neşet Ertaş sazıyla, sözüyle bir geleneğin halis temsilcilerindendir. Orta Anadolu'nun feryadı, "Gönül Dağı"nın Ferhadı'dır. Müşterek bir tarzı, kendine mahsus üslubu ile, tıpkı bir Karacaoğlan, bir Nedim gibi neredeyse hususi hale sokmuştur. Gerek müzik piyasası, gerek radyolar onun gündeme getirdiği parçalar ile her daim yenilenme fırsatını yakalamıştır. Ve bu süreç çok uzun sürdü. Ertaş'ın ilhamı yağmur gibi yağıyor, bitmek bilmiyordu.

Ne devlet sanatçısı seçildi, ne vergi yüzsüzleri arasına girdi. Kâzib bir şöhret olma yerine köşesinde kaldı. Pes perdeden, ağır ağır gönüllerimize işledi ve orada ebedî bir taht kurdu... Bayram Bilge Tokel'in yaptığı belgesel ve yazdığı kitap bu kadirbilmezliği bir nebze dengeledi.

Bu vesile ile kültürümüzün temellerini oluşturan, her tür düşünce ve sanat eserine kaynaklık eden, bir "hamle" ihtiyacında her zaman

dönüp bakacağımız halk edebiyat ve musikisine bir kez daha dikkat çekmek istiyorum. Ülkemizdeki şehirleşme paralelinde bir deprem yaşayan toplum katmanları geleneksel yaşantısından koptukça bu kültür de tarihe karışmaktadır. İşte tam bu noktada geniş mânası ile bir derleme-tesbit-belgeleme-arşiv çalışmasına ihtiyaç duyulacaktır. Kadir bilmek bir bakıma böyle olur.

Bir örnek daha vermek isterim. Halk hikâyesi bilen ve anlatanların son ustalarından biri (Belki de son usta idi) üniversite öğrenciliğim sırasında Erzurum'da yaşıyordu. Behcet Mahir, Ramazan ayında Âşıklar Kahvesi'nde "Köroğlu" anlatır, bir ay boyunca süren hikâye bitmek bilmezdi. Behçet Emmi böyle aylar sürecek hikâyelerden kırk tane biliyordu. Yani başlı başına bir "ayaklı arşiv" idi. Prof. Mehmet Kaplan-Muhan Bali-Mehmet Akalın gibi Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinin gayreti ile bu hikâyelerden bir kısmı banda alındı. Ama sadece "Köroğlu Destanı" yayımlanabildi. Ötekiler ne oldu...

Osmanlı hat sanatının son ustası Hamit Aytaç'ın kadri bilinmedi. Son yılları tam bir sefalet içinde geçti. Yine klasik ve dinî musikimizin en büyük icra üstadı Bekir Sıdkı Sezgin, bir "kadri bilinmeyen" olarak sessizce aramızda yaşadı, bildiklerini de beraberine alarak göçüp gitti.

Elde olan kıymetin kadrini bilmeyenler, abartılmış kof şöhretlerin kuyruğunda sürekli bir düşüşü yaşamaya mahkûm olurlar. O kadar düşerler ki, sonunda ne kıymet kalır, ne ölçü.

BELASINI ARAMAK

Rahmetli Hilmi Ağabey (Hilmi Oflaz) Marmara Kıraathanesi'nde milli benliğimize yönelen saldırılara karşı her zaman yaptığı gibi, o kendine has üslubu ile açmış ağzını yummuş gözünü, vermiş veriştirmiş. Kendisini dinleyen bir arkadaş:

— İşte sizin gibilerin bu karşı çıkışları, bu üslupları yüzünden başımıza gelmedik bela kalmadı, deyivermiş.

Bunun üzerine Hilmi Ağabey gürleyen sesini bir şefkat şelâlesine dönüştürerek şu cevabı patlatmış:

— Safalar sizin olsun... Belalar bizim olsun...

Eskaza başınıza bir bela gelecek olsa idi, eminim manda tersi gibi darmadağın olurdunuz...

Bela kelimesi bildiğiniz gibi "felaket, musibet" mânalarına gelir ve dilimizde atasözleri ve deyimler dahil çok zengin bir yer tutar. Kur'ân-ı Kerim'de "denemek, sınamaz, gam, musibet, darlık, sıkıntı" gibi anlamları ile kullanılmıştır. Firavun'un İsrailoğulları'na yaptığı işkenceler "büyük bela", Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmeye teşebbüsü "açık bela", Cenab-ı Hakk'ın kendisini bir sıkıntı vererek denediği kulun, bu imtihandan yüz akı ile çıkması da "güzel bela" olarak vasıflandırılır. Allah'ın korku ve kıtlık vermesi, mal, can ve mahsulleri azaltması birer beladır. Esasen dünya kimin daha güzel iş yaptığının anlaşılacağı bir bela (deneme) yeri olarak görülür. Başta peygamberler olmak üzere Cenab-ı

Hakk herkesi bir bela ile denemektedir. Özellikle mutasavvıfların kullandıkları hadislere göre en şiddetli belalara uğrayanlar peygamberlerdir. Ve tabii sonra onlara en çok benzeyenler gelir.

Altın ateşte, insan mihnette belli olur. Büyük belalara, büyük insanlar dayanabilir. Bir hadise göre kazanılacak sevabın büyüklüğü katlanılan belanın ağırlığı nisbetindedir.

Prof. Dr. Süleyman Uludağ'ın *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "bela" maddesinde Cenab-ı Hakk'ın sevdiklerine bela verdiği belirtiliyor. Bu belaya razı olan Allah'ın rızasını kazanır. İsyan eden ise gazaba uğrar. Belaya uğrama aynı zamanda günahtan arınmaya ve mânen yükselmeye de vesile olur. Öyle günahlar vardır ki, ancak belaya sabretmek suretiyle silinir. Yine de Hz. Peygamber "Takat getirilemeyen belalara kendinizi maruz bırakarak zelil olmayın" buyurmuştur. Kişi dayanılmaz belalardan daima Allah'a sığınmalıdır. Belaya sabır, nimete şükür esastır. Bu çerçevede sabır ve şükür iç içedir. Cenab-ı Hakk'ın lutfuna da, cefasına da rıza gösteren makbuldür. Cüneyd-i Bağdadî'ye göre bela ariflerin yolunu aydınlatan bir meşaledir. İlahî aşk ve muhabbeti esas alan mutasavvıflar en büyük dert ve bela olarak "aşk"ı görmüşlerdir. Fakat âşık, vuslat için her türlü acı ve sıkıntıya severek katlanır. Hatta bundan manevî bir haz duyar. Onun için Fuzulî:

"Yârab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ beni
Bir dem belâ-yı aşkdan etme cüdâ beni
Az eyleme inâyetini ehl-i dertten
Yani ki çok belâlara kıl mübtelâ beni."

diyordu. Rahmetli Hilmi Ağabey'in ikide bir belasını aramasının "Belâlar bizim olsun/Safalar sizin olsun" diye kükremesinin altında bu yatıyor olsa gerek. Makamı cennet olsun...

RUHUMUZUN COĞRAFYASI

Erdem Bayazıt bir şiirinde şöyle der:

"Çobanların ruhu nasıl sığmazsa kırlara
Bu insanlar da sığmıyor meydanlara
Yüzlerde okunan sadece
Kararsızlık, tedirginlik, endişe
Ve içsel yalnızlığın hüznü
Ve asla dinmeyen sıla özlemi
Sıla, ey ruhumuzun coğrafyası!"

Ne güzel söylemiş şair.

Evet sıla elbette ruhumuzun coğrafyası.

Bu kavramın zenginliğini eşelersek ruhumuzun "hendesesi, tarihi, sevinci-ızdırabı, destanı, türküsü" neler çıkar önümüze.

Göç evvel-eski dramatik bir olaydır.

Göçe zorlanma ise trajik boyutlara varabilir.

Türkiye'nin son elli yılında vuku bulan iç ve dış "göç" olgusu sıla duygusunu ilk göçen nesiller beyninde özlem ile yoğurarak büyüttü.

Göçenler elbette bir gün geriye döneceklerini hayal ederek yaşadılar, hatıralarla avundular.

İlk kuşak Almancılar içinde dönenler de oldu.

Sıla özlemi beraberinde "gurbet ve hasret" duygularını da getiriyordu.

Her gece baş yastığa konulduğunda; suyunda çimilen ırmağı, dalından düşülen dut ağacı, mescidi minaresi, mezarlığında öksüz kalan ölüleri ile "sıla" sökün edip geliyor; rüyaların eksenini oluşturuyordu.

Yıllar sonra "sıla-yı rahim" için dönüp gelenler rüyasını gördükleri, hasretini çektikleri mekanları-insanları yerinde bulamadılar.

Bu şaşkınlık ve yıkım ile söylenen ağıtvarî türküler son dönemin halk musiki ve edebiyatına çok şey katmıştır.

Ancak "Bu böyledir"...

Yapılan yıkılır; doğan ölür; hiçbir şey baki kalmaz. Bütün bunlar dünyanın fani oluşuyla ilgilidir.

İçimizdeki o bitmeyen sıla özlemi ancak öte dünyayı tanıdıktan sonra bitecek belki. İnsanoğlundaki bu "melâl" belki öte yakadaki cennete, yaradanın cemaline yaklaşınca teskin olacak. Meseleyi bu metafizik boyutuyla kavradığımızda "ruhumuzun coğrafyası" da âşikar olmaktadır. Ve bu belirlenmede ruhun varoluşuna atıflar vardır. Yeniden yaşadığımız âleme bakarsak sılaya dönüşün gündemden çıktığını görürüz. İlk göçen nesillerin çocukları artık hiçbir biçimde o kuş uçmaz, kervan geçmez, ıssız dağ başlarını tercih edemez. Bin naz ile gittikleri atayurdunda üç gün kaldıkları zaman sıkıntıdan patlarlar.

Her yanda garip bir sessizlik. Motor gürültüsüne alışkın kulak, asfalt koklayan burun ve harekete susamış göz bu sükûneti kaldıramaz. Kalabalıkları, apartman konforunu, caddelerin neon ışıklarına bulanmış karmaşasını ister.

Evet o dağ başı bir mahrumiyet alanıdır.

Bu sebeple Türkiye'de köye dönüş hayalinin gerçekleşme oranı yok gibidir.

Buna terörden, yoksulluktan, şundan-bundan kaçıp gelerek şehrin kıyıcığındaki semtlere sığınanları da dahil edebilirsiniz.

Yeniden şiire dönersek ülkemizdeki sosyal sarsıntının nasıl ruhî bir depreme sahne olduğunu görebiliriz.

Evet yüzlerde okunan sadece kararsızlık, tedirginlik ve endişedir.

O "meydanlara sığmayan insanların" yüzlerinde.

REÇETE

İlkmektepte okuduk, biliyoruz. Her mevsim geldiğinde onunla ilgili "hazırlıklar" yapılır; "Sonbahar hazırlıkları, kış hazırlıkları" gibi. Şimdi hâlâ okutuluyor mu bilmiyorum; meselâ "sobalarımızı ve turşularımızı kurarız, babam kömür alır, annem hırka örer vb." diye.

Baharı yarıladık neredeyse. Tabiat yenilendi, yeşerdi. Biz de "kış uykusu"ndan uyandık mı, kendimizi yenilemek üzere neler yapıyoruz. Şehir ahalisi için biraz masraflı olacak ama, reçeteyi yazalım bari:

Kırlara çıkınız, kuzukulağı, yemlik, madımak toplayınız. Bunlar tuzlanıp yenildiği gibi, lâpası, çorbası yapılan otlardandır. Mahalline göre daha bir sürü çeşidi vardır, ebegümeci dahi bunlardandır.

Biçilmiş bir çayırın kenarından, ortasından geçiniz. Hatta yaşınız elveriyorsa şöyle gökkubbenin altında sırtüstü yatıverip, taze ot kokusunu ciğerlerinize çekiniz. O sırada bir serin yel esmekte, yeşil buğday tarlaları bir o yana, bir bu yana salınmaktadır. Kulağınıza tarla kuşlarının kesik sesleri, arı vızıltısı, böcek seslerinden oluşan bir senfoni gelecektir. Beyaz bulutlar gökyüzünde uçacaktır.

Bir küçücük derecik mutlaka bulunuz. Derenin şırıltısını dinleyiniz. Suları tazelenmiştir, elinizi yüzünüzü yıkayınız. Bir pınar başında eğleşip bu tazelenmiş sudan bir güzel abdest alınız. Pet

şişeye girmemiş, klor karışmamıştır doya doya içiniz, yeni ve temiz hava ile su kılcal damarlarınıza kadar yayılsın.

Zahmet edip bir tepeye, çıkabileceğiniz yükseklikte bir dağa tırmanınız. Şööööyle ufka doğru bakınız, "ufuk turu" denilen şey ne imiş anlayınız.

Tepeden aşağılara doğru içinizde bir hafiflik ineceksiniz. Safralarınızdan, balgamlarınızdan, içinizin düğümlerinden, karabasanlarından kurtulacaksınız. Bir çoban çocuğuna, birkaç oğlak yavrusuna rastlayacaksınız. Ne yapın edin taze sağılmış keçi sütü de içiverin. Ihlamur, papatya, hatmi, adaçayı toplayıp kurutun. Kışın karlı günlerinde buğusu tüte tüte, pencere kenarına oturup bunlardan yapılan çayı içersiniz.

Gül mevsimindeyiz. Aman dikkat, bir gül dahi koklamadan mevsimi geçirmeyin.

Hatta bununla da yetinmeyip, o katmerli güllerden edinip, bir güzel gül reçeli kaynatınız. Gülün ayrıca şurubu da olur bilirsiniz. Kızılcıktan, kuşburnudan, nardan, gülden şurup-şerbet yapılır, hepsi de aromasız, katkısız şifa niyetine içilir, bir kenara not ediniz.

Dost ve hasta ziyaretlerini unutmayınız, yaşlıları hatırlayınız. Onlara giderken bir deste hanımeli, bir iki sap iğde çiçeği, kır lâlesi falan götürünüz.

Kainat şükrünü, biatını, duasını tazeliyor. Baharda bunu iyicene coşturuyor, pek canlı biçimde gözler önüne seriyor, insanoğluna da yol gösteriyor. Siz de bu zikir halkasına kendinizi katınız. Dua makamı içten gelen bu heyecanın zirvesinde bulunuyor.

Yukarıdan beri sayageldiğimiz şeyler, kainat kitabından devşirilen maneviyat gıdalarıdır.

Niyetimiz bu yazıyı bir aktar dükkânının şifalı bitkiler tezgâhına çevirmek değil. Nefes almak, her nefeste Allah demek...

İKİNCİ REÇETE

Bir "reçete" yazdık ya, birçok dostumuz aradı. Yeşillik dediğin sadece yemlik, kuzukulağı, madımaktan ibaret midir, daha sayılsa neler neler vardır, diye uyardılar beni.

Yahu ben ne yemek ustasıyım, ne salata uzmanı. Perhiz, diyet, yaz münasebeti ile çeşitli zayıflama reçetelerinden de anlamam. Ben işte, bahar geldi, tabiat kendini yeniledi –bu yenilenme toprağın yeşil bir elbise giymesi demek, çıplak dalların yeşille donanması– siz de şöyle bir silkinin, kış uykusunu üzerinizden atın vb. gibi şeyler söyledim. Yeşillik denilen şey, "maksat yeşillik olsun" diye argodan aparma bir tabirle zaten yeterince küçümseniyor, biz de âlet olmayalım.

Yine de açılmış bir konunun kapanması tez olsun, usulüne uygun olsun ve de dostlarımızın da arzusu yerine gelsin diye, şöyle bir iki yemek-gıda metni karıştırıp yeşillik diye bilinenlerin bir kısmını çıkardım. Bu otlar çokluk kırda, bayırda, su kenarında kendiliğinden yetiştiği için köylünün malumudur; şehirli de ancak önüne gelirse, tadıp alışırsa, neye yaradığını bilirse alır. Efendim yeşillik kelimesinin yukarıda andığımız çerçevede kesin bir tarifi yok. Yemek ve ilaçlarda koku veya tadı için kullanılan bir kısım otlara deniyor.

Bunların çok bilinenleri soğan, sarmısak, dereotu (teskin edicidir, uyarıcıdır, gaz gidericidir), yaprak kereviz (idrar söktürücü), may-

danoz (doğal antiseptik, idrar söktürücü), nane (bulantıya karşı, limonla yapılan çayı iyidir) vb. gibileri.

Bir de pek tanınmayanları var. Melek otu, bayır turbu, tarhun otu (solucan döktürürmüş), pazı (bunu biliyoruz, dolma, börek ve salatalarda kullanılıyor) kişniş, roka (tere, su teresi, hardal yaprağı gibi) salatalarda çiğ yenir. Baharlı bir tadı vardır. Balıkla iyi gider. Roka salatası için mutlaka limon suyu ve kaliteli zeytinyağı kullanılmalı) rezene (balık çorbalarında, turplu rezene yaprakları ızgara öncesi ateş üzerine atılırsa etlere hoş bir lezzet ve koku katıyor), su teresi (haliyle su kenarlarında yetişiyor. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta suyun temiz olması. Bu sebeple suyun kaynadığı yere kadar çıkılıp oradan toplanmalı.) fesleğen, ıtır (kokulu yaprakları şuruplarda kullanılıyor), semizotu (bu da bilinen yeşillik cinslerinden) hardal, karahindiba) kekik, tere (su teresi ve dereotu ile karıştırılmamalı).

Yeşillik çeşitlerini, bunların vitamin ve minarel değerlerini, nerede yetiştiklerini, hangi hastalıklara iyi geldiklerini vb. kitaplardan öğrenebilirsiniz. Lakin kuru bilgi neye yarar. Önemli olan nevaleye bunları da katabilmek. Lüks marketlerde pahalıya satılır belki. Ama biz zaten birinci reçetede şehirden çıkın dedik, şöyle tabiata açılın. O zaman tüm yeşillik size bedavaya gelecek. Bir kasaba pazarına uğrayın. Köylü kadınlar toplayıp satarlar. Onlardan alırsınız, yoğurdu da unutmayın.

HAYVAN SEVGİSİ

Hayvanları seveceğiz ama, nerede onlar. Nereye gittiler?

Meselâ hiç çoktan beri hasretine yandığımız öküz'ü gören var mı?

"İrençberler hoşça tutun öküzü" diyen şairin kemikleri sızlıyor mu?

Öküz; o mütevekkil, mütehammil, mütevazi hayvan kimbilir kaç bin yıl insanoğlunun hizmetinde çalışıyordu. Bunca yıllık sevgiliyi motora değişiverdik. İlginç bir yanı yok ki, hayvanat bahçelerinde de bulunsun. Unutulup gitti işte.

Ya deve, ya at, ya arkadaşımız "eşşek".

Her gün işe giderken geçtiğim yol kenarında, nasılsa boş kalıvermiş bir arsada, epeyce bir zamandan beri sabahları bir ağaca bağlı yaşlı bir eşek görüyorum. Hâlâ bu hayvanla, yolculuk ve yoldaşlık edip, süt taşıyan, ot taşıyan, odunkömürü taşıyan, ne bileyim bir şeyler taşıyan insanlar var. Orada kuyruğunu, kulağını ağır hareketlerle kıpırdatan bir eşek işte. Mahzun gözleriyle gelip geçenlere bakıyor, "Bir ben kaldım emektar, benden sonra çocuklar resmime bakar ancak" diye düşünüyor.

Balkon çocukları horozu da tanımıyor.

Tavuk diye, marketlerde soyulmuş, ayıklanmış sarı-pembe gövdeleri biliyor.

Kümesteki arkadaşın yumurtalar üzerinde bir uzun zaman kuluçkaya yatmasını, sonra bir gün, cıvıltılar saçarak arkasına bir sürü civciv katarak çayırda kurum satarak yürümesini görmediler ki.

Bir anaç tavuğun civcivler üzerine yönelecek herhangi bir tehlike anında nasıl çırpındığını izlemediler ki.

Civcivler makinalardan çıkıyor artık. Bir otomobilin yedek parçaları gibi tornadan veya presten pıtır pıtır dökülüyorlar. Bir yabani ot ile, bir çocukla, bir köpekle, tatlı tatlı eşinecek bir çöplükle, bir küçük solucan, bir mısır tanesi, avlanacak bir böcekle karşılaşmadan büyüyorlar.

Kangal itleri artık sürülerin ardında dik dik dolaşmıyor; apartman aralıklarında, fabrika önlerinde, villa girişlerinde bağlı bulundukları zincirleri yalıyor.

Sadece ve sadece sürünün yanında yürürken kimlik ve kişiliğini bulan, bu yüzden meşhur olan, bu asaletli hayvanların şehirde fiyaka olsun diye kullanılan iri jeeplerden farkı kalmadı.

Hayvanlar hayatımızda yüzbinlerce yıldan beri tuttukları yeri bir bir terkediyor. Aldığımız bilgilere göre her yıl bir yığın hayvanın nesli kesiliyor.

Artık kırda bir çalılıktan ansızın bir tavşan fırlamıyor.

Önümüzden pırrrr diye bir keklik sürüsü havalanmıyor.

Bülbül şiirlerde, turnalar türkülerde kaldı.

Bana lütfen şehirlerde aksesuvar misali beslenen süs köpeklerinden, muhabbet kuşlarından bahsetmeyin. Hayvanat bahçelerinden, akvaryumlardan söz etmeyin.

Evet biliyorum, hayvanların yerine de, insanların yerine de artık âletler geçiyor. Genetik mühendisliği aldı başını gidiyor. Çok geçmez o çizgi filimlerde, bilim-kurgularda gördüğümüz yarı insan-yarı hayvan yaratıklar da arz-ı endam ederler. Çocuklar robotlarla dostluk kurar.

Can kuşu kafesinden uçar.

Hayvan sevgisi neden sonra mevzuatın, kanunların, derneklerin, tartışmaların, filimlerin, kitapların konusu haline gelir.

Geldi bile.

BALIKLARI KİM ÖLDÜRDÜ?

Geçen ay Sakarya nehrinde bir facia yaşandı.

Nehrin kirlenen sularında artık yaşayamayan balıklar sanki topluca intihar ettiler. Binlerce balığın beyaz karınlarını gökyüzüne çevirerek su yüzeyini kaplaması sonucu garip bir görüntü ortaya çıktı. Balıklar sanki bu son hareketleri ile kapkara kesilen suyun yüzünü ağartmaya çabalıyorlardı.

Televizyonda yayımlanan görüntüler gerçekten yürek yaralayıcı idi. Ve kısa süren bir şamata yaşandı. Gazeteler fotoğraflar basıp, çarpıcı başlıklar attılar. Çevre kuruluşları bildiriler yayımladılar. Hükumet meselenin üzerine eğileceğini bildirdi. Bakan ve diğer ilgililer facianın yaşandığı mahalle gidip yerinde incelemede bulundu.

Önce topun ağzına Adapazarı Şeker Fabrikası verildi. Gûya bu fabrikanın atıkları işlemişti bu cinayeti. Fabrika yetkilileri ve pancar üreticileri bu suçlamaya şiddetle karşı çıktılar ve Sakarya'yı kendilerinden önce kirleten pek çok sanayi tesisinin adlarını saydılar.

Ve bir süre sonra şu netice ortaya çıktı ki, civar derelerle birlikte pek çok sanayi kuruluşunun atıkları bu suya boşaltılıyor. Pek tabii hiçbirinin arıtması yoktu.

Çevrecilerle sanayicilerin savaşı bütün dünyada sürüyor.

Aslında umutsuz bir savaş bu. Tıpkı çıplak at üzerinde ok ve yaydan başka silahı olmayan kızılderililerin, Amerika topraklarını

istila eden beyaz adama karşı direnmeleri gibi. Sonucu biliyorsunuz. Bir soykırım.

Batı dünyasının hayatı algılama ve yaşama üzerine ürettiği felsefe, düşünce ve medeniyet; dünyanın diğer bölgelerinde üretilen düşünce ve medeniyetleri hiçe sayarak insanlığa gösterdiği mecburi istikametin bir sonucunu yaşıyoruz. Ya bu deveyi güdersiniz, ya bu diyardan gidersiniz.

Dünyanın bütün doğal kaynakları, nehirleri, göller, sular, ormanlar, topraklar, hayvanlar, çiçekler ve soluduğumuz hava hızla kirlenmektedir.

Bu kirli dünyaya mahkûm edildik. Öte dünya inancı taşımayan, hesap gününe inanmayanlar yaşadığımız hayatı "daha fazla konfor ve daha fazla maddi haz" için yağmalayıp duruyorlar. Bu yağmaya geç katılanlar "geri kalmış" diye niteleniyor.

Evet, artık çocukluk günlerimizde billur sularında kulaç attığımız dereler, göller hayal olmaya başladı. Sakarya da, Menderes de, Meriç de, Haliç de hapı yuttu. Bunların yeniden eski hallerine dönmesi bir ham hayaldir.

Hem sanayi, hem temizlik bir ham hayaldir.

Daha düne kadar zirai mücadele için ilaç kullanmayanlar geri kafalı diye niteleniyordu. Bugün bu ilaçların hem toprak, hem bitki, hem insan ve hem de hayvanlar dünyası için "zehir" olduğu ortaya çıktı.

Şimdi "doğal mücadele" yöntemleri geliştirilmeye çalışılıyor.

Dünyanın pek çok ülkesinde bilim adamlarının, düşünür ve sanatçıların, hatta bir kısım politikacıların bu gidişi "felaket" olarak niteleyen kitapları neşrediliyor.

Ama nafile.

Tüketimin oku yayından çıkmıştır bir kere.

Nefsin kudurmuş hamlesi önü alınmaz bir biçimde kanatlanmıştır.

Ölçü şu: "Ne kadar çok çöp üretiyorsan, o kadar mutlusun"...

Çöpler zararlı imiş, varsın olsun, onları da paketleyip bir şileple ya okyanusa veya gariban bir ülkeye postalarsın olur-biter.

Sakarya'nın balıkları bize bir ders vermiş midir acaba?

Hiç sanmıyorum.

Bu sadece bizim değil, dünyanın problemi.

Ne zaman dünya unutamayacağı bir ders alır, biz de payımıza düşeni kaparız.

"Artık çok geç" olmamışsa eğer...

GÖSTERİŞ

Bilmem dikkatinizi çekiyor mu; artık oturulan evleri, apartmanları, siteleri de çok gözalıcı renkler ile boyamaya başladılar. Koca bir bina bir kilometre öteden cart-kırmızı rengi ile bayrak çekiyor, ben burdayım diyor. Acı yeşil, başak sarısı, portakal rengi, çingene pembesi aklınıza ne gelirse.

Hadi yerini belli etsin, afişe olsun, her yerden görülsün diye bir otel, çarşı, iş merkezi, dükkân vb. bunu yaptı neyse; peki evlere, sitelere ne oluyor. Moda mı?

Eskiden tam tersine evler açık kahve, kirli sarı, gri, kurşunî, limon küfü vb. gibi gösterişe kaçmayan pastel renkler ile boyanırdı.

Demek ki, hayat artık bütün cepheleri ile bir alış-veriş sahası haline geliyor. Öyle ya, böylesi bir gösteriş "vitrin" olma istidadındadır. Ve günümüzde "vitrinde olmak" bir nevi statü haline geldi. Bu "pazarlanma" seksen sonrasının göstergelerinden.

Göstermek kelimesi göz'den geliyor. (Göz-ter-mek). Mânası, görülmesini sağlamak, gözönüne koymak. Ayrıca ortaya çıkarmak, belirtmek, ziyaret ettirip gezdirmek, güzelliğini ortaya koymak (Kadını makyaj gösterir vb.) gibi mânaları da var. Gösteriş: Gösterme işi veya tarzı. Birini etkilemek veya kendini beğendirmek amacını güden aldatıcı davranış. Bu mânaların yanında "alımlı olma hali" de var. Gösterişli: Gösterişi olan, göz alıcı, demek. Aynı grup kelimelerden bir de gösteri var. Bir topluluk önünde

gösterilen maharet veya oyun. Bir görüş veya kimse lehine yapılan toplu davranış (tezahürat). Bir isteğin veya protestonun ilgi çekecek şekilde, topluca ve açıkca yapılması mânalarına geliyor.

Çağımızda iletişim araçlarının göze hitap eden kısmında büyük bir atılım var. Görsel medya konusunda cilt cilt kitaplar yazılıyor. Görme duygusu diğer beş duyunun çok çok önüne geçmiş, ölçme ve değerlendirme de neredeyse tek kıstas olmuş. Ve pazarlama teknikleri işte bu yumuşak karna vurgu yapıyor.

Az önce sıraladığımız kelimelerin mânalarına dönersek; malı satmak için göstermek, bunu bir gösteriye dönüştürmek, mümkün olduğu kadar gösterişli kılmak her şeyin başında geliyor.

İşte çağın ruhu denilen olguya yaklaşmak için bir ipucu.

Oysa eski dünyada bu tür bir eylem en azından ayıplanırdı. Eski dükkânlarda vitrin diye bir şey yoktu. Alış-verişte gözboyamaya kalkmak ahlak düşüklüğü sayılırdı. Medhiye ve fahriye dahi küçümsenirdi. Mütevazı olmak esastı. Mahremiyet özün özüydü.

Gösterme karşılığında teşhir kelimesi kullanılırdı. (Ki bunun dahi 'dile düşürme' şeklinde olumsuz bir mânası vardı).

Hele teşhircilik, o tamamen "sapma" sayılıyordu.

Çağın ruhunu teşkil eden unsurlardan biri de hız. Şu kısacık ömrümüzde neler geldi geçti gözlerimiz önünden. Kavramlar ve kaideler nasıl yıprandı, tükendi, yer değiştirdi.

VİCDANIN SESİ

Eski toplumda atasözleri, kelam-ı kibarlar, hikmetli beyitler insan hayatına, tutum ve davranışlara yön vermede önemli bir rol oynar: bu sebeple de levha haline getirilen bu söz ve beyitler evlere, işyerlerine asılırdı.

İçlerinde hayli esprili olanlar da vardı, bir kısmı da esnafın işi, uğuru, özelliği ile ilgiliydi.

"Her sabah besmeleyle açılır dükkanımız/Hazret-i Selmân-ı Pak'tır pîrimiz üstadımız" gibi ağır başlı olanlarının yanında, bilhassa berber dükkânlarına asılan "Efendim âfiyet olsun tırâşın/Gitsin tûyun selâmet bulsun bâşın" gibi latifeli olanlar da bulunurdu.

Hadis-i şerifler, tasavvufî sözler, dinî ibareleri de bunlara katabiliriz.

Değişen zaman içinde bunların çoğu kayboldu. Yine de "Edeb yâ hû", "Bu da geçer", "Er-rızku Alellah" vb. gibi yaşayanları var.

İlaveten dükkânlarını şair müşterilerinin hediye beyitleri ile süsleyen esnafa da rastlanıyor. Mesela ünlü Sultanahmet Köftecisi'nin duvarlarında köfte ile ilgili bir beyitler-şiirler antolojisi bulunuyor.

Arabesk kültür, kendini ifade edebilecek slogan ve sözleri, minibüs estetiği ile şarkılara, çıkartma kâğıtlarına, büro masalarına, otobüs yazıhanelerine, atelye duvarlarına, kolyelere, el ilanlarına, reklâmlara, şiir kasetlerine kadar taşıdı. Bazıları bütün bu malzemeden sosyolojik çıkarımlarda bile bulunuyor. Haksız da

sayılmazlar. Son otuz yılda slogan hazinemizde biriken lafları alt alta yazarsanız, bir değer ve kültür haritasına kılavuzluk yapabilir.

Bunlara reklam sektörüne sızan unsurları, siyasî seçimlerin imaj yaratan ifadelerini ekleyiniz. Ortaya bir nevi "Notlu izahlı atasözleri sözlüğü" çıkacak. Bu sözlüğün her gün artan ve değişen başlıklarına varoşların köprü başlarında, kaldırımlarında sergilenen, ağaç üzerine dağlama usulü ile yapılmış levhalarda rastlayacaksınız.

Bu yazıda son gördüğüm bu kabil bir sözü nakletmek istiyorum:

"Vicdanının sesini dinle, iyi geliyorsa kaset yap."

Vicdan bildiğiniz gibi insanın iç âleminde yer alan bir temyiz mekanizmasıdır. Rahmetli Nurettin Topçu'ya göre vicdan Cenab-ı Hakk'ın kalbimizdeki sesidir.

İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin vb. gibi değer hükümleri, belki âdemoğlunun kalbine ezelden nakşedilmiş bir dürüstlük-ahlâk çizelgesi olarak orada yer alır. Bu çerçevede evrensel bir mânası da bulunuyor.

Böylesi bir değeri satılığa çıkarmak, ahlâk açısından iyice dibe vurma mânasına mı geliyor; yoksa bize mahsus bir postmodernizme mi?

Hele bunun yanına bir başkası daha eklenmiş ki, facianın boyutları insanı dehşet içinde bırakıyor:

"Parasız adam, değersiz adam."

Ülkemizdeki insan ilişkilerine, seçim sonuçlarına, kurulan hükumetlere, alınıp-verilen sözlere, hakka, hukuka bakıp kendimizi bir boy aynasında seyredelim.

Ne görüyoruz?

İşte bu...

SANAT VE TİCARET

Sanat ve ticaretin çokluk birarada gitmeyeceği söylenir. Niçin? Çünkü sanat "şahsî ve muhterem" kabul edilir. Bunu vaktiyle Fecr-i Âti'ciler söylemişti, aradan yüzyıla yakın zaman geçti.

Sinemada çok tartışılmıştı bu; sonunda ayrışma oldu sanat sineması ve ticarî sinema kavramları meseleye az-çok aydınlık getirdi. Buna göre sanat sineması yüce değerler içerir, bilgi-görgü-sezgi ister, popüler değildir, kalabalıklara hitap etmek gibi bir kaygı taşımaz.

Meselâ "Filmlerimi kendim için çekiyorum" diyen Metin Erksan'ın *Sevmek Zamanı* filmi buna bir örnektir; gösterilecek salon bulmakta zorlanmıştır.

Buna mukabil ticarî filmler geniş kitlelere ulaşmayı hedefler (ve herhalde bu sebeple sanat seviyesinden taviz verir), piyasayı; halkın eğilimlerini göz önünde bulundurur. Sinema bir nevi sanayi olduğu ve bir piyasası bulunduğu için (Bir kurum veya devlet tarafından desteklenmiyorsa) piyasa ekonomisinin kurallarını gözetmek zorundadır.

Sanat ve ticareti bu çerçevede birbirinden iyice koparmamak için "festivaller, yarışmalar, ödüller" icad edilmiştir. Bu organizasyonlar sektöre kan pompalar, kitlelerin dikkatini çeker; yönlendirme-propaganda yapar, starlar üretir vb.

Yapımcıların en çok arzu ettikleri şey birleşmez denilen iki unsuru

birleştirip hem sanat değeri taşıyan hem de ticarî başarıyı yakalayan eserler üretmektir. Bu onlara hem para hem prestij sağlar. Son yıllarda ülkemizde roman alanında küçük de olsa bir piyasa oluştu (Aslında ders kitaplarını çıkarsanız kültürel yayın alanında bir piyasa yok sayılır). Bunu gözeten yayıncılar bazı yazarları popüler kılmaya bu yolda reklâm yapmaya başladılar, kıyamet koptu. "Edebiyat elden gidiyor" kaygısı uyandı. Doğan Hızlan, "Ben artık bu sahtekârlıklara inanmıyorum, bu rakamlar kadar satmadığını da biliyorum... Yazarların yazarlıklarından taviz verdikleri kanaatındayım. Okur nasıl algılar diye yazıyorlar, bu bir yazar için en büyük zavallılıktır" diyor. Konur Ertop, "Piyasa ekonomisinin koşullarına uyan aynı zamanda nitelikli olduğunu düşündüğüm kitaplar da var" derken; Semih Gümüş, "Kitap sonunda elbette bir maldır. Ama edebiyat yapıtı içerdiği yaratıcı özle mal olmanın ötesine geçer" diyor.

Jale Parla biraz orta yolcu: "Her halükârda kitabın çok satması sevindirici bir şey... Çok satılsın diye belirli bir şekilde yazmak yazarın elinde olan bir şey değildir zaten."

Bir yayıncı da (Nihat Tuna): "Niye bir kitap çok satıyorsa kötü olsun... Son zamanlardaki tartışmaların okuru dikkate almadan yapıldığına inanıyorum" diyor.

Nihat Tuna'nın sözlerini açarsak bu bizi "Halkımız böyle istiyor"la başlayan arabesk tartışmalarına kadar götürür.

Gelin bunu yapmayalım. Sözleri şöyle bağlayalım: Yayın dünyasına da büyük sermaye girdi. Dolayısıyla serbest piyasa kanunları işleyecek (işliyor). Yazar da, yayıncı da, eleştirmen de, reklam-pazarlama ünitesi de bu tabloda yerini alacak. Bundan böyle çok satan bazı kitaplar "piyasa işi" diye küçümsenecek; diğer bazıları "sanat eseri" diye karşılanacak (isterse satmasın, önemli değil).

Ama piyasa (ki artık oluşuyor dedik) hem ticarî hem sanat değeri olan; hem umum halkın hem eleştirmenlerin değerinde-güzelliğinde ittifak edeceği eserlerin peşinde koşacak.

Böyle kitaplar çıkmıyorsa; üzmeyin kendinizi piyasa onları "imal eder".

Piyasa tarihi imal edilmiş sanatçılar, filozoflar, ressamlar, müzisyenler, yönetmenler, artistler, edebiyatçılar ile doludur.

Piyasa kendi muhaliflerini de yaratır, onları dahi satar.

Elbetteki malın pazarlanması için iyi-kötü bir kalite göstermesi de şarttır.

Peki satışa gelmeyenler: Onlar hiçbir zaman vitrine çıkamaz. Vitrine çıkamayınca da nisyana terkedilir. Günün birinde (çokluk öldükten sonra) küllerinden yeni bir sîma (mal) yaratılıp yine piyasaya sürülebilir.

Şu günlerde bir çatışma yaşanıyorsa, bu taşların yerine otururken çıkan tokuşma seslerinden ibarettir.

AYAK İZİ

Bir zamanlar bakir tabiatı tasvir için "ayak izi değmemiş, balta girmemiş" ormanlar, topraklar denirdi. Bir zihniyetin kendini ele veren en çıplak görüntüsü.

Ayak izinin ardından gelen şey: Balta.

Şimdi düşünüyorum da "Baltanın gözünü seveyim" demek geliyor içimden. Sabahtan akşama kadar çalışsa altı-üstü bir ağacın hakkından anca gelir.

İnsanoğlu "gelişti-kalkındı-ilerledi-doğaya hakim oldu-konfor kazandı-kaliteli denilen bir yaşama kavuştu ya"; balta çook gerilerde kaldı.

Şimdi bir ormana girdi mi buldozerlerle, ağaç sökme makinaları ile giriyor. Girdiği yeri üç güne varmadan dümdüz edip, ot bitmez hale getiriyor.

Bu eski "ayak izi"ne yeni bir ad konulmuş: "Ekolojik ayak izi".

Belirli bir topluluk, toplum ya da bireyin tükettiği gıda, konut alanı, altyapı miktarı vb. gibi unsurların üretken ekosistemlerdeki karşılığıyla belirlenen "ekolojik ayak izi"nin büyümesi doğal kaynakların yok olması ile sonuçlanıyor.

Bu konuda yapılan araştırmaların gösterdiği gerçek şu: Son otuz yılda yaşanan hızlı büyüme sonucu doğal kaynakların %30'unun bir daha yerine konulamaz şekilde tüketildiği.

İşte küresel kapitalizmin yarattığı "tüketim toplumunun" dünyaya hediye ettiği dehşet tablosu.

Yapılaşma ve fosil kökenli yakıt kullanımına paralel olarak artış gösteren "ekolojik ayak izi" ABD gibi gelişmiş (!) toplumlarda kişi başına 12 hektar olarak belirlenirken, Avrupa ülkelerinde 5 hektar, Türkiye'de 2,2 hektar, Etiyopya'da 0,85 hektar olarak hesaplanıyor.

Evet, bir yandan sistem her geçen gün bir dev ağzı gibi genişleyip önüne geleni yutup-öğütürken; bir yandan da "siz merak etmeyin, sürdürülebilir kalkınma olacak, kaynaklar yeniden dönüşüme tabi tutulacak, çevre korunacak" propagandasını yapıyor.

Her yandan pıtrak gibi "Doğa korumacıları", "Çevreciler", "Yeşiller" yeşeriyor.

Kim kimi aldatıyor acaba?

Bir küçük gazete havadisi ile meseleye azıcık ışık tutalım:

İngiltere merkezli bir Çevre Koruma grubunun, çevreye zarar verdiği için kendisine ceza ödeyen BP, Amaco ve Shell gibi şirketlerin hisse senetlerine yatırım yapması skandal yarattı.

Çevre Koruma Grubu'nun yatırım yaptığı şirketler arasında Barclays Bank'ın bulunduğu belirtildi. On dokuz milyon sterlinlik yatırımın yapıldığı Barclays Bank, Endonezya'daki yağmur ormanlarının kesilmesinden sorumlu tutuluyor.

Banka ayrıca Türkiye'de yapılması planlanan ve bir "çevre felaketi" olarak görülen Yusufeli Barajı'na da finansman arıyormuş.

Bilmem hatırlar mısınız? Eski ilkokul okuma kitaplarında bir şiir vardı:

Tahtacı güzelleri diye.

Hatırımda kaldığına göre içinde şu mısralar yer alıyordu.

"Baltalar elimizde
Uzun ip belimizde
Biz gideriz ormana."

Bizim çevreciler yukarıda zikredilen Banka ile değil de bu şiirle ilgilenmiş ve şiiri "çevre düşmanı" diye okuma kitaplarından çıkarmışlar.

"Masumiyetin tükenişi" bu işte.

Önceki "ayak izi" gerçekten insana aitti.

"Ekolojik ayak izi" kime ait acaba?

YAZLIK

Tatile gidip gelenler sürekli betonlaşan kıyılardan, yokedilen zeytinlik ve ormanlardan, sitelerle kaplanan koylardan bahsederek ülkemizdeki şu "ikinci ev" tutkusundan yakınıyorlar. (Milli servet heba edilmiş.)

Kimileri de bu tutkunun altında ne tür bir "yöneliş" yatmaktadır, onu keşfetmek istiyor. İşin yağma, talan, hücum faslını şehirlerden başlatabiliriz. Lafın ucu çarpık düzenlere, soyguna, her tür yozlaşmaya, başıbozuk sisteme, reklama, propagandaya, dayatılan alafranga yaşam biçimine (muhafazakâr çevreler buna mukabil kaplıca turizmini tercih ediyor), sınıf atlamaya, görgü-bilgi eksikliğine vb. kadar uzanabilir. Son otuz senenin bu sosyo-ekonomik tahlilini bir yana bırakıp, daha derinlerde yatan sebeplere eğilmek gerekiyor.

Bugün için nüfusumuzun yüzde kırkı köylerde yaşıyor; köylüler için "yazlık" diye bir dert olduğunu sanmıyorum.

Şehirlere gelince...

Çok değil elli sene öncesine kadar şehirlerde de hayat geleneksel olarak yazın bağlara (veya yaylaya) taşınmak şeklinde geçmekte idi. Bugün dahi pek çok yöremizde bu yapı az da olsa sürüyor. Eski şehir ve kasabaların bitişiğinde "bağlar" diye anılan yerler vardı. Yaz gelince "bağlara" gidilir, bağ-bahçe ile uğraşılır, kışlık yiyecek tedariki görülür, çoluk çocuk tabiatın koynunda sere-serpe

yaşardı. (İkinci ev düpedüz bağevi idi).

Şehirlerde dahi evlerin avluları, bahçeleri vardı. Geniş mekânda; avluda-bahçede, sere serpe-ferah yaşantı insanımızın geçmişten getirdiği (büyük aile yapısının gereği) bir köklü alışkanlıktır.

Modern iktisadî hayatın, sanayi toplumunun simgelerinden olan apartman dairesi bu alışkanlığı pek zorlamış, insanımız dar yerlerde daralmaktan pek sıkılmıştır.

Şimdi bakıyorum da apartman balkonları yaz gecelerinin sıcağında neredeyse bir avlu (bahçe) gibi kulanılmak isteniyor. Masa, sandalye yerine zemine bir kilim falan atılıyor; yine minderler-yastıklar ile o küçümen balkonda insanlar sanki bir ağaç altında dinleniyormuş gibi oturuyor (Dramatik bir durum).

Yazlık tutkusu (alafranga yönelişler dışında), şehre taşınmış köylünün (veya eski yapıda olan bağ sahibi şehirlinin) o ferah günleri, tabiatı, bir ağaç gölgesini, sebzeyi-meyveyi özlemesinin tezahürüdür.

Köylerin çoğu boşaldığı; okumuş taşralı insanların memlekette kimseleri kalmadığı için bu özlem (ki bir kısmı yazları yine sılaya köye giderek geçiriyor) bir bahçeli yazlık ev alıp orada kısa da olsa sakin bir zaman geçirilerek telafi edilmeye çalışılıyor.

Bu genel çerçevenin dışında, sahilde artık betonlaşmış, kalabalık bir kasabada deniz-güneş-kum-müzik-içki-eğlence-disko-yaz aşklarından ibaret mekânları seçenler ise ülkenin alafranga yaşam biçimini temsil eden kaymak tabakasının peşine takılmış olanlardır. Bunlar bir yere takılıp kalmayı da sıkıcı bulur; kültür-doğa-tarih diyerek yaz boyu ora senin, bura benim dolaşır. (Tıpkı kışın bir gece kulübünden çıkıp ötekine gider gibi).

Bunların sayısı fazla değildir.

Ancak medyada tuttukları yer hasebi ile Türkiye'yi temsil ediyorlarmış varsayılır.

Başa dönersek, insanımızın geleneksel yaşantısının bugüne intikali

hemen her cephede sancılı-çarpık-şuursuz-verimsiz-düzensiz olduğu için "yazlığa hücum" dönemi de maalesef hüsranla neticelenmiştir.

Şimdilerde artık o sakin köyler, kıyı kasabaları, kimsesiz koylar kalmamıştır. Site hayatı apartmandan beter bir tıkış-tıkışlığı dayatmaktadır. İnsanlar buralardan da bezmiş; "ulan bir dağ başı olsa da, başımı alıp gitsem" diye yeni hayallere dalmışlar.

Ne yazık ki yaylalar ve dağ başları da o çirkin betonlaşmanın anaforunda çırpınıyor.

Türk insanı "eski yaşam biçimini" bir daha geri dönemeyecek şekilde kaybetti; bunun yerine "yeni bir yaşam biçimi" koyamadı.

Sıkıntı bu noktada.

VAHŞİ İLE MEDENİ

Eğitim sürecinde insanın tabiat ile mücadelesinin tarihini öğrendik. İnsanoğlu aklı sayesinde vahşi tabiata karşı koyuyor, kendine bir güvenlik alanı açabiliyordu. Yüceltilen bir savaştı bu. Sonunda muzaffer insan yeryüzünün hakimi oluyordu.

Dağları deliyor, sulara gem vuruyor, ormanları bir baştan bir başa yarıp geçiyor, bataklıkları kurutuyordu.

Neden sonra anlaşıldı ki bataklıkların en azından bazısını kurutmak öyle övünülecek bir şey olmak bir yana, ekosistemi tahrip eden tehlikeli ve yanlış bir uygulama imiş.

Ayrıca bu tabiata düşman tavır sadece kendini medeniyetin tek ve yanılmaz temsilcisi sayan Batı dünyası tarafından savunuluyor, burada kalınmayıp metazori dünyanın diğer bölge ve insanlarına da kabul ettiriliyordu.

Kendini medenî, ötekini vahşi kabul ederek onu da ehlileştirmeye çalışan bu anlayış sonunda insanları yapay bir âleme hapsetti.

Bu yapay âlemin unsurları, bilgileri, âletleri, evleri, şehirleri, yolları genişledikçe; doğal dünyayı kemiriyor, havayı, suyu, toprağı, ağacı, hayvanı yokediyor. Âlemin hakimleri sonsuz bir konforun kollarında sarhoş kalabilsinler diye.

Gidenler bir daha geri gelmiyor: Ne petrol, ne kömür, ne de delinen ozon tabakası. Her yıl onlarca hayvan türü dünyamızı terkediyor. Soyunun son örneklerini parklara, laboratuvarlara hapsettikle-

rimiz de var. Bu kendini medenî sayan görüş, bırakın tabiatı ve hayvanlar âlemini, kendi türüne karşı daha da acımasız. Kendi konforunun "sürdürülebilir" olması uğruna yılda milyonlarca insanın açlıktan ölmesine göz yumuyor.

Bu vahşet, dünyanın güzelliğini de, el değmemiş unsurlarını da sonsuz bir tecavüz tutkusu ile kirletiyor. Kısa süreler içinde kafalarını kumdan çıkaranlar oksijen arıyor (temiz hava), sükunet istiyor (gürültüden, hareketten, hızdan usanmış), güneş, ağaç, temiz su, dağ, dere, çiçek, kuş ile çevrili bir doğal ortam arzuluyor.

O doğal ortam dahi organizasyona dahil edilmiş, devasa bir turizm sektörü yaratılmıştır. Eskinin turistleri (seyyahlar, kâşifler) macera ve bilgi peşinde koşar, bu uğurda türlü sıkıntılara katlanırlardı. Şimdikiler o onulmaz konfor sarhoşluğundan vazgeçemiyor. Gittikleri sözümona doğal ortamlarda klima, duş, temiz ve yumuşak yatak, müzik, eğlence, damak tadı, sex vb. türü hizmet istiyorlar. Bu yüzden olsa gerek şehir parklarına yapay şelaleler, vatanından sökülüp getirilmiş doğal kayalar, çeşitli ot ve bitkiler döşeniyor. Bunlar arasında kafayı yemiş dolaşan tüyü yolunmuş kuşlar, dişleri sökülmüş tilkiler, mahzun gözlü ceylanlar geziniyor. İnsanlar görsün de:

— A,a... Vahşi doğayı ayağımıza kadar getirmişler, deyip alkışlasınlar...

ORMAN KANUNU

Ülkemizin orman yoksulu hemen her şehir ve kasabası civarında, anayoldan ayrılarak kıraç tepelere doğru kıvrıla kıvrıla giden bir toprak yolun yanıbaşında, çokluk paslanmış, yazıları silinmiş küçük ve gariban bir tabelaya rastlarsınız.

"..... ormanına gider".

Başınızı kaldırıp, güneş altında gözlerinizi kırpıştırarak o tepelere baktığınızda, ufukta ağaca benzer bir şey görülmez genellikle.

Kevenlerin, sütleğenlerin, kenger dikenlerinin, çorak iklime alışkın bodur bitkilerin rüzgârda salındığı tepelerde enlemesine çekilmiş çizgilerin izleri seçilir.

Bunlar bir vakitler o şehir veya kasabada bir süre görev yapmış gayretli bir yönetici, bir daire müdürünün şevki ile gündeme gelen orman tutkusunun kalıntılarıdır.

Kazmalar, kürekler yüklenilmiş, devlet fidanlıklarından fidanlar getirilmiş, ilgili daire elemanları, orta dereceli okullar, askerî birlikler harekete geçirilmiş, küçük çaplı da olsa bir tören düzenlenmiş, umutlu nutuklar atılmış kıraç tepeler kazılmaya başlanmıştır.

Az zamanda erozyon duracak, bu tepeler yeşil altasını giyecektir.

Ben de liseli yıllarımın bir yaz tatilinde, ormanla ilgili bir dairenin açtığı böyle bir kampanyada çalışmıştım. Benimle birlikte bu işe giren birkaç arkadaş, diğer işçilerin bindiği damperli Fiat kamyon-

larının arkasına atlar, sabah serininde o tepelere doğru yollanırdık.

Açılan hendeklere bir karış boyunda çam fidanları dikip durduk.

Bütün bir yaz Belediye'nin arazözü tepenin dibine kadar geldi, bizler oradan tenekelerle bu fidanların dibine su taşıdık.

Yıllar tozu dumana katarak geçti.

O kıraç tepelerde yağmurun, rüzgârın, tipinin uğultusu hiç dinmedi.

Dikilen fidanlar bir santim dahi büyüyemeden kurudular.

O açtığımız hendeklere toprak doldu.

Ve sanki o tepelerde hiçbir heyecan yaşanmamış oldu.

Geriye sadece yol kavşağındaki paslanmış tabela kaldı.

Geçirdiğimiz seçim öncesinde meclisten bir "Orman Kanunu" geçti.

Buna göre ülkemizdeki topraklardan "orman niteliğini kaybetmiş olanlar" halka dağıtılıyor.

Bundan elli sene önce Türkiye'nin %25'i orman ile kaplı imiş. Aradan geçen zaman içinde ormanlarımızın %56'sı dejenere olmuş. Orman vasfını kaybeden alanlar yasalarla korunuyor, zaman zaman yukarıda naklettiğim şekilde ağaçlandırma girişimlerine de sahne oluyordu. Tabii her teşebbüs benim naklettiğim gibi akim kalmıyor, bazılarında başarı görülüyordu.

Demek artık umut kesildi ki, ülkemizin coğrafyasında yeni bir "Orman Kanunu" yürürlüğe girdi.

Bu kanunun ne mânaya geldiğini bilmem anlatmaya lüzum var mı?

"Ormanı sev, yeşili koru"...

LİSELERİN ENKAZI

Mezun olduğum Erzincan Lisesi'ni düşünüyorum. Altı Fen sınıfını. Zaten bir fen bir edebiyat şubesi vardı. Tecelli budur işte: Feni bitirdik edebiyatçı olduk.

Bitirme sınavlarını hem yazılı hem sözlü yapıyor, yazılıyı veremiyeni sözlüye almıyorlardı. Tek dersten bile kalsan, Eylül imtihanlarında bu tek dersi veremezsen bir yıl geziyor, ancak Haziran'da yeniden sınava girebiliyordun. Tek dersi veremeyip liseyi terkeden çok kişi vardı.

Lakin bizim 35 kişilik sınıfımız maşallah çakı gibiydi. O yıl yapılan ve en zor sınav diye bilinen Avrupa imtihanlarını on iki kişi kazanmıştı. Bu arkadaşlardan bir kısmı gerçekten Avrupa'da tahsil gördü. Geride kalanlar başta Tıp, Siyasal ve İTÜ olmak üzere önemli üniversitelere girdiler.

Ben ve benim gibi arka sıralarda oturan futbolcu takımı dahi boşta kalmadı, edebiyat fakültelerini kazandı.

Uzaklarda, karlı dağların ardında, o yılların küçük bir taşra şehrinin lisesi böyle başarılara imza atıyordu.

Aynı lise daha sonraki yıllarda çıtayı daha da yükseltti. Yanlış hatırlamıyorsam 1968-72 yılları arasında yapılan Türkiye Liselerarası Bilgi Yarışması'nda iki birincilik, bir ikincilik kazandı.

Dile kolay ülkenin metropollerinde şunca yıllık tarihi olan, her türlü imkâna sahip öğrencilerin okudukları liseleri geride bırakmışlardı.

Ve birkaç yıl üst üste dereceye girerek bu başarının tesadüf olmadığını da isbat etmişlerdi.

Aynı lise aynı dönemde sadece bilgi alanında değil, sporda da başarı göstermiş, Türkiye Liselerarası Futbol Şampiyonu olarak (1973) ülkemizi Fransa'da temsil etmişti.

Şimdilerde bilmiyorum Erzincan Lisesi bu kalitede bir eğitim verebiliyor mu?

ÖSYM'nin Ortaöğretim Kurumlarına Göre 2000 ÖSS Sonuçları Raporu hayli karanlık bir tablo sergiliyor.

Buna göre 5.863 lisenin son sınıf düzeyindeki 468 bin 306 öğrencisi sınava girmiş. Lise son sınıf öğrencilerinin ÖSS başarısı %22.6 olarak belirlenmiş. Genel liseler grubu %26.1; meslek liseleri ise %16.6 başarı gösterebilmiş.

Açıköğretim programları dahil üniversiteye öğrenci gönderemeyen lise sayısı 366. Buna şu acı rakamı da ekleyelim. 581 lisenin birincisi açıkta kalmış.

523 liseden yanlız bir öğrenci, 479 liseden sadece iki öğrenci üniversiteye girebilmiş.

Bu tablo deneme tahtasına dönmüş olan orta öğrenimin artık bir enkaz haline geldiğini gösteriyor. Nasıl göstermesin; sınıfta kalma kalkmış. Çalışanla çalışmayan arasında bir fark kalmamış. Üniversiteye hazırlık kursları bir ikinci ve paralı öğretim olarak sistemdeki sarsılmaz yerini almış. Öyle almış ki, bu kurslara katılamayanların üniversiteye girmeleri neredeyse imkânsız hale gelmiş. Özel liselere devam etme imkânı olanlar buralardan her hâl ü kârda mezun olup, üniversiteyi kazanamasalar bile yine para gücü ile bu defa özel üniversitelerde okuyorlar.

Okuyorlar da ne oluyor sanki.

Bir arpa boyu yol mu gidiyoruz.

Heyhat!...

YURT DIŞINDA ÖĞRENCİ OLMAK

Türkiye'de esasen siyasî ve fakat görünür neticeleri itibarı ile daha çok iktisadî alanda yaşanan kriz; gençlerin iş ve öğrenim imkânlarını iyice daralttığı için, yurt dışına gitme bir çıkış yolu olarak değerlendiriliyor.

Bu yolu deneyenlerin nasıl bir maceraya atıldıklarına ışık tutsun diye şair İbrahim Tenekeci'den, akrabası olup bir süreden beri Amerika'da doktorasını yapan İbrahim Kalın ile *Dergâh* dergisi için bir konuşma yapmasını rica ettim.

Tenekeci'nin sorularını cevaplayan İbrahim Kalın'ın değerlendirmeleri ülkemiz insanı ve bilhassa üniversite gençliği için çok önemli tesbitler ihtiva ediyor. Bu konuşmayı önümüzdeki aylarda *Dergâh* dergisinde yayımlayacağız.

Burada sadece "Gurbet" konusunda söylediklerini sizlerle paylaşmak isterim. İşte İ. Kalın'ın gurbet intibaları:

> "Bu dünyaya hangi topraklarda geldiğiniz, ömrünüzün sonuna kadar toprağa nasıl basacağınızı da belirliyor büyük ölçüde. Yakın dönemden bir örnek vermek gerekirse, Heidegger'i hayatının sonuna kadar yürüyüş yaptığı Kara Orman'dan bağımsız anlayamazsınız. Tıpkı Tanpınar'ı Beş Şehir'inden bağımsız düşünemeyeceğiniz gibi. Bir de toprakla gelen aidiyet olgusu var. Aidiyet duygusu bize aynı zamanda güven verir. Bu mânada kendimizi Çemişkezek'te Manhattan sokaklarından çok daha emniyette hissederiz. Bu, yurt dışında yaşayan herkesin bila-istisna ortak hissidir.

Öte yandan gurbet bizimle varolan bir şey. Müslüman toplumlar tıpkı ölümü itminan ile karşıladığı gibi, gurbete de tabir caizse soğukkanlı bir şekilde yaklaşabiliyorlar. Bunda gurbet içinde gurbet yaşıyor oluşumuzun önemli bir payı var. Yani biz bu oluş ve bozuluş âleminde zaten bir gurbetteyiz. Dünyaya adım attığımız anda ehl-i gurbet yani garipler olarak başlıyoruz. Bu mânada gurbet garibanlıktır; fakat Hz. Peygamber'in kastettiği mânada, müjdelenmiş bir gariplik. Gurbetin izafî olduğunu da hatırlamak lazım. Bizim gelenekte gurbet ile garb yeni batı arasında etimolojik ve sembolik bir ilişki kurulmuştur. Şark gurbet olmuyor çünkü gurbet karanlık demek, zulmet demek. Yani ışığın bittiği, nurun tükendiği yer. Bu anlamda nurunuz nerede tükeniyor ise, orası sizin gurbetinizdir. Örneğin İslam dünyasındaki istiğrab yani batılılaşma serüveni, bu tip bir gurbet halinin çarpıcı örneklerindendir. Gurbetin bu boyutunu öğrenmek isteyenlere, Şeyhu'l-işrak Suhreverdi'nin "Kıssatu gurbeti'l-garbiyye" risalesini okumalarını tavsiye ederim.

Daha önce de söylediğimiz gibi, gurbette el bahçesinde olduğunuz için, kendi bahçenizin kıymetini daha iyi anlıyorsunuz. Sonra idrak özleme, hasrete, yakarışa dönüşüyor. Güzel insanlarımızın gülüşünü, heyecanını, iç geçirişini, yürek kabartısını, gözlerinin doluşunu, uzaklara dalıp gidişlerini, çocuksu hallerini özlüyorsunuz. Güvercinlere yem atan dedeyi, omzuna dolanan bir dost elini, buram buram hasret kokan kucaklaşmaları, bir uzun havada eriyip giden gönülleri özlüyorsunuz. Tanrı misafiri diye gittiğiniz evlerde önünüze seriliveren cennet sofralarını, üç-beş tatlı kelamı, ayrılırkenki mahcubiyet hallerini özlüyorsunuz. Bunlar dünyada paha biçilemeyecek güzellikler."

NAR HİKÂYESİ

"Güzel uyandı
Cama dayandı
Cam kırıldı
Kana boyandı."

Bu bir bilmecedir. Halk muhayyilesinin şiirle yoğurup ürettiği nadir örneklerden. Cevabı: Nar.

Ağaçları umumi olarak severim, aralarında hususi muhabbet duyduğum çoktur; bunlardan birkaçı: Çınar, ıhlamur, erguvan, mor salkım, Trabzon hurması.

Nar da öyle.

O ne zarif ağaçtır. İncecik dallar, dalın-gövdenin inceliği ile orantılı parlak yapraklar. Ve tabi olgunlaşan meyvenin yeşilden sarıya, oradan kırmızıya yaptığı yolculuk. Ağırlaştıkça meyveler, o her teki yarım okka çeken mübarekler; dalları hafif kavislerle aşağı doğru indirir.

Efendim bizde kişinin kendinden, yapıp ettiklerinden ben-ben diye bahsetmesi terk-i edep sayılır.

Lakin ben burada (güya fıkıhdaki zaruret hali imiş gibi) son yazdığım kitaptan birkaç satır söz açacağım.

"Beyhude Ömrüm", zahiren Türkiye'deki göç olgusundan, köylerin boşalmasından, sosyal bir vakadan bahsediyor. Saniyen o

bir "tutku" hikâyesidir. Kahramanı kuş uçmaz-kervan geçmez-ot bitmez dağlar başında bir "bahçe" kurmak için çırpınır.

Her tür meyveyi yetiştirmek ister ama, ille de nar. Öteki meyveleri yetiştirir iyi kötü, lakin narı tutturamaz.

İçinde bir ukde olarak kalır.

Bu bahçe eserin sonunda her fâni varlık gibi nisyana garkolur ki; bu da kitabın en alt katmanında duran "yalan dünya" gerçeğine işarettir.

Bursa'da Setbaşı Polikliniği sahibi kadim dostumuz Dr. Sefer Özdemir kitabı okumuş. Bu "nar" meselesi kendine pek dokunmuş. Çünkü onun da böyle bir "bahçe" macerası var ama başarıyla neticeleniyor. Kendisi esasen İskenderun tarafından. Tâ oralardan getirip Mudanya yolu üzerindeki bahçesine nar dikiyor.

Netice muhteşem.

Geçen hafta Dr. Sefer'den bir iri koli geldi. Açıp baktık, her biri birer okka çeken koca narlarla dolu. Kendi yetiştirdiği ağaçların meyvesi.

Ne kadar duygulandım bilemezsiniz. Hemen oracıkta Dergâh Yayınları çalışanları ve misafirleri ile bölüşüverdik.

Hani "Bir kitap okudum hayatım değişti" gibi bir şey. *Beyhude Ömrüm*'ün kahramanı partiyi kaybetmiş, lakin Sefer kardeşimiz emeğinin meyvesini devşirmişti.

Şair "Ayva sarı, nar kırmızı sonbahar" demiş. Bu sonbahar sararıp düşen her yaprak yıkılan bir aile, dükkanı kapatan bir esnaf, açlıktan kaldırıma yığılan bir işsiz gibi üzerimize çöktü.

Bir dostun sizi bu zamanda uzaklardan böyle hatırlaması ne güzel.

Kendinize sorun hele; en son kime bir mektup yazdınız, hangi hastanın hatırını sordunuz, hengi muhtaca el uzattınız. Bir yetim başı okşamadan, birine dolu dolu bir "merhaba" demeden, komşuya bir tas çorba götüremeden geçiyor günler.

Üç ayların bereketi, yaklaşan Ramazan'ın rahmeti nar tanelerinin

toplanıp bir meyvede birleşmesi gibi umarım bizi bize yaklaştırır.

Nar deyince aklıma kesretten vahdete giden iki yanı ağaçlı, gölgeli bir yol geliyor.

SOLMUYOR ÇİÇEK

— Yavrum seni sine sine süren kim?

— Bu karanlık, bu soğuk amca...

— Bu simitleri alan kim?

— Benim gibi çocuklar amca...

Suyunu kesmiş, havasını kirletmiş, ışığını yasaklamışlar.

Yine de solmuyor çiçek.

Çocuk karanlığa ve soğuğa karşı gülüyor. O gülünce dağlar ve bulutlar yürüyor, ağaçlar selâma duruyor.

— Dayı senin yaşın yetmiş...

— He ya...

— Mevsim kurak, tarla ufak...

— He ya...

— Peki ne yer, ne içersin?...

İhtiyar yanıbaşında biten çiçeğe eğiliyor. Çiçeği okşuyor gözleriyle.

Sonra uzanıp giden bozkıra dönerek: "Rızkı veren Allah" diyor.

Makinalar üşüşüyor üzerine, markalar hücum ediyor. Havai fişekler patlıyor, bir şehrayin. Sonra dekoderler, füzeler.

Bilerek ve bilmeyerek, basıyor, eziyor, çiğniyor, gömüyorlar çiçeği.

Her defasında, yeni bir şafak vakti, yeni bir filizle "Merhaba" diyor çiçek.

Dul kadın çamaşır yıkıyor derede. Tokacı vurdukça köpürüyor çamaşır.

Mektubu gecikiyor askerdeki oğlunun, tencerede su kaynıyor. Kızlar kuzukulağı, yemlik topluyor tarlalardan.

— Anam senin kinin kime?

— Ağzından yel alsın evladım, kin yabancıdır bize...

— Ya bu tokaç, ya bu gayret...

— Örnek olsun gelinime.

Gelin kaynanadan şahbaz. Bir o vuruyor tokacı, bir öteki. Vurdukça köpürüyor çamaşır, vurdukça arınıyor kirinden pasından. Arınıp bembeyaz oluyor.

Bu beyazlığın ortasında açıyor çiçek.

Usta çırağına sesleniyor. Çırak uykulu gözlerini ovuşturarak uzatıyor levyeyi. Fırında ekmekler kızarıyor. Kırlangıç yuva yapıyor. Uzaklarda bir teknede çekilen balık ağları. Derken ezan okunuyor.

Ezan sesi durduruyor tezgahı. Fırından çıkan ekmeğin, apak olmuş çamaşırın, yemlik ve kuzukulağının, gelin terinin, asker mektubunun, çocuğun, simidin, ihtiyarın, ülkenin, âlemin üzerinde dolaşıyor.

Ezan sesi ile uyanıyor çiçek.

Telaşa vermeden sabahı, sıyrılıp çıkıyor toprak üstüne. Dalını yaprağını uzatıyor, rengini parlatıyor güneşe karşı.

Tipi, boran, don vuruyor. Gelen vuruyor, giden vuruyor. Yine de solmuyor çiçek.

"Bu çiçeğin nesine
Uyandım yar sesine
Mevlam sabırlar versin
Çiçeğin annesine."

BU TOPRAĞIN RENKLERİ, KOKULARI...

Türkiye denilince önce başak sarısı, ardından çini mavisi geliyor.

Ekinci ve akıncı olan cetlerimiz, ayak bastıkları toprağı boş bırakmadı. Kolonizatör Türk dervişleri, kurdukları zaviyelerin etrafını şenlendirdiler. Her yan baharda bir yeşil ekin denizi olup çıktı. Rüzgâr gelincik kırmızısı, papatya sarısı ve turuncu dağ lâlelerinin üzerinden geçerken de güzel türkülerini söyledi.

Üzerinden gün eksilmeyen Anadolu bozkırları, başaklar olgunlaştıkça, otlar sarardıkça sarının bütün tonlarını parlatmaya başladı.

Meşeler göverdi, salkım söğütler yeşil-ipek saçlarını durgun akan ırmaklar üzerine bıraktı. Sürülen tarlalardan fışkıran kahverengi, yeşil çayırlar ve sarı buğday tarlaları ile bütün bir yaz Van Gogh tabloları oluşturdu.

Sonsuza açılan pırıl pırıl mavi gök ve üç yanımızı çevirerek enginle kucaklaşan denizler dünyamıza maviyi armağan etti. Her iki unsurun sonsuzluk çağrışımı mâbetlerimizi maviye garketmiştir. O kadar güçlü bir mühür olmuşki bu mavi, sonunda Türk Mavisi (Turkuvaz) olarak anılmaya başlamış.

Horasan erenleri, o bölgelerden gelirken, bu mavinin cetlerini birlikte getirmişlerdi zaten. Anadolu onu bir başka işledi, Boğaz'ın firuze rengini kattı ona, Kütahya'nın, İznik'in havasını, toprağını, suyunu kattı; Mevlâna'yı, Emir Sultan'ı, Hacı Bayram Veli'yi karıştırdı.

Böylece Sultanahmet Camii "Mavi Cami" diye söhret buldu; tür-

beler, camiler mavi ağırlıklı çinilerle bezendi.

Beyazın ve mavinin hakimiyeti içinde yine bize has bir kırmızının, narçiçeği ile gelincik arası bir kırmızının özellikle benekler halinde kullanıldığını gördük.

Onun ardından lacivert geliverdi. Bu elbette yıldızlarını yere indiren bozkır gecesinin laciverdi idi. Balıkçı tablolarının, İstanbul lâlelerinin ve bayrağın kırmızısı çerçeveyi tamamladı.

Çerçeve çınarın, ıhlamur ve kestane yaprağının, Karadeniz ve Bolu ormanlarının tere, nane ve maydanozun, cennet sembolü yeşilin kollarına bırakıldı.

Bütün bu ana renkler ara renkler ile zenginleştirildi. Çividî, tahinî, kurşunî, ebrulî, limon küfü, toz pembe vb... Üstat Ahmet Rasim bu asrın başında Galata Köprüsü üzerinde gelip geçen hanımların çarşaf, ferace, yaşmak renklerini sayarken yirminin üzerinde renk kullanıyor.

Bu renkler her bahar leylak kokuları, sümbül kokuları ile tarazlandı.

Ardından güller açtı, Isparta'dan Artvin'e kadar.

Yağmurun çiselediği akşam saatlerinde uzaktan uzağa iğde kokuları duyuldu.

Taze sağılmış süt, yeni biçilmiş çimen, dalından koparılan kayısı ve bütün bir kış sokakları dolduran portakal-limon kokuları bizi sarıp sarmaladı. Mısır Çarşısı'ndan, Çemberlitaş baharatçılarından türlü baharat kokuları yayıldı. Bütün Şark dünyasının efsunlu masalları, bu kokularla birlikte, kış geceleri mangal başında patlayan mısır kokusuna, közde patates buğusuna karıştı.

Bütün bu renkler, kokular, sesler ve görüntüler nerede?

Ağır bir duman altında solumaya çalışan şehirlerimizin karmakarışık gürültüsü, tozu, isi, pisliği arasında nasıl kayboldular?

Bu memleket ne zamandan beri bir baştan bir başa kebap kokmaya başladı?

TOHUM VE TOPRAK

Tohum ve toprak arasındaki ilişki insanın dünya hayatındaki belki de en iyi kavradığı münasebetlerden biri olduğu için, meramını açıkça anlatmak isteyenler sık sık bu ilişkiye gönderme yaparlar.

Tohum toprağa düşünce yeşerir. Toprağın elverişli hale getirilmiş olması bu gelişmeyi verimli kılar.

Pek tabii verim konusunda tohumun taşıdığı birikim, cevher ve karakter de önemlidir. Devşirilecek ürün iki unsurun (tohum ve toprak) alışverişindeki âhenge, sürekliliğe ve ihtimama bağlıdır.

Düştüğü toprağa yabancı tohum çürümeye, cılız, renksiz, tutarsız bir gövde yükseltmeye mahkûm olduğu gibi; suya, güneşe, uygun gübreye ve işlemeye hasret toprak da bağrındaki tohumu yeşertme konusunda çaresiz kalabilir.

Sanat ve düşünce dünyamızı gümrahlaştırıp, verimli bir hale getirmek istiyorsak; bu alanda elverişli bir ortam kurmak zorundayız. Bu yolda bizi engelleyecek sayısız zorluk ve mazeret sıralanabilir: İdeolojik dayatmalar, eğitim ve iktisat politikaları, dış etkiler vb... Ben burada konuya âşina olanların kolayca kavrayacakları küçük ölçekli bir anlayışa değinmek istiyorum. O da şudur: Bugün için akademik çevrelerde, basın-yayın alanında, okur-yazar zümreler içinde belli özellikleri taşıyan adacıklar olarak sanat ve düşünce hayatına katılan fertler bulunuyor.

Her fert tekil olarak iletişim eksikliğinden, ilgi yetersizliğinden,

kendi mevcut faaliyetinin (yazı ve eser) çapına uygun bir karşılık bulamadığından şikayet etmektedir. Gerçekten de köşesinde kozasını ören hayli kimsenin, yıllara malolan emekleri herhangi bir yankı bulamadan çölde kaybolan sular gibi buharlaşmaktadır. Bu olumsuzluğu bir nebze olsun aşmaya çalışanlar ise dar çevre içinde hapsolmaktan, hep aynı teraneyi dinlemekten bizar durumdadırlar.

Bir de madalyonun öteki yüzü var. Henüz yetişmeden, olgunlaşmadan, mesleğinde belli bir birikim edinmeden ham meyve olarak ortaya atılanlar.

Meseleye bu iki açıdan baktığımız zaman tohum ve toprak ilişkisini yeniden hatırlamayı kaçınılmaz buluyoruz.

Şüphesiz çözüm önerileri yukarıdan aşağıya doğru bir seyir takip edecektir. Aydınlar, akademisyenler, okur-yazar çevreler, sanatçılar herhalde ilk adım olarak hiç olmazsa kendilerine ulaşan seslere bigâne kalmamalıdır. İkinci adım dar çevrelerin birbirleri ile temasını sıklaştırması, böylelikle daha geniş alanlara çıkılmasıdır. Mevcut iletişim kanallarının kullanılması bu çerçevede bir yetersizlik göstermez sanırım. Geçenlerde okuduğum bir yazıda Kanada'da kırk bir adet sanat-edebiyat dergisinin yayımlandığını, bunların ortalama iki bin adet satıldığını öğrendim. Bir sayım-döküme başvurmadan bizim ülkemizde de buna yakın sayıda dergi basıldığı ve ortalama bin-üç bin adet satıldığını söyleyebiliriz.

Mesele nicelikten ziyade nitelik esasına oturmaktadır. Kaliteye prim anlayışı sanat-edebiyat ortamının sağlıklı bir yapıya kavuşmasını; esirgenen ilginin uçvermesiyle toprağın elverişli hale geleceğini umabiliriz. Böylece bu yazıda önceliği ortamın oluşmasına verdiğimi vurgulamış oluyorum.

Elbette ki ortam ile eser arasında karşılıklı bir etkileşim sözkonusudur. Yayım dünyasında çeyrek asırdır kazandığımız tecrübe bize ortamın elverişsiz olduğunu, bu sebeple eserin de gitgide cılızlaştığını ihtar etmektedir.

Tarih ve kültür birikimimiz, insan unsurumuz, bulunduğumuz coğrafyada bir şu kadar zamandan beri sağlam bir tohuma sahip olduğumuzu fısıldıyor.

Bozkırdaki çekirdeği daha fazla bekletmeye hakkımız yok diyorum.

SİYASET VE TİCARET

Rahmetli hocamız Nurettin Topçu, daha ziyade yüksek tahsil gençliğinden oluşan biz talebelerine (meşrep ve eğilimlerini göz önünde tutarak) siyaset ve ticaretten uzak durmamızı telkin eder, bilim ve sanat alanında varlık göstermemizi isterdi.

Geçtiğimiz yirmi yıl içinde en azından ilk ve orta tahsilini Osmanlı geleneği içinde yapmış hocalardan, Şeyh efendilerden hemen çoğunu kaybettik.

Onlar geleceğin imanlı nesillerini yetiştirmek, bu nesiller elinde ülkede bir "ahlak nizâmı"nın tesisini arzulamışlardı.

Geçirdiğimiz yüzyıl ülke insanı üzerinde kurulan alafranga zihniyetin hakimiyetine karşı bu mübaret zatların gösterişsiz ve numayişsiz gayretleri, iğne ile kuyu kazar gibi verdikleri mücadele ile doludur.

Bu zatlar kendi meşrebleri uyarınca kendi semalarında birer yıldız idiler. Çevreleri için cazibe merkezi oluşturuyorlardı. Geçen zaman içinde fert fert; tuğla tuğla örülen binalar, haliyle genişleyen cemaatler durumuna yükseldi. Ve bu potansiyelin ülkedeki ticaret ve siyaset alanına yansımaları görüldü.

Ancak hakim ticaret ve siyaset ilkelerinin, dış bağlantıları da hesaba katılınca cemaatın kazandığı ahlak ve zihniyet ile bağdaştığı söylenemez.

Bu tenakuz insanımızın batılılaşma tarihi boyunca yaşayageldiği

bir açmazı dile getirmektedir. Çelişkinin aşılması esasen bilim ve sanat alanında gösterilecek entelektüel çabalara; takva sahibi fertlerin ahlâkî direnişine dayanacaktı. Ve tabiatıyla insanlar içine doğdukları kalp ve ruh iklimini terketmeyeceklerdi. İşte yukarıda işaret ettiğimiz büyük zatlar dergâhlarında bu iklimin rüzgârını sürekli estirdiler. Ve bu rüzgârı ardına alan siyaset ve ticaret kesimi bir biçimde gelişme grafiğinin en üst noktasına ulaştı. Aynı gelişmenin bilim ve sanat alanında vuku bulduğu iddia edilemez. Artık rüzgâr esmiyor. O güzel insanlar aramızdan ayrıldılar. Acaba yerleri doldurulmuş mudur?...

Ahlakın önüne paranın konulduğu bu devirde, yerlerinin doldurulması mümkün müdür?

Günümüzde fertlerin yerine kurumlar, şirketler, partiler yerleşiyor. Ve bu oluşum sanal bir karizma ile beslenmeye çalışılıyor. Bilançolar, kâr payları, şûbe sayısı, oy potansiyeli her yanı kuşatıyor. Kapitalizmin kıyıcığında yeni bir mevzi kazılıyor sanki.

Yükselen grafik eğrisi tepe noktasından aşağıya doğru inmektedir. Bu iniş "hız"lı bir çağ olacak yirmibirinci yüzyılda daha da "hız"lanacak. "Hız" tutkunları bundan epeyce keyif alacak. Toplum ve siyaset bilimcilerimiz, sosyologlarımız, İslâmî bilimler alanında çalışanlarımız bu tabloyu incelemeli.

Nasıl bir geleceğe doğru yürüdüğümüzü görmeli.

Bir yanda aşk, öte yanda poster.

AHLÂK İLE ETİK

Beyazıt'taki Marmara Kıraathanesi'nde kahvenin müdavimleri (çoğu okur-yazar, üniversite mensubu) oturuyormuş; o sırada biri girmiş içeri:

— Halkevi'nde Nurettin Topçu'nun konferansı var, kalkın gidelim demiş.

Oturanlarda bir hareket olmamış, içlerinden biri okuduğu gazeteden başını kaldırarak:

— Bırak yahu, demiş "Kırk yıllık ahlâk dâvası".

Evet öyle. Rahmetli Topçu bütün ömrünü "önce ahlâk" diye geçirdi. Neden sonra bir parti "önce ahlâk ve maneviyat" diye çıktı ortaya, keşke bu sloganı terketmeseydi.

Ülkemiz yaşadığı hortumculuk-soygun-yolsuzluk sürecinden geçtikten sonra her yanda bolca "etik" konuşulduğuna şahit oluyoruz.

Gazetelerden öğrendiğimize göre bu arada Türkiye Etik Değerler Merkezi (TEDMER) kurulmuş. Kuruculardan biri eski bankacı Bülent Şenver, öteki Merck Sharp İlaçları Genel Müdürü Faik Somer. TEDMER ortaya bir belge koymuş. İsteyen resmi senet ya da vakıf senedi, etik sözleşmesi diyebilir. Senedi, sözleşmeyi imzalayan TEDMER'in hazırlayacağı sektör etik ilkelerini, meslek etik ilkelerini koşulsuz kabul etmiş olacak. İki buçuk yılda 11 şirket, 16 oda, dernek, vakıf ve 42 gerçek kişi senedi imzalamış.

Yıldız Teknik Üniversitesi, ODTÜ, Kültür Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi bünyelerindeki gençler birer "etik kulübü" kurmuşlar. Ankara Ticaret Odası ve Uluslararası Rotary 2430'uncu Bölge Birinci Grup Kulüpleri (Kızılay, Ulus, Anıttepe, Oran, Emek) tarafından Ankara'da bir "Meslek Etiği" paneli yapılmış. Yapılan konuşmalarda "etik" kelimesi ile ifade edilmek istenen şeyin "temiz toplum" olduğu vurgulanmış.

Geçen hafta içinde "Türk Sermaye Piyasasında Meslekî-Etik Kurallar ve Yatırımcı Hakları" başlıklı bir panel düzenlenmiş.

Panelde konuşan Boğaziçi Üniversitesi Rektörü ve Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı Başkanı Prof. Dr. Sabih Tansal burada şunları söylemiş:

> "Etik ile ahlâk arasındaki farkı incelemeliyiz. Her toplumun kendine göre bir ahlâk anlayışı vardır. Ahlâk anlayışının kuralları kültür, etnik yapı, töre ve zaman gibi pek çok değişkene bağlıdır, toplumdan topluma, hatta yöreden yöreye değişebilir. Etik ve ahlâk burada farklılaşıyor. Etik değişik ahlâk anlayışlarının kesiştiği ortak noktadan çıkıyor ve evrensel normlar dikte ediyor."

Etik bilindiği gibi Yunanca'dan gelen bir kelime ve tastamam ahlâk karşılığıdır. Bütün ahlâk anlayışları dinî menşelidir. Sayın Tansal'ın tarifi ve ayrımı herhalde örf ile ahlâkı karıştırıyor. Örf elbette ki zamana ve mekâna bağlanabilir; ancak ahlâkın evrensel olduğu su götürmez. Ahlâkı dinî kaynak ve anlamından soyutlamak, onu beşerî bir kavram suretinde kullanmak isteyenler olmuştur. Aydınlanmacı gelenekte bu dünyevî ahlâk anlayışı hakimdir.

Dönüp dolaşıp rahmetli Nurettin Topçu'nun "Kırk yıllık ahlâk" davasına geliyoruz. Toplumda her fert bir ahlâk buhranı yaşandığını farkediyor ve bunu bir felaket olarak algılıyor. İstanbul milletvekili Bülent Akarcalı vekillerin ahlâkını düzenleyecek komisyon için uzun süredir çalışıyor. Bütün siyasi parti temsilcilerinin desteği ile bir Siyasi Koruma ve Ahlâk Komisyonu oluşturulması için kanun teklifi hazırladı. Teklif üç aydır Anayasa Komisyonu'nda bekliyor.

Ahlâkın esasen eğitimle olan ilgisi, toplumun hemen her kesiminde, her işinde lazım olan vazgeçilmez varlığı en büyük dayanağımız ve meseleleri çözmek için başlangıç noktamızdır. Ben bu kadar "etik" sözü edilmesinden memnunum. Ancak etik ile ahlâk arasındaki ilgi ve varsa farkların bu meseleyi ortaya koymaya ehil olanlar tarafından tartışmaya açılmasını talep ediyorum. Aksi halde etikçilerle ahlâkçılar ayrışacak; tıpkı milliciler ile ulusalcılar gibi.

ÇÜRÜMENİN BOYUTLARI

1950'den 1970'e kadar yirmi yıl, çocukluk ve ilk gençlik yıllarımın geçtiği Erzincan'da, düşünüyorum da aklıma tek bir cinayet haberi geliyor. Sebebini bilmiyorum, bir gün dediler ki Kahveci Yaşar'ı vurmuşlar. Hepsi bu.

Döğüş, kavga, hırsızlık, soygun, ahlaksızlık babında da kayda değer bir şey hatırlamıyorum. Münferit ve ufak-tefek şeyler hariç.

Tabi o günlerden bu günlere çok şey değişti, köprülerin altından çok sular aktı. Yine de sadece Erzincan değil, ülkenin hemen her yerinde halkın kahir ekseriyeti bu kabil olayların uzağında görünüyor bana. Türkiye'de herşeyin güllük gülistanlık olduğunu söylemiyorum. Çok hızlı bir değişim yaşandığı muhakkak. İktisadî, içtimaî, siyasî ve kültürel alanlarda bu değişim çalkantıları insanımızı dar boğazlara itekliyor. Kıymet hükümleri törpüleniyor, iktisadın ahlakı zorladığı ayan-beyan ortada.

Gelişen iletişim araçları bu tablonun en çirkin köşesini, en berbat tiplerini, en zalim çehresini, en çok çürüyen-kokuşan noktalarını gündeme getiriyor. Çıkar ilişkilerinin, ihtirasın, ahlakî düşüklüğün körüklediği çatışmalar sergileniyor, taraflar birbirlerine kıyasıya saldırıyor. Televizyonda dolandırıcılar, katiller, sapıklar, rüşvetçiler cirit atıyor. Medya bu ilişkilerin en küçük ayrıntısını kaçırmıyor, böyle bir haber bulamadığında, incir çekirdeği sayılacak olayların içini şişirerek benzer bir biçimde sunuyor.

Günler geçiyor gündeme bir olumlu havadis, bir başarı hamlesi, bir erdemli davranış, bir fedakârlık örneği yansımıyor. Memlekette faziletin kökü kesilmiş, hamiyetin kaynağı kurumuş, ahlak toptan sükut etmiş.

Hiç de değil.

Olup bitenler, yani bu kokuşma ve çürüme, zaten temeli çürük bölge ve kesimlerde cereyan etmektedir. Ticaretin, siyasetin, bürokrasinin yeraltı ve yerüstü unsurları su başlarında bu kabil münasebetleri her zaman örgütleyegelmişlerdir. Şimdi devlet de bu bulaşık ortamda geziniyor.

Millet olup-bitenleri ibretle izliyor. Gidişata müdahale etme ne geleneğinde, ne halihazır yapısında var. Seçimden seçime oyunu vererek neyi tercih ettiğini, kime teveccüh gösterdiğini belli ediyor. O kadar.

Bu çürüme ve kokuşmanın gölgesi millet üzerine düşemez. Bu konuda bir toptancılığa rıza gösteremeyiz.

Yerel yönetimlerin gösterdiği adalet, itidal, çalışma merkezi yönetimden de bekleniyor. Meşruiyet ve temsil kabiliyeti böyle zamanlarda belli olur.

Belli olan bir başka husus, ülkenin %20 nüfusunun gelirin %54'nü götürdüğüdür. Bu tablo olup-bitenlerin anasıdır. Millet çileye dayanıklı, aza kanaat eden bir geçmişi yaşayıp gelmiştir. Fedakârlığın her çeşidine evet diyebilir. Yeter ki adalet yerini bulsun, yalanın hakimiyeti kırılsın, fazilet hükümran olsun.

YENİ BİR YILIN ÖNÜNDE...

Yılbaşı'nda önce Noel kutlanıyor. İşin tuhaf tarafı Türkiye'de bunun giderek yaygınlaşmasıdır. Bir gazete yazarı hükmümüzü doğrulayan nitelikte olan şu satırlara yer verdi:

> "24 Aralık akşamı, yani Noel Gecesi, İstanbul'un belli başlı bütün lüks restoranlarında Noel yemeği verildi. Antreler değişik de olsa, hindi her menüde ana yemek olarak yerini aldı. Fiyatlar da adam başına iki milyon civarında dolaşıyordu. Noel yemeğine hiç karşı değilim. Hele müşterilerinin çoğu yabancı olan, uluslararası otel zincirleri, bunu esirgerlerse yanlış yaparlar diye düşünüyorum. Ama öbür taraftan da 'Şeker Bayramı özel yemeği, Kurban Bayramı özel yemeği' geleneklerinin yerleşmesini arzuluyorum.
> Müslümanlar, dün İstanbul kiliselerini doldurdular, âyin izlediler. Vatikan'daki âyini izlemek için İtalya'ya uçan arkadaş grupları biliyorum. Müslüman olmak sanki gerici olmakla özdeşleşecek. Halbuki işin temeli hoşgörü... Biraz birbirimize öyle baksak, biraz sarılsak. Kurban Bayramı'nı, Bodrum'a kaçarak değil, Noel kutlar gibi kutlasak, belki hepimiz bir elin parmakları olduğumuzu hatırlarız"...

Şimdi bu yazıya karşı çıkmak, yanlış gördüğümüz yerleri düzeltmek istemiyorum. Bu arkadaş, Kurban Bayramı'nı, Noel'i kutlar gibi kutlamak istiyor. İyi niyetli olduğu su götürmez. Lakin dinimiz konusunda bilgisi yok. Yine de bu müslüman ülkesinde bir takım müslümanların –onlar kim ise– Noel'e gösterdikleri ilgiden yakınıyor, çünkü onlar herhalde Noel'e gösterdikleri yakınlığı Kurban Bayramı'na göstermiyorlar.

Tabii bu manzara aslında küçük bir azınlığın, ama doğrusu etkili bir kitlenin gösterdiği davranışların resmidir. Tuhaf bir durumu sergilediği için de medyaya haber sağlamış oluyor.

Ama yılbaşı öyle değil...

Yılbaşı'nın belli bir yaygınlığı birlikte getirdiği söylenebilir.

İşyerlerinin önündeki ışıklandırmalardan, vitrin düzenlemelerinden, otel ve restoranların, televizyonların ilan ettikleri kutlama programlarından, resmî uygulamalardan bu yaygınlığın yıllardır sürdüğünü biliyoruz.

Tıpkı noel gibi yılbaşı sofrasının da baş yemeği hindi.

Her yerde bir hindi edebiyatı gırla gidiyor.

Balolar birbirini takip ediyor.

Bu yıl İstanbul'un bazı büyük otellerinde çocuklar için de özel yılbaşı şenlikleri düzenlendi. Bir gazetede Conrad Oteli'ndeki şenlik şöyle takdim ediliyor: "... Eğitimli kadronun gözetiminde düzenlenen gecede sihirbazlar, bilgisayar oyunları, disko, dans yarışmalarıyla çocukların hoş vakit geçirmesi sağlanacak. Gecenin ilerleyen saatlerinde uykusu gelen çocuklar için uyku odaları da unutulmamış. Çocuk balosu için ödemeniz gereken ücret 900.000 TL."

Eğlence dünyası artık iyice işi ilerletti.

Aynı gazetenin, aynı sütunlarında Party House Tanıtım Organizasyon'un çocuklar için evde de balo düzenleyebileceği duyuruluyor.

Bu etkinlikler kapsamında eve palyaço, Mickey Mouse, Donald Duck, Daisy, Fred Çakmaktaş gibi çizgi filim kahramanlarının yanısıra, bir ilizyonist ve çocuk orkestrası çağırmanız mümkün.

Walt Disney kahramanları için 2 milyon 750 bin, ilizyonist için 6 milyon 500 bin, orkestra için 27 milyon, dekorasyon için 5 milyon ödemeniz gerekiyor.

Manzara tamamlandı galiba.

Yeni bir yılın eşiğinde durup düşünüyorum.

Bu manzaraya bakarken Bosna'daki çocuklardan bahsetmenin; gözyaşlarına bulanmış bir dünyayı hatırlatmanın bilmem ne mânası var.

Var elbette.

Ve çok şükür milletimiz bunu biliyor, bunu yaşıyor, yukarıda çizilen dünyanın ötesinde duruyor.

Ve her geçen gün resmî olarak ülkeye yerleşen –yerleştirilen– bu ikili yapının nasıl kağşayıp göçtüğünü, vatandaşların neyin doğru neyin eğri olduğunu kavramaya başladıklarını görüyoruz.

Bu balolar ve bu paralar bu kavrayışı hızlandırıyor, pekiştiriyor.

Öyle pekiştiriyor ki, Noel kutlamalarına ilişkin satırları yazan arkadaşın bile kıt bilgisine rağmen, ülkede birşeylerin rayından çıkmış olduğuna dair kanaati oluşuyor.

Bu kanaat hindileri kurtaracak.

SÜPER

Büyümenin büyüsüne kapıldığımızdan mıdır, ilerlemenin karşısında ellerimizi kaldırıp teslim olduğumuzdan mıdır, çizginin sonuna işaret etmek için dilimizde sıfat kalmadı galiba.

Güzel, daha güzel, en güzel. Âlâ, pekâlâ, fevkalade, harikulade. Hadi en son noktayı koyalım şâheser. Bunların ardı sıra hayalhânenizi zorlayarak başka sıfatlar da ekleyebilirsiniz.

Yetmiyor... Bunların hiçbiri artık kâfi gelmiyor.

Dilimizdeki sıfatların alelade sayılması sonucu –ve tabii buna toplumsal yapı ve hafızamızın yuvarlandığı kaosu da ilave ederek– tıpkı yaşantımız gibi ifade vasıtalarımızı da yabancı kaynaklardan takviye etmeye başladık.

Böylesi belki daha iyi. (İmaj arayanlar için). Çünkü büyük çoğunluk ne söylendiğini anlamıyor, herhalde "büyük, çok büyük-güzel, çok güzel" bir şeylere işaret ediyorlar diye düşünüyor. Büyü bu defa doğasına uygun olarak anlaşılmaz lafların perdeleri arasında dalgalanıyor. Tâ ki, o da âşikar olup, foyasını meydana koyuncaya kadar.

Belki yanlış hatırlıyorum ama, süper sıfatını ilkin Ajda Pekkan için kullanmışlardı. Hanımefendi kendini kimbilir kaçıncı kez yenilediktен sonra, Boğaz gazinolarından birinde sahneye çıkacak idi. Neonların üzerinden hiç inmemiş olan Zeki Müren, Emel Sayın, Müzeyyen Senar vb. gibi başa güreşmeye hazırlanıyordu.

Kampanyayı yürüten ajans, ona "Süper Star" lakabını taktı. Ancak daha ilk haftada alınan neticeler tam bir fiyasko idi. Süper starımız apar-topar indi sahneden.

Daha sonraki yıllarda benzine kadar düşen "süper" nitelemesi, tırnak cilalarından, deterjanlardan, ne idüğü belirsiz ilaçlardan, kadidi çıkmış, emekliye ayrılmış bir çizgiroman kahramanından (Süpermen-Gerçi onu da ikide bir ısıtıp ısıtıp yeni versiyonları ile burnumuza dayıyorlar ya) geçerek, yıprandı, yaldızı döküldü, kalp para gibi bir yana atıldı.

Onun peşinden mega çıktı piyasaya.

İşin cılkı çıkarak süper-mega'lara bile rastlar olduk.

Sokaktaki adamın lisanından, toplumun her kesim ve kuruluşuna kadar yayılan bu furyadan eğitimciler de nasibini aldı. Karabuduna ayrılmış düz liselerin yanıbaşında fukara ailelerin gıbta ile baktığı Anadolu Liseleri kurulup parladı. Bir süre bu parıltı ile idare eden insanlar, uygulama yaygınlaşıp Kelkit'e, Erzincan'a, her şehir ve kasabaya bu liselerden açılmaya başlanınca yüzlerini buruşturdular. Öyle ya, yabancı dille eğitim vermesi düşünülen bu mekteplerde Kaymakam İngilizce'ye, Nüfus Müdürü matematiğe girmeye başlamış. Felaketin önüne geçmek için bir sıfat gerektiğinde süper imdada yetişti. Şimdi Süper Lise zamanıdır. Bakanlığın onay verdiği 81 lise ile birlikte bu mekteplerin sayısı 454'e ulaşmış. Bir zaman böyle gider, kuyruklu yıldızın kuyruğu kırpılır ve parıltı söner.

Üzülmeyin arkada mega duruyor...

İlerleme ve gelişmemizi kim engelleyebilir.

YAVUZ HIRSIZ

Bir bayram tatili arefesinde, gazetelerden birinde şöyle bir karikatür gözüme ilişmişti: Bir tepeden kuşbakışı Bodrum'u görüyoruz. Evler, yeni konutlar, insanlar, arabalar tıkış-tıkış, adım atacak yer kalmamış. Ayrıca dağlardan Bodrum'a inen yolları görüyoruz, bu yollar da araba ile dolu. Öyle ki tamponları birbirine değiyor. Arabalar içinden bir bayan şöyle sesleniyor: "Arabasına atlayan geliyor. Bilmem ki ne anlıyorlar. Şuraya bak iğne atsan yere düşmeyecek"...

Buna benzer bir yazı da, büyük gazetelerden birinin, bir köşe yazarı tarafından yayımlandı. Köşe yazarı medyanın ahlakî çöküntüsü bir yana artık iyice kan ve kalite kaybettiğinden dem vurarak "önüne gelenin" gazeteciyim diye ortaya çıktığından, ipe sapa gelmez işler yaptığından bahsederek şöyle diyordu:

"Üç beş kişi birleşip bir şirket kuruyorlar, alel acele bir taslak program hazırlayıp kanal kanal dolaşıyorlar.

Hiçbir gazetecilik ve televizyonculuk deneyimi olmayan bu insanların her ne hikmetse önerileri ciddiye alınıyor. Anlaşma yapılıyor.

Programın çarpıcı olması için her türlü yol deneniyor. Düzmece olaylar yaratılıyor, parayla tutulmuş sahte itirafçılar bulunuyor, evlere, işyerlerine, otellere polis gözetiminde baskınlar düzenleniyor.

(Bu satırlardan anlaşılıyor ki, yazı esasen gazeteden çok televizyon

programları ile ilgili. Ama ziyanı yok zaten bunları yapanların çoğu hem gazetede yazıyor, hem tv programı yapıyor).

Konular abartılıyor, uydurma hikâyelerle süsleniyor, öyle habercilikle ilgisi olmayan saçma sapan program hazır hale getirilmiş oluyor.

Anlaşma yapılan TV kanalının sorumluları da bu programı izlemeye bile gerek duymadan yayımlıyorlar. Program tutarsa devam ediliyor, tutmazsa kaldırılıyor. Ama bu arada çok duyarlı konular saptırılmış, ülkenin bazı değerleri tahrip edilmiş, bir takım insanlar veya gruplara haksızlık yapılmış.

Bunlar vız gelip tırıs gidiyor.

.... Hiçbir araştırma yapılmadan, suçlanana söz hakkı verilmeden, elde hiçbir belge olmadan yapılıyor bütün bunlar.

İftira, kin, yalan birbirine giriyor. Bir sürü insan katil, cani ilan ediliyor.

Akıl almaz bir sorumsuzluk sürüp gidiyor.

Onlar için tek amaç yüksek izleme oranı yakalamak, bu yolla ünlenmek ve para kazanmak.

Ülke çıkarıymış, hak hukukmuş, insan haklarıymış, meslek onuruymuş, bunlar vız gelip tırıs gidiyor.

Ve işin acı yanı bunlara da kimse dur demiyor"...

Bir özeleştiri olarak böylesi bir değerlendirme çok yerinde görülebilir.

Lakin herkes biliyor ki, ülkede şimdilik iki yayın tekeli var. Gazeteler, dergiler, televizyon kanalları bu tekellerin elindedir. Şikayete konu olan bu programlar, bu düzmece haberler bu tekellerin yayın organlarında çıkmaktadır. Bu yazıyı kaleme alan zat acaba kime gönderme yapıyor?

Ülke dışında bir yerlere mi?

Anlaşılan kendisi de Bodrum'da tatile giden arabalı insanların içindedir. Lakin o başkalarının değil, sadece kendinin buna hakkı

olduğunu sanarak, diğerlerinin işi berbat ettiğini dile getiriyor.

Elinde, ayağında tıklatıp durduğu suç topunu ani bir şandel ile uzaklara postalıyor.

Doğrusu bu tavır TBMM'den bürokrasiye, iş dünyasından basına, televizyondan sanat alanına, sokaktaki hayattan ev içlerine kadar hemen her yere hakim oldu.

Herkes birilerini suçluyor, birilerinden şikâyetçi oluyor.

Dinime söven bari müslüman olsa...

KÜLTÜR, KÜLTÜR, DİYE DİYE...

İkinci Meşrutiyet'te meşhur olmuş bir mısra vardır hani:

"Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi"...

Benzer biçimde televizyon yayınlarımızda "kültür, kültür diye diye" kültürün tepelendiğine şahit oluyoruz.

Hadi diğer programları bir yana bırakalım, haberlere bir göz atalım isterseniz.

Tarih 5 Mayıs 1995. Kanal D'nin haberlerini (akşam anahaber bülteni) seyrediyoruz. İlk haber "Ankara'yı birbirine katan kurbanlık boğa". Efendim, Kurban Bayramı arefesindeyiz ya, işte müslümanlar kurbanlıkları alıp avlularına, bahçelerine, münasip bir yere bağlıyorlar. Bu tosunu alanlar da zincirlerinden avluya bağlamışlar hayvanı. Eh, tosun da tosun yani, çekip koparmış zinciri, düşmüş sokaklara. Peşinde bir yığın insan, polis, mahalleli. Ne olur ne olmaz, birine zarar verebilir ya.

Tosun kaçıyor, polisler ve mahalleli kovalıyor, derken karanlık basıyor. Arada bir hayvana yaklaşabilen, kuyruğu eline geçirebilen yakaladım sanıyor ama nafile, tosun bir silkinişte kurtuluyor.

Sonunda sahipleri de razı olunca hayvanı vuruyorlar. Silah sesleri tedirginlik yaratıyor, kapılardan fırlayanlar bu tavra itiraz ediyorlar. Kurşun da vız geliyor hayvana, bir türlü devrilmiyor.

İkinci haber Gaziantep yöresinden.

Efendim bir kedi yavrusu kavağa tırmanmış, en uç dallara kadar çıkmış, geriye inemiyor. Yağmur bastırmış, hayvan neredeyse ölecek. Mahalleli insafa gelmiş, itfaiyeye haber vermişler. Görevliler itfaiye merdivenini yükseltiyorlar, meraklı bakışlar arasında hayvan tutunduğu daldan alınıyor, alkışlar arasında yere iniyor.

Gerçekten de kötülemiş kedicik. Kimbilir ne zamandır o dalda duruyor. Mecali kalmamış artık, önüne konulan sütü bile içmekte nazlanıyor.

Oysa o gün (5 Mayıs) önemli bir gün.

Avrupa'da çalışan 17 büyükelçi Ankara'ya çağrılmış, çok önemli bir toplantıya katılmışlar (Neler oluyor acaba?).

Demirel Avrupa'ya rest çekmiş.

ABD'nin ambargo kararına rağmen Türkiye İran ile geniş kapsamlı bir anlaşmaya imza atmış.

Bütün bunlar tosun ve kedi haberlerinin ardına düşüyor.

Engin Ardıç yorumunda bastırıyor. (Aynı gün)

Efendim feşmekân kanalın seçtiği güzellik kraliçesi şöyle buyurmuş: "Kitap okumanın insanın kültür seviyesine bir katkısı olamaz". Bir başka sanatçı (!) katıldığı bir programda kendisine yöneltilen: "Herhangi bir tiyatro oyunu ismi söyler misiniz?" sorusuna cevap verememiş, hatta "Türkiye'nin başkenti neresidir?" suali karşısında bile "tık" diyememiş...

Engin Ardıç "gördünüz mü memleket ne hale geldi" demeye getiriyor.

Televizyon kanalları yeri geldiğinde "kültür diye diye" mangalda kül bırakmıyorlar, ama işte görüyorsunuz anahaber bültenleri dahi hangi telden çalıyor.

Magazin unsurları bu yarı-resmî bültenlere bir hoşluk, bir yumuşaklık katar, doğrudur ama, bunlar ajansın en başına konuverirse gerisini siz düşünün.

CANAVAR DÜDÜĞÜ MÜ, RAMAZAN DAVULU MU?

Hani Ramazan geldi ya birileri yine o bildik "Ramazanlık" yazılarını, düşüncelerini döktürmeye başladılar.

Bu yazıların çevresinde dönüp durduğu bir iki mesele vardır. Biri "sakız çiğnemek orucu bozar mı" cinsinden sorular, öteki Kantocu Peruz'la başlayan "eski Ramazanlar" muhabbeti, beriki de "şu Ramazan davulunu nasıl susturmalı?" sızlanmasıdır.

Davul konusunda önce o mutad manzara çizilir.

Adam gün boyu çalışmış, yorgunluktan sızacak hale gelmiştir. Derin ve uzun bir uykuya ihtiyacı vardır.

Karşı dairedeki hasta ihtiyar ondan beter haldedir. Doktorlar kesin istirahat vermişler, sükunet tavsiye etmişlerdir. Etrafında çıt çıkmamalıdır; derin, derin uyumalıdır.

Komşuları genç çift ise yeni çocuk sahibi olmuşlardır. Bir yandan çalışmakta bir yandan çocuk bakmaktadırlar. Zar zor uyutabildikleri bebek en ufak çıtırtıda uyanıp yaygarayı basmaktadır.

Velhasıl bütün apartman, komşu evler ve baştanbaşa o sokak derin uykulara gömülmek durumundadır.

Dangada dank, dangada dank, dangada dank... diye gecenin bir vaktinde insanları yataklarından sıçratmanın ne âlemi var. Sahura kalkılacak ise bu iş bir çalar saati kurmakla da sağlanabilir. Bu tek-

noloji asrında böyle ilkellikler hâlâ niçin olmaktadır, akıl sır ermez.

Sonra Diyanet İşlerine tavsiyeler, PTT'nin "uyandırma servisi"ne müracaat...

Kaç zamandır yazayım şöyle bir yazı der dururdum. Davul bahane oldu. Efendim, ben yukarıdaki sokak gibi dramatik uykulara bulanmış evler çizmeyeceğim.

Benim elimdeki fotoğrafta sokak boyunca iki sıralı dizilmiş otomobiller var. Malumâliniz ülkemizde ve şehrimizde bir otomobil saltanatı vardır; kapıda ve kıdemde insandan önce gelir. Ne yazık ki bu nadide araçların keyifle çekilecekleri park yerleri, özel garajlar öyle kolay kolay bulunmaz.

Sokaklar ne güne durmaktadır. Çekersin bir kaldırım kenarına biter. Geceleri bütün şehrin sokakları müstevli bir ordunun askerleri tarafından kuşatılmış gibidir. Çelik parıltıları uzanıp gider.

Bir gün değil, beş gün değil, yıl üç yüz altmış beş gün, bütün şehrin sokakları türlü bağırtılara, naralara, canavar düdüklerine maruz kalmaktadır. Yukarıda zikredildiği gibi gecenin bir vaktinde Ramazan davulunun beş on misli yükseklikte bir ses, madenî bir sayha karanlığı yırtmaya başlar.

Levent Kırca'nın yataktan kalkması gibi gözler pörtlemiş, dudaklar korkudan sarkmış fırlarsınız. Birini mi boğazlıyorlar, deprem mi oluyor, yangın mı var... bütün felaketleri düşünebilirsiniz.

Neden sonra aklınız başınıza gelir...

Evet, aşağıdaki arabaların birinin yanından biri geçmiştir, tesadüf bu ya arabaya dokunuvermiştir –bazıları dokunmadan bağırıyor ya–, eh artık "Sabret gönül" türküsünü söylemenin tam zamanı...

Ses bir türlü dinmek bilmez...

Küfürün bini bir para...

Yeniden yatarsınız...

Oh, ne âlâ...

Kolay mı öyle kurtulmak bu belâdan...

O biter öbürü başlar...

Bazan koro halinde uluşurlar...

Hay bu arabalara alarm sistemini bu ses ile yapmayı düşünenin...

"La havle" çekip odalarda dolaşmaya, seslerin dinmesini beklemeye başlarsınız.

Artık şansınıza kalmış...

İşte böyle sevgili okurlar. Bir yanda senenin üç yüz altmış beş günü gece insanları tatlı uykusundan sıçratan bir canavar düdüğü uygulaması; (buna dair bir şey diyen yok) öte yanda köklü bir gelenek.

Biri sokaktan bir kez geçiyor (o da bir görev gereği), ötekinin hiçbir denetimi, yasağı yok. Evinizin önündeki araba sabaha kadar belki on kez alarmını seslendirebilir, sizi çileden çıkarabilir.

Ramazan davulundan oruç tutmayanların rahatsız olduklarını söyleyebiliriz. Burada yine bir "iyidir kalsın" diyen vardır. Lakin öteki...

Ötekine hiçbir aklıbaşında kişinin (araba sahibi olsa bile) "Peki" diyeceğini sanmam.

Diş çektirmek gibi bir şey.

RAMAZAN, BAYRAM VE TÜRKİYE

Manzara şöyle çiziliyor: O yıl bayram tatilinin kaç günü kapsayacağı önceden öğrenilmiş, dost meclislerinde gidilecek tatil beldesi hakkında bolca tartışılmış ve sonunda mekân belirlenmiş, hazırlıklar ona göre yapılmış, geriye büyüklerin hatırını hoş etmek kalmıştır.

Tabii eğer "büyükler" diye birşey kalmışsa...

O da telefona havale ediliyor.

Ehem... Şey... Nasıl söylesem... İşte, işler falan; son güne kaldı herşey, bir türlü toparlanamadık, yoksa ilk sizin elinizi öpmeye gelecektik, artık hoş görürsünüz, dualarınızı bekleriz, ellerinizden öperiz, bay, bay... Gelecek bayrama mutlaka, ama mutlaka sizinleyiz...

Böylece tatilciler büyüklerin de gönlünü hoş edip, kimselere yakalanmadan yola çıkıyorlar.

Ondan sonra herhalde otel lobilerinde, açık büfe önlerinde dostlarla bayramlaşılıyor.

Anlayacağınız insanlarımız artık bayramdan kaçıyorlar.

Eh günümüzün stresli havasına, yaşamına da bu yakışır elbet.

Evde, mahallede oturup, tıkış tıkış bayram ziyaretine gelip, şeker yemek isteyen sümüklü akraba çocuklarını da bekleseydiler.

Bu satırları okuyanlar Türkiye'de bayramın artık bir kıymet-i

harbiyesinin kalmadığına inanacak mı?

Gazeteler ve televizyonlar böyle bir manzarayı her bayram çizip duruyorlar. Ve okuyucular her geçen gün Türkiye'de insanların artık bayrama itibar etmeyip tatile gittiklerine inanıyor, öyle mi?

Öyle diyenler fena halde aldanıyor.

Aldanıyor çünkü onlar ülkede insanların yüzde kaçının Ramazan orucu tuttuğu hakkında sağlıklı bilgiye sahip değiller.

Bu oran yüzde doksanlara yaklaşıyor.

Ramazan orucu tutan insanların tamamına yakın kısmı ise bayramdan kaçma eğiliminde değil.

Modern hayatın her türlü dayatmasına rağmen bu insanlar akrabalarını, eşini, dostunu, komşusunu ihmal etmiyor. İslâm'ın getirmiş olduğu o büyük dayanışma duygusu hayatımızın hemen tamamına hakim durumdadır.

İkide bir duyarız. Kötüye giden durumlar karşısında "Yahu niçin insanlar sokaklara dökülmüyor, niçin isyan etmiyorlar" diye.

Sokaklara dökülmüyorlar, çünkü her şeye rağmen onların bir güvenlik alanı, bir dost ve akraba çevresi var.

Anasını, ihtiyar babasını huzur evlerine götürüp bırakanlara iyi gözle bakılmıyor çünkü.

Medyanın çizdiği manzara aldatıcıdır.

Zaten bu aldatıcı manzaraya da kimsenin aldırdığı yok.

Türkiye'de zahirde olup-bitenler, televizyon ekranına yansıyanlardan ibaret değildir.

Ülkemizin nabzı sadece sosyete sütunlarında atmıyor. Bu sayfalarda gözükenler ihmal edilebilecek kertede millet hayatının kenarında duruyorlar.

Bu bakımdan "ah nerede o eski bayramlar" edebiyatı bıktırıcı olmaya başlamıştır.

Bütün bunları alt alta sıralayarak toplumda bir değişmenin ve

yeni yönelişlerin hiç olmadığını iddia etmiyorum.

Sözüm sadece çizilen manzaranın üzerinedir. Bu manzara büyük tablonun bir köşesinde, çok küçük bir noktayı tanvir ederek onu bütün memlekete teşmil etmeye çabalıyor. Buna hayır diyorum.

Ramazan, bu ülkede yakın tarih sözkonusu edilirse dünden daha fazla coşku ile karşılanıyor, daha büyük bir heyecanla yaşanıyor.

Bayram da öyle...

Aksini iddia edenler süpermarketlerin bakkallara beş çektiğini, YDH'nin seçim kazanacağını sananlardır.

Evet, memlekette pop kaseti tüketen %5'lik dinamik bir kesim var, hatta bu kesimin bastırması sonucu "pop patladı" diyebilirsiniz.

Ama bu medyanın sesidir işte.

Ötede sesi çıkmayan %45'lik "halk müziği" dinleyen bir kesim var.

Mesele "sessiz yığınlar"ın sesini duyurabilmekte.

NİÇİN ESKİ RAMAZANLAR?

Eski Ramazanların şimdikilerden daha feyizli, daha bereketli, daha renkli, daha tatlı, daha sıcak, daha mânalı olduğu söylenip duruyor.

Çokluk genç insanların kendilerinden yaşlı kişilere yönelttikleri sorular bu cevapla son buluyor.

Eski Ramazanlar bambaşkaydı...

Şu meseleye eğilelim hele, neyin nesidir?

Efendim birincisi insan çocukluğuna doğru gidiyor eskiyi düşünürken, yani o kaybolmuş cennete gidiyor. Son iyi şeylerin yaşandığı bölge ve zamandır çocukluk, orada kötü şey nadirattandır. Top sesini beklemek, sıcak bir pidenin buğusuna sarılarak eve doğru koşmak, sahur yemeklerinin büyülü atmosferine sokulmak, bir yarım gün oruç tutarak ödüllere kavuşmak vb.

İkincisi Osmanlı döneminden tevarüs ettiğimiz bir duygudur.

Bilindiği gibi o günlerde yaşanan hayatın bütün unsunları dinî bir hüviyet taşıyordu. Zamanı ve mekânı kapsayan din, günlük hayatımızın yegane rehberi ve ressamı idi.

Zamanın ritmi bu günlerin hızını tatmamıştı. Ağır akan bir ırmak gibiydi. Bakırköy'den kalkıp Beşiktaş'a gece yatısına misafir gidecek bir aile günler öncesinden hazırlığa başlar, o seyahat sanki aylarca sürmüş gibi anlatılırdı.

Ramazan işte bu ağır akan nehri hızlandıran, renklendiren, heyecana garkeden bir ay idi. Bugünün saati günün her vaktini tek renge boyar.

Tıpkı takım elbise giyip kravat takmış insanlar gibi. Oysa fecirle kuşluğun, öğle ile ikindinin, akşam ile yatsının saatleri birbirinden farklıdır. Aylar dahi öyledir. Ramazan o eski kavrayışımızda (yani yaşayışımızda) senenin en mânalı ayı idi. Onbir ayın sultanı...

Şimdilerde yaşadığımız zaman içinde bayramlar nasıl tatil ile bir izdivaç yaptı ise, Ramazan da o zaman kavrayışımızın dışına çıktı.

Üçüncüsü eski Ramazanlarda (Osmanlı dönemi) gerçekten kandiller, mahyalar, davullar, iftarlar, karagözler, orta oyunları vb. ile bir bayram havası hissedilir.

Mahalle hayatının, komşuluk ilişkilerinin, alış-verişin canlandığı bir zamandır.

Şimdi hayatımız başka unsurlarla kilitli. Trafik, ulaşım, mesai, geçim, tüketim, vardiye, nöbet, ücret, zam, enflasyon, borsa, dolar, televizyon, vb.

Sayacağımız ve hayatımızı dolduran daha binlerce unsur dinî bir renk taşımıyor. Biz bunlarla kol kola yaşarken, ansızın Ramazan geliveriyor.

Ve çârnâçâr onu da aramıza alıyoruz.

Mahallenin ve cemaatın parçalara bölünüp ufalanmasından sonra geçip giden hayatımız da bütünlüğünü kaybetmiştir.

Ve bu her geçen gün artan bir hüzündür.

Açıkçası artık ne doğana gerektiği gibi sevinebiliyoruz, ne de ölene üzülmek için vaktimiz var. Bir cenaze çıkan evden üç gün sonra kahkahalar duyulmaya başlıyor.

Hesap makinaları ve bilgisayarlar âşık olmayı bile şarta-şurta bağlamıştır. Herşey değişiyor, hiçbir şey olduğu gibi kalmıyor. Tamam...

Teknoloji insanoğlunu esir aldı. Buna de peki...

Peki de Ramazan ne olacak? Çok şükür onu yaşamaya çalışıyoruz.

Bizden sonra gelen nesiller de bize soracak?

Eski Ramazanlar nasıldı, diye...

GÜNÜMÜZ RAMAZANI

Geçenlerde bir gazetede bir profesör (Bunların adlarını vermenin gereği yok) şöyle diyor: "Yine Ramazan geldi, yine iftar çadırları kapladı kentlerimizin büyük meydanlarını; yiyecek-giyecek dağıtımı yapan kamyonların yola çıkması da, yoksul semtlerde ev ev dolaşarak gizli ya da açık yardım dağıtılması da yakındır herhalde". İftar çadırları çok göze batar hale geldi. Birileri bu hayır işinden gocunuyor galiba. Konu meclise bile taşındı. Lakin biz de bu babda bir uyarı yapalım. İşi abartmanın mânası yok. Bin kişilik çadır yaptınız, iyi, hoş; bunu beş bin kişiye-on bin kişiye çıkarmaya kalkışmak gösterinin daniskasıdır (Varsa paran çadırı büyüteceğine başka bir biçimde kullan).

Profesör devam ediyor: "Herkes biliyor ki bu ülkedeki yoksulluk ve çaresizlik öyle iftar yemekleri, giyecek ve yiyecek yardımları ile üstü örtülecek, ya da birkaç ay önce siyaset dünyamızı kaplayan "mikro kredi" gibi kendisi küçük cafcafı büyük projelerle azaltılacak bir sorun değil".

Bu satırların yazarı belki de iyi niyetlidir, kim bilir, belki kendisi de Ramazan'da gizlice yardım yapıyordur. Ama söyledikleri hepimizin malumudur ve kimse bu çadırları kurarak, bu yardımları yaparak ülkedeki yoksulluğun üstünü örtmeye çalışmıyor; belki tam tersine bu meseleyi ön plana çıkarıyor.

İşin tuhaf tarafı aynı gazetede, aynı gün bir başka sayfada, bir

başka profesör ise şunları söylüyor: "Bizim hesabını tuttuğumuz kesim ekonominin en fazla yüzde altmış beşi. Kayıt dışında ne olup bittiğini bilmiyoruz. Kayıt dışı ekonomi sayesinde bu ülkede bir paylaşım düzeni var ve insanlar bir şekilde bu parayı aralarında paylaşıyorlar. Türkiye'de açlık yok. En küçük gecekonduda bile televizyon var. İnsanlar geçinmenin yolunu bir şekilde bulmuşlar".

İşte memlekette ne olup-bittiğinden asla haberdar olamayacak fıstığı kuru, iki profesörün birbirlerini nakzeden görüşleri.

Neyse!

Onları orada bırakalım.

Bir Ramazan daha gelip geçti.

Ne farkı vardı ötekilerden?

Efendim şudur: Ülkemizde Ramazan her geçen yıl daha bir canlı-coşkulu-etkili olarak yaşanıyor. Oruç tutanların oranı yüzde seksen beşe dayandı. Nostaljik "eski Ramazanlar" diskuru da gündemden siliniyor. Bakınız TRT artık "Direklerarası" merkezli "Ramazan programları" yapıyor mu?

Yoo... öteki kanallar da yapmıyor.

Niçin?

Çünkü canlısı var. Gidin Feshâne'ye ateş yutan adamdan, tel cambazına; türkü-şarkı-kantodan Karagöze kadar hepsini görün.

Sultanahmet'te, Üsküdar'da hemen her semtte iftardan sonra acaip bir kalabalık çadırları dolduruyor.

Yani anlayacağınız, hem yardım, hem ibadet, hem eğlence, hem gezme-görme, hem yeme-içme yerli yerindedir. Hatta geçmiş ile kıyaslanmayacak kadar artmış, çeşitlenmiştir.

Eee!... Memnun değil gibisin, diyeceksiniz.

Doğrudur.

Ben de mahallemizin camiine teravih namazına devam ediyorum. Şahit olduğum şudur:

Cami mahalle camii ama, ortada mahalle yok. Yani işin gövdesi kaybolmuş. Aynı safta namaz kılan insanlar birbirini tanımıyor. Bir ay teravihe devam ediyor, bir ahbap, bir dost bulamıyor. Metroya binip-metrodan inen insanlar gibi, ancak bir göz âşinalığı. Zaten Ramazan geçip teravih bitince dağılıyoruz. Kimse kimseyi görmüyor artık. Camide vakit namazları için bir saf tutan emekli ihtiyorlar kalıyor.

O kadar!

Evimizi, eşyamızı, sokağımızı, yolumuzu, bakkalımızı (pardon! marketimizi) üstümüzü-başımızı, işimiz-gücümüzü, hasılı bütün hayatımızı tanzim eden modern hayat (ABD tarzı yaşam) Ramazan'ın uhrevî atmosferinden yeterince ve topluca feyz almamızı engelliyor.

Bu engelleri aşanlar elbette vardır.

Ben bir genellemeden bahsediyorum.

Ve bu bahis çok geniş, çok derin, çok incelikler taşıyan bir bahis. Modern hayat ile din, şu günlerde herkesin hakkında laf ettiği şey.

Bu işin içinden çıkamıyorum, bari bir güzel tavsiye ile yazıyı bağlayayım.

Efendim kadim dostum İsmail Kara'nın eseri bu konuda başvuracağımız mühim bir kaynak: *Din ile Modernleşme Arasında - Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*.

GÜNÜMÜZÜN BAYRAMLARI

Türkiye'de son otuz-kırk yıl içinde vücut bulan şehirleşme, bu çerçevede gerçekleşen iç göç, yanısıra başka pek çok sebeple birlikte büyük aileyi, mahalleyi dağıtmıştır. Artık büyük ailenin her bir ferdi ülkenin ayrı ayrı bölgelerine savrulmuş durumdadır. Köyde veya taşra şehir-kasabalarında kalan belki sadece ihtiyarlar. Bu münasebet ile bir tatil vesilesi sayılan bayramlarda bir bölük insanımız hem memlekette kalan aile büyüklerini görmek, babasının-dedesinin mezarını ziyaret etmek için sıla-i rahim maksadı ile yollara düşüyor.

Bir kısım insan ise akrabalığı, komşuluğu, aile bağlarını çoktan koparmış, etrafına ferdiyetçi bir koza örmüş, bayramı bir dinlenme, bir seyahat vesilesi saymakta, bu sebeple bir tatil beldesine gitmektedir. Bu iki grup insanın dışında bir de "gidemeyenler" var.

Dolayısıyla apartmanda, sitede, oturduğunuz sokakta bayram öncesi bir ayrım yaşarıyor: Gidenler, gidemeyenler.

Bu ayrım en fazla çocukları yaralamaktadır. Bisikleti olanla, olmayan farkı gibi; bayramda tatile gidenle, gidemeyen çocuk arasında bir burukluk yaşanmaktadır.

Geride kalanlar için ve bunlar arasında mali vaziyeti kötü olanlar için bayram günleri pek de parlak geçmiyor. Haydi iyi kötü çocuklara bir iki parça hediye alınmış, gönüller şenlenmiş olsun. Bilhassa büyük şehirlerde ailenin her biri bir uzak semttedir. Akrabalar

nasıl dolaşılacak, kimler ziyaret edilecek, hangi güzergâhlardan geçilecek? Hele bir de bu yolculuklara toplu taşıma araçları ile çıkılmış ise. O bayram kalabalığının arasında, çoluk-çocuk, bir vasıtadan diğer vasıtaya binerek nasıl seyahat edecek?

Modern hayatın, şehir kalabalığının, yoksulluğun bütün engellemelerine rağmen insanlarımız birbirlerini bayramda olsun görmek, hatır sormak, hemşehrilik ve akrabalık ilişkilerini yürütmek için bu tür ziyaretlerden kaçmıyorlar.

Çünkü zaten bu modern hayat içinde bu insanlar ya bayramdan bayrama görüşebiliyor, ya cenazeden cenazeye...

Bunu göze alamayanlar bir bakıma "bayramdan kaçıyorlar"...

Apartman hayatında insanlar birbirleri ile görüşmese dahi, yine de asansörde, kapı önünde karşılaşılıyor, en azından bir selam verilip alınıyor.

Bayram bu, bakarsın kapıcı ailesi ile birlikte gelir, karşı komşu kapıyı çalar, unutulmuş bir akraba çıkagelir.

Adam bunları dahi istemiyor. Bir telaş, koşturma ve heyecan içinde geçen günlerden bir nebze kurtulmak, bir nefes almak için bayramı tatil olarak algılıyor, ilk fırsatta çocuklarını alıp bir dinlenme tesisine kapağı atıyor.

Günümüzün bayramları geçmişte yaşanan bayramlardan koptu, ancak kendine mahsus bir hüviyet kazanamadı. Bu kimliksizlik toplumun geçirdiği değişimin bir yerde karar kılmamış olmasından kaynaklanıyor. Süreç tamamlandığında bayramlar da yeni bir çehreye kavuşacak.

BAYRAM VE TATİL

İlk kez bu Kurban Bayramı'nda on bin Türk Paris'e tatile gitmiş. Eh on bin rakamı iyi, tur düzenleyenlerin yüzü gülüyor. Ancak haberi veren gazete üslubu biraz istihzaya kaydırarak rekoru gölgeliyor. Tatilcilerin kısm-ı azamisi Eyfel'e çıktıktan sonra alışveriş mekânlarına doluşmuş; ama artık bu tatilciler arasında şato gezenlere bile rastlanıyormuş.

Bu Paris işini veya Avrupa, Amerika dünyanın sayılı tatil beldelerini de fazla abartmayın; bu yörelerde harcanan paranın daha çoğunu ülke içinde yapılan tatillere harcayanlar var.

Bir ara tatil işine takanlar olmuştu. İşin sosyolojisini çıkardılar. Manzara aşağı-yukarı şöyle belirdi: Belirlenen yaşama modeli içinde alabildiğine çalışıyorsunuz. Fabrikada, büroda, tezgahta çalış babam çalış. Hem zihnen, hem bedenen yoruluyorsunuz. Sistem size nefes aldırmıyor. Kurulan tezgah da nefes aldırmıyor. Çünkü işte, trafik, beton binalar, kalabalık, gerilen sinirler falan. Eh bir yandan da tasarruf etmelisiniz, malum tatil gelince "bir yerlere" kaçacak, bu sıkıcı ortamdan uzaklaşacaksınız. Tatili iple çekiyorsunuz. Tatil bu, öyle ha deyince gelmiyor. İp geriliyor, neredeyse kopacak.

Birden Bayram geliyor.

Önce bir sarsıntı. Acaba bayram mı, tatil mi? Derken ferahlama: hem bayram, hem tatil. Oh, ne güzel. Bayramı kutluyorsunuz,

sizin için ne kadar bayram ise. Sonra ver elini tatil, hele bu seneki gibi böyle uzun olursa. Buraya kadar şaşılacak bir şey yok. Sistem tıkır tıkır işliyor. Kimseyi de iplemiyor.

Tatile çıkmak için para lazım, yol lazım, araba lazım, otel-motel lazım. Sonra tercihiniz için deniz, göl, doğa, tarih, moda, eğlence her neyse o da lazım. Üzülmeyin hepsinin icabına bakılmıştır. Bu işleri ayarlayan yüzlerce uzman var. Bu işler için tonla para yatırılıyor, yurt içindeki yetmiyor, yurt dışından yatırımcı geliyor, onlara teşvikler veriliyor; 49.99 yıllığına koylar kiralanıyor.

Turizm deyip de geçiyor musunuz siz.

Peki ben niye şu bildik yâveleri yazıp duruyorum.

Aslına bakarsanız bu bir nevi oturup "derdine yanmak" gibi bir şey. Bayram öncesi kurban kesenleri, bu dinî vecibeyi layıkı ile yerine getirenleri, eşini dostunu, akrabasını arayanları, yetimi, yoksulu gözetenleri yazmıştım.

Ancak İstanbul dışında bulunan valideyi ziyaretten dönerken, bütün bunların dahi bayramla tatili karıştırdıklarını, birinden ötekine metazori geçtiklerini gördüm. O araba kuyruklarına, o tıkanan yollara, o trafik kazalarına şahit oldum. Artık biliyorsunuz, yollar yürünsün diye değil, arabalar geçsin diye yapılıyor.

Arabalar da kul yapısı işte...

Meramımı çok açık bir biçimde anlatmam kolay değil. En iyisi darbımesele sığınmak:

Binmişiz bir alâmete, gidiyoruz kıyamete...

TATİL PROGRAMI

Türlü gerilimler, biteviyelik içinde geçen yıl boyunca bir hayal kuruluyor. Tatilde şunu şunu yapacağım, şuraları gezeceğim vb.

İlk cümlede geçen o menhus yılı siz programlamadığınız için, artık bir hafta mı, onbeş gün mü, bir ay mı olacak tatilinizi de size bırakmıyorlar ki. Aslında program denilen şey, size gelinceye kadar pek çok kişi ve kurum tarafından mıncıklanmış, örselenmiş, denenmiş, istatistik –verim– psikolojik danışmanlık vb. gibi badirelerden geçmiştir. Sistemin size biçtiği yerde duruyorsunuz. O kıskaçtan özgür olmak, ancak ve belki serserilik diye vasıflandırılacak atılımlar ister. Bu da doğrusu akıllı-uslu bir adama, ebeveyne, çocuğa yakışmaz.

Yine de medyada, okulda, günlük hayatta sizi kışkırtan pek çok unsur vardır.

Varlıklı kesimin –kimbilir ne pahasına ve hangi program uyarınca– sergilediği gösteriler. Bunlara özenmekten hadi çabuk kurtuldunuz diyelim, ne yapacaksınız?

Tatil zaten bir programdır...

Sayısız alternatif sunulur, seçiminizi yapın artık. Offf, hep aynı şey, hep aynı şey diye nefes boşaltmayın. O kadar zaman, tasarruf ve fedakarlık ile kurduğunuz yazlık da sıradan hâle mi geldi?

Öyledir. Amansız bir hız asrında yaşadığımız malum. Herşey çok çabuk pörsümekte. Daha dün, pırıl pırıl deniz, bakir kumsal, el

değmemiş tabiat içinde alabildiğine hür bir tatil diye bellediğiniz ortam; birden mikrop ve çöp dolu, yosunlu kirli deniz, apartmanlar ile dolu bir beton yığını, her köşeden yükselen feryâd ü figan müzik yayını, şortlu kalabalıklar ile yaşanılmaz bir mahşere nasıl dönüştü?

O bir program idi ve tıpkı elektronik alanda görülen hızlı değişim gibi demode oldu. Şimdi bir çiftliğe çekilecek ve muhtemelen ata bineceksiniz. İyi de, nerde o pırasanın bolluğu.

Turizm şirketleri, oteller, turlar sizin için programlar hazırladı. Bunlar arasında kültür ve tarih ağırlıklı seçenekler de var. Mahalli yemekler, folklor ve köylülerin sıcak ilgisi. Bağlama, bazlama ve ayran karşısında yüzünüz buruşuyor, davul zurna kafanızı şişiriyorsa; açıkçası kendinizi sarışın bir İskandinav vatandaşı gibi hissediyorsanız vazgeçin bu işten. Deve üzerinde fotoğraf çektirmekten vazgeçin. Haşema ile havuza atlamaktan da.

Katır sırtında yaylalara, dağlara vurun kendinizi. Hatta gerekli âlet-edevatı edinip bizzat tırmanışlara da katılabilirsiniz. Yıldızlı ve soğuk bir dağ gecesinde, üzerinde alabalıklar kızarttığınız ateş önünde, portatif çadırın hemen yanıbaşında birbirinize eşkıya hikâyeleri anlatın. Yahut küçük ve temiz bir kasaba otelinin gölgeli balkonunda kitabınızı okumaya, gelecekle ilgili tasarılarınızı programlamaya çalışın. Kendinize vakit ayırmanız telkin edilmektedir. Bakımlı olmanız, spor yapmanız, tuz, şeker ve undan uzak durmanız.

Unutmayın, tatilden cildiniz oldukça yanmış, ciğerleriniz oksijen depolamış, dudaklarınızda böğürtlen moru ile dönebilirsiniz. Başınızdan hafif bir macera da geçmiştir elbet. Anlatacak ne çok şey biriktirmişsiniz.

Doğrusu bu tatil size yaramış.

Evet, tatil programı bir tünel kazmakla eşanlamlı. Mahbesinizden sizi kurtaracak bir tünel. Çekler, senetler ödendi, sekreterinize gerekli talimatları verdiniz. Araba bakımdan çıktı, sandaletler alındı, bavullar hazırlandı. Telefon telesekretere bağlandı, televiz-

yon ve basının canı cehenneme. Gidiyorsunuz, içinizde cıvıldayan bir kuş.

Şu tatil düşüncesi ne kadar hoş.

BAYRAMIN NEFESİ

Günler öncesinden duyulur bayramın nefesi. Ramazan hazırlıkları gibi "bayram hazırlıkları" yapılır. Niçin ama, kim yapacak bayramı, neden?

Çünkü Ramazan gelmiş ve dinî yaşantımıza bir başkalık katmıştır. Oruç bizi denetlemiş, kalbimizi aydınlatmış, nefsimizi kontrol altına almamızı sağlamıştır. İftarı, sahuru, teravih namazları, fitresi, zekâtı, eş-dost ziyareti, fakirlerin görülüp gözetilmesi ile üzerimizden bir imtihan bulutu gelip geçmiştir.

Elbetteki oruç tutanların bayramıdır bu.

Çünkü ancak onlar bu nefesi ruhlarında hissedebilirler.

Yarım günlük oruçlarını tamamladıktan sonra seviçle çığlık atarak "Ben de oruç tuttum, ben de..." diyen küçükler dahi bu neşeye ortak olacaklardır.

Elbetteki bayram, bir aftan, bir mağfiretten, bir müjdeden, bir umuttan duyulan sevinçtir öncelikle. Ramazan münasebeti ile Cenab-ı Hakk'ın biz kullarına rahmeti bekleniyor, af bereketi isteniyor. Bu müjdeli haber muhtemelen ve inşallah gerçekleşmiştir diye sevinip bayram yapıyoruz. Bayram öncelikle kalplerde, ruhlarda gerçekleşiyor.

Sonra dalga dalga, bu sevincin bir nişanesi olarak insanlara, dost ve akrabaya, düşkün ve fakirlere, yetimlere öksüzlere, yolcu ve garibe kol kanat gerer.

En başta çocuklar bayramın güzel kokulu nefesini duyarlar.

Mütevazı bir hanenin çocuğu dahi, kendisine bayramlık olarak alınan bir çift pırıl pırıl pabucu ömrü boyunca unutmayacaktır.

Bayram gününde yapılan bir ziyaret, bayram yerinde çocukların katıldığı bir gezinti, bir eğlence de unutulmaz. Bunların eskisi ve yenisi olmaz. Herkesin gün geçtikçe eskiyen, eskidikçe kıymetlenen bayram hatıraları vardır. Bu hatıranın güçlü ve taze olması, her hatırlayışta burnumuzun direğini sızlatması kaybolan cennete, yani çocukluğa duyduğumuz hasret yüzündendir.

İnsanlar yaşlandıkça sevince ve kedere alışıyorlar. İşte buna olgunluk deniyor. Hadiseler artık her vesile ile sarsıntı vermiyor. Ama çocuklar öyle değil, onlar için en küçük hadise, armağan, söz veya jest içlerinde büyük dalgalar oluşturuyor.

Bayram yüzyıllardan beri (görenekler zamanın testeresinde kırpılarak şekil değiştirmiş olsa bile) şifa veren ferahlatıcı nefesini müminlerin üzerinde gezdiriyor. Şehirleri dolduran kalabalık içinde çok küçük ve fakat varlıklı bir kesimin bayramdan kaçarak tatile gitmesini fazla abartmayın.

Bayram dün ne ise, bugün de o. Öz bakımından değişen bir şey yok. O kadar ki, gelip gitmesinin çabukluğu sebebi ile ona doyamadan ayrılıyoruz. Divan şairlerimizden Şeyhülislâm Yahya Efendi de bu durumdan şikayetçi. Bakın yıllar öncesinde ne söylemiş bayram için:

"Münevver tal'at-i ferhundesi bir hûbdur bayram
Güneş yüzlü hilâl ebrûlu bir mahbûbdur bayram
Görünür rûzedâr-ı hicre ancak yılda bir kerre
Çok eğlenmez gider bir dilber-i mahcûbdur bayram."

Bilvesile cümlenizin bayramını tebrik ediyorum.

Çocukları sevindirmeyi unutmayınız.

KAZIN AYAĞI

"DİE 1994 Hanehalkı gelir dağılımı anket sonuçları" "şok" mesajlar içeriyor ama, hani Ali Desidero ne diyor "Anlayana davul zurna saz"...

Bir kere şu anlaşıldı ki Türkiye nüfusu 19 ile toplanıyor ve bu 19 il yıllık gelirin yarısına el koymakta. İller arasında İstanbul, Ankara, Bursa, Antalya, Erzurum, Denizli, Malatya, Konya, Kocaeli, Zonguldak vb. var.

Gelirin en adaletsiz bir biçimde dagıldığı il İstanbul. Debdebe ile yoksulluğun yan yana yaşadığı bu ilimizde insanlar bir saatli bomba üzerinde oturuyor.

İstanbul ülke gelirinin 27.5'ine el koymakta. Bundan yirmi yıl önce bu rakam %14 idi.

Şimdi gelelim gelirin dağılımına. Nüfusun en zengin %20'lik kısmı gelirin %64'üne el koyuyor. Bu oran %10'luk dilimde %52'ye, yüzde beşlik dilime gelindiğinde %42'ye varmaktadır.

Açıkçası en tepede oturan %5 azınlık pastanın %42'sini alıyor.

Bu %5'in tekabül ettiği insan sayısı 56 bin kişidir.

En yoksullar ile en varlıklı kesim arasındaki gelir farkı İstanbul'da 1437 kat.

Ve İstanbul'da kullanılan gelirin %37'si "rant geliri"...

İşte size "ekonomik düzenimiz"in DİE tarafından çizilen manzarası.

Adaletsiz gelir dağılımı sıralamasında İstanbul'dan sonra Adana, ondan sonra Erzurum, Antalya ve diğerleri geliyor.

Şimdi de bir başka araştırma sonuçlarına bakalım: Piar Gallup'un araştırma konusu Türkiye'de kültürel faaliyetler ve sosyal ilişkiler.

Buna göre herhangi bir cemiyete üye olmayanların oranı %90,8. Buna mukabil tarikat bağlılarının oranı %0,4. Biz zannediyoruz ki maç başladığında hemen herkes televizyon başına koşuyor. Hayır. Hiç maç seyretmeyenlerin oranı %52,6. Sporla hiç ilgilenmeyenlerin oranı %68,4.

Spor böyle çıkınca, diyeceksiniz ki, millet kahveleri dolduruyor.

Ona da hayır. Kahveye hiç gitmeyenlerin oranı %76,7.

Sinemaya hiç gitmeyenlerin sayısı da buna yakın %77,6. Tiyatroya gitmeyenler %83,1. Bale ve operada bu gitmeme oranı %91,6'ya çıkıyor. Konsere gitmeyenler %83,4; video seyretmeyenlerin sayısı 82,8.

Ortalığı kaplayan, televizyonları zapteden popçular hemen herkesin favorisidir diye düşünmeyin çünkü halkımızın %49.9'u halihazırda Türk halk müziği dinliyor. Ardından Türk sanat müziği, onun ardından da arabesk geliyor.

Piyango bileti almayanlar 48,6; kazı kazan oynamayanlar 73.4; hiç toto, loto oynamayanlar 77.6.

Şimdi şu rakamlara bakarak halkımızın hal-i pür-melâlini tahmin etmek güç değil. Bazıları "Yahu bu millet hiçbir kültürel etkinliğe katılmaz, spor yapmaz, sinemaya gitmez, tiyatro seyretmez, bale ve operanın semtinden geçmez, kitap okumaz, yürüyüş yapmaz, at yarışı oynamaz, totoya lotoya yüz vermez. Peki ne yapar bu millet, ha ne yapar" diye soruyor...

Oturup arpacı kumrusu gibi düşünür herhalde. Nasıl geçineceğim, eve nasıl ekmek götüreceğim, kirayı nasıl denkleştireceğim, borçlardan ne zaman kurtulacağım, çocukların ayağına bu kış bir yeni ayakkabı alabilecek miyim? Vesaire...

Zaten yedi sekiz milyonu işsiz.

İşi olanların büyük bir bölümünün işi yazının başındaki tabloya göre kapkara bir manzara... Kültürel etkinlikler de herhalde en tepedekilerin tekeline kalıyor. Çevir kazı yanmasın...

KARANLIĞA ALIŞMAK

Gün geçmiyor ki yetkili ağızlardan bu kış karanlıkta kalabileceğimizi duymayalım. Türkiye enerji darboğazına giriyormuş, elektrik kesintileri kapıdaymış. Bir kısım uzmana göre asıl enerji kaybı üretimde değil dağıtımda. Hatlar eskimiş, bu alanda yatırım yapılmazsa elde ettiğimiz enerjinin neredeyse %30'u boşa gitmeye devam edecek. Yeni enerji santralleri kursak bile, bu üretim mevcut kaybı karşılayamıyor. Bir kısım uzman ise bu meselenin doğrudan "özelleştirme", "Nükleer enerjiye kılıf" çerçevesinde ele alınmasını doğru buluyor.

İçi hergün kararmaya devam eden ülke insanının, dış mekânların aydınlığı ile o kadar ilgili olduğunu sanmıyorum. Hatta bir "alışkanlık" bile yaptı bu.

Enerji önemli, ama sağlık da önemli, sağlık meselesi çözüme kavuştu mu? "Hastane kapıları" önünde vatandaşın ne çektiği malum değil mi?

Hastane kapısı bir yana, mektep kapısı bütün sorunlarını halletti mi? Kesintisiz uygulaması insanımızın içini aydınlattı mı, kararttı mı?

Ülke ağızlarda sakız olan "mafya" saltanatından yakasını kurtardı mı? Hemen her kesim ve yöreden, hemen her gün bir "çete" havadisi almıyor muyuz? İnsanlar "geciken adalet"i çabuklaştırmak için "bağımsız yargı"nın dışındaki mihraklara başvurmuyor mu?

Bazıları hâlâ "saray" diye adlandırılan o adliye binalarının, o karanlık ve dar koridorların, tıkış tıkış yapılan duruşmaların, duruşma öncesi ve sonrasında birbirine saldıran tarafların, bunları ayırmak için çabalayan polis ve jandarmanın artık sadece magazin haline gelmiş "haber bültenleri"ne malzeme olduğu gözükmüyor mu?

İnsan hakları konusunda yek parmak ileri gidebildiğimizi kim iddia edebilir?

Yeşil alanlarımız "gücü olanın" elinde kalmıyor mu? Bu yağmada holding patronları ile gecekondu mafyası arasında bir fark kaldı mı?

Güneydoğu terörü geçen bunca yıla, çekilen bunca acıya rağmen hâlâ devam etmiyor mu?

Bu tür terör yanında her geçen gün artan bir "medya terörü"nden kim kendini kurtarabiliyor?

Dış ilişkilerimizin fevkalade düzgün olduğu söylenebilir mi? Kıbrıs-Ege-Yunanistan meselesi her an bir sıcak savaşa gebe gözükmüyor mu? Başbakan Almanya'da "işi bitirdi" dediler, kendisini görüşmelerden sonra "kapılara kadar" geçirdiler, sonu fos çıktı, yine Türkiye'nin eli böğründe kaldı.

Enflasyon zaten yirmi yıldır insanımızın elini böğründe bırakmış.

Bütün bunlar vatandaşı bir "çözümsüzlük, bir umutsuzluk" içinde, karanlığa mahkum etmemiş mi? "Bir dakika aydınlık" için mumlar yakıp teneke çalarak hangi işi hallettiler. Çürüyen bir düzen ve çürüyen ilişkiler var önümüzde.

İnsanlar karanlığa alışsın isteniyor sanki, karanlıkta el yordamı ile iş yapsın, olup biteni görmesin, duymasın, sesini çıkarmasın. Karanlıkseverler, karanlıkta parsayı toplasın, malı götürsünler.

Eh ışıkları söndürelim o zaman, baksanıza siz söndürmeseniz de "enerji darboğazı" sebebi ile kendiliğinden sönecekmiş.

Tam "ört ki ölem" denilecek zamana ulaştık.

HALKI UZAKTAN SEVMEK

Padişahın otorite ve hakimiyetine karşı çıkan Osmanlı aydınları bu kavgada sarayın temsil ettiği kültürü de dışlamak istediler. Ancak Osmanlı batılılaşması sırasında öncelikle sarayın alafranga bir tutum alması sebebi ile bu çıkış pek de yerini bulamadı. II. Abdülhamit'ten sonra sarayın iktidarı iyice zayıfladığında kültürel açıdan halk öne çıkarıldı. Halka doğru hareketi bir nevi milliyetçilik ile kaynaştırıldı. Cumhuriyetten sonra Türk Ocakları yerini Halkevleri'ne terketti. Ancak yine de Gebze'den öteye geçmemiş aydınlar halkın ne menem bir şey olduğundan bîhaberdiler. Bu sebeple halkçılık sürekli muğlak bir kavram olarak kaldı. Orada bir köy vardı, aydınlar gitmese de görmese de o köyü seviyordu. Mebusların çoğu seçildikleri vilayeti tanımıyorlardı, hiç gitmemişlerdi. Çok partili düzene geçilip, DP iktidarı alınca, halkın pek de matah bir seçim yapmadığı, bu işlerden zaten anlamadığı, geri ve cahil olduğu ortaya çıktı, sempati kayboldu.

Kaybolan sempatiyi bir süre solcular yeniden oluşturmaya çabaladı. Ne de olsa yeni bir iktidar mücadelesi başlamıştı, işçi-köylü elele olmak gerekiyordu. Halkın kilimi, bağlaması, ayranı ve şaşmaz sağduyusu yeniden gündeme geldi. Lakin bu tercihin bir öncekinden pek farkı yoktu. Çünkü halk hâlâ çok uzaklarda idi.

Sonra bildiğimiz süreç işleyip durdu. Köylüler köylerini terketti, bir sel gibi coşup gürleyen göç sonucu şehirlerde işgal edilmeyen

köşe kalmadı. Ne olacaktı şimdi? Ne zevk kalmıştı, ne düzen. Ter kokusu sokaklarda kol geziyordu. Aydınlar, kentliler, zevk sahibi eğitimli kitleler halkla burun buruna yaşamak zorundaydı. Dayanılır gibi değildi yani. Sonuçta hali-vakti yerinde olanlar kendilerine şehrin kıyıcığında (ve elbette manzaralı, yeşili bol bir yerde) özel yaşam alanları, siteler, etrafı telörgüler, duvarlarla çevrili, kapısı koruması olan steril mekanlar kurdular.

İyi de, artık geleneksel kültürünü de unutmuş, iyicene lumpenleşmiş bu kitleler ne seçimlerde doğru dürüst bir partiye oy veriyor, ne televizyonda kaliteli bir programa reyting sağlıyordu. Kentli ve çağdaş tüketici tipi'nin köküne kibrit suyu mu dökülmüştü?

Hem bu köylü ve lumpen kalabalığa televizyon programları yapanlar, iki günde bir varoşların yeni yıldızı diye bir arabesk şarkıcıyı piyasaya sürenler o televoleleri falan yapanlar kimdir? Halk bunu istiyor lafını kim yayıyor gizli gizli. Halktan biri mi? *Şamdan* dergisini kim çıkarıyor, Pascha'da kim dans ediyor, ayda bir güzellik yarışması yapıp, yeni mankenleri dizilere takdim eden kim? Halktan biri mi?

Halkın eline bu güne kadar eğitim, sağlık, kültür, sanat imkânları geçmiş de, bunları har vurup, harman mı savurmuş?

Hem bir sürü abuk-sabuk programı kotarıp halkın burnuna dayayacaksın, hem de geri durup "Yahu şu hanzolara bak, ne zevksiz adamlar" diye burun kıvıracaksın? En son yapılan, içinde felsefede geçen Yapı Kredi Bankası reklâmı bu tutumun tipik göstergesidir.

Yeşilçam sineması Halit Refiğ'in deyişi ile bir halk sineması idi. Vizyona giren filim gücünü ve varlığını gerçekten halkın beğenisi ile test edebilirdi. Parsa toplamak için ucuza kaçan cıvık örnekleri dışında, bu sinemayı Turist Ömer'i, Suphi Kaner'i, Kadir Savun'u, Ayhan Işık'ı, Yılmaz Güney'i, Vahi Öz'ü, Ayşecik'i ile hatırlıyoruz. Bir temizlik, sıcaklık ve dürüstlük kalmış geriye. Onların televizyonda bir uzantısı sayılabilecek Perihan Abla, Süper Baba da öyle. Şimdiki reyting uygulamasının bu tür bir şeffaflık taşıdığı

söylenemez. Bu açıdan ekrandaki seviyesizliği halka yüklemek abestir. Bu ekran; yapımcıların, sahiplerinin, sponsorların ekranıdır. Bakınca kendi yüzlerini görebilirler ancak.

ÇEVRESİNİ KURUTAN MERKEZ

Son açılanlarla birlikte yetmiş küsur üniversitemiz olmuş. Neredeyse her şehre, her beldeye bir üniversite düşüyor. Düşüyor da ne oluyor? Birdenbire yurdun her köşesinden kesintisiz olarak bilim ve kültür ırmakları mı fışkırıyor. Taşrada yirmi yıllık, otuz yıllık üniversiteler, kuruldukları bölgede halkla bütünleşerek bir feyiz halesi mi oluşturdular?

Kötü bir yanılgı içindeyiz. Eskiden kurşun dizgi makinaları ile tipo baskı yapan taşra matbaalarını, mahalli basını düşünüyorum. O iki yaprak, dört yaprak gazetelerde yetişen yazarları, şairleri. Mahalli basın gelişen teknoloji ile matbaalarını genişletip ofsete geçtikten sonra acaba kalitesini, etkinliğini çoğaltabildi mi? Yoksa renkli takvim, fatura basmaya mı ağırlık verdi.

İnsanlar gözlerini ve kulaklarını "merkez"e çevirip bekleştiler bunca yıl. Kimse kılını kıpırdatamıyor, merkezden gelecek emri, işareti bekliyor. Çevrede bir irade, bir insiyatif kalmadı.

Osmanlı dönemi İstanbul'u da bir "merkez"di ama, çevresinde her biri kendi rengini parlatan kültür odakları barınabiliyor, buralarda yetişenler İstanbul'a gittiklerinde varlıkları ile merkezi besliyordu. Urfa'dan Nâbî, Erzurum'dan Nef'î gidiyordu Dersaadete. Üsküb'ün, Manastır'ın, Selanik'in Haleb'in, Tebriz'in, Diyarbakır'ın, Konya'nın kendi güzelliklerini merkeze taşıdıkları; merkezden çevreye benzer bir transferin yapıldığı biliniyor.

Bina yapmak iş değil. İş o binayı canlı, üretken kılabilmekte. Taşra şehirlerinde çok paralar dökülerek yapılan devasa "kültür merkezleri" yapıldığını görüyoruz. Buralarda tiyatro, sinema salonları, her türlü kültürel etkinlik için mekanlar var. Lakin kimler, hangi kıvılcımı tutuşturacak buralarda. Bir süre sonra binaların damı akmaya, parkeleri kabarmaya başlıyor. Yer darlığı çeken diğer daireler, meselâ Karayolları, DSİ, Toprak Mahsulleri, Özel İdare ne bileyim birileri taşınıyor geçici odalara. Daha sonra bu geçicilik daimiye çevriliyor. Çevre kendini üretemiyor, mahalli özelliklerini geliştirip parlatmak bir yana gitgide sönükleşiyor. Sonra da alıp başını bir yanlara göç ediyor. Merkez çevreyi gittikçe daralan bir cendere içine tıkıyor, nefes aldırmıyor ona.

Böylece kendi damarlarını buduyor durmaksızın.

Çaylar, derecikler, her biri kendi şarkısını mırıldanarak akamıyor nehre doğru.

Nehir sürekli kan kaybediyor. Göl kuruyor.

Bundan otuz yıl önce okuduğum Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesini, onun şimdi birçoğu rahmet-i rahmana kavuşan hocalarını düşünüyorum:

Prof. M. Kaya Bilgegil, Prof. Selahattin Olcay, Prof. Niyazi Akı, Prof. Orhan Okay, sonradan akademik basamakları tırmanan bir sürü asistan arkadaş, ağabey. Bu yaz gittiğimde sadece Turgut Karabey'i görebildim. Geride Prof. Bilge Seyidoğlu, Prof. Nuhan Bali, Prof. Efrasyap Gemalmaz kalmışlar.

Fakülte sönmüş bir ocak gibi geldi bana.

Acaba nüfusu yirmi bine ulaşmış, binaları ile bir şehir görüntüsü kazanmış bu koca üniversitede yılda kaç dergi, kaç kitap neşredilebiliyor? Üniversite'nin şehirle, çevresi ile münasebetleri ne merkezde?

Orada, o karlı-tipili kış günlerinde ne düşünüyor, neyi bekliyor?

MERKEZ NERESİ, ÇEVRE KİM?...

Bir meydandan geçerken beze yazılıp asılmış bir yazı ilişti gözüme: Çevreyi hor gören geleceği göremez ...

Hani önemine binaen kutlanan, çeşitli etkinliklerle mânâ ve ehemmiyeti vurgulanan günlerimiz, haftalarımız var ya, onlardan biri için mi yazıldı bu yazı dedim içimden. En azından çevrecilik diye çok sık gündeme gelen bir mesele var ya...

Ama nedense bunun üzerinde durmadım fazla; uzun süredir tıkanıklık yaşayan siyasî ortam beni engelledi. Merkez ve çevreyi siyasî mânâda algıladım. Çevreyi hor gören geleceği göremez sözü bir başka anlama büründü.

Aslında insanoğlu merkeze kendini koymakla şu fâni âlemdeki hayatını nasıl tanzim edecek. Buna hakkı var mı? Eşref-i mahlûkat, halife ve "merdüm-i dîde-i ekvan" olarak belki. Yine de Yunus Emre merkezdeki insana şöyle sesleniyor:

"Hor bakma toprağa sen
Toprakta neler yatur."

Açıkçası kendini merkeze alan insanda bir benlik tutkusunun kabarması tehlikeli bulunmuştur. Bu pozisyonda çevresine hor bakması yasaklanmıştır. Bırakın hayvanatı ve nebatatı; toprağa, taşlara dağlara kısası değersiz addedilen herşeye dahi saygı gös-

termesi istenmiştir. Yine Yunus Emre'yi dinleyelim:

"Yaratılmışı severiz
Yaratandan ötürü."

diyor. Burada merkez-çevre anlayışına belli bir yaklaşım söz konusu.

Elbette ki bu ilişkiyi başka türlü koyanlar da olmuştur. O zaman ilk yapılacak iş merkezin neresi olduğunu tesbit etmektir. Çevre de buna göre yerini alabilir. Merkez-çevre ilişkisinin, kimin belirlediğinin ölçütü meselesi de pek net değil doğrusu. Hele oluşum süreci ile kabul sürecini; bunların her türlü güç ve mücadele imkânlarını hesaba katarsak. Yine de kullanılan bir teori bu.

Çevreyi hor gören geleceği göremez sözü yukarıdaki muğlak teoriye hem ekolojik, hem de siyasî bir boyut getiriyor. Merkez'in her türlü düzenleme, mühendislik, denge ve istikrar eğilimlerine; hakimiyet hırsına bir uyarı olarak değerlendirilebilir.

Merkezden çevreye yönelebilecek her türlü istibdat, hegemonya, sömürü ve baskı; ne olumlu, ne verimli, ne huzurlu bir gelecek hazırlar. İşler bu çerçevede tam tersine işlemeye başlar. Çevrenin tahribatı merkezi bunalıma götürür, zayıflatır ve neticede onu yok eder. Mevcut hali ile uygulanan "çevreci" görüşler bir aldatmacadan ibarettir. İnsanoğlunun kendi kendini aldatması.

Bu aldanıştan kurtulma ancak merkezin kendi nefsini yenmesi ile sona erer.

O zaman kâinatın eşsiz âhengi insanoğlunu da içine alır.

Ne merkez kalır ortada ne çevre...

HALKIN SEÇİMİ

Bir zamanlar Türk kültür ve siyaset hayatında "halkımız" sözü ne kadar çok edilirdi. Halka gitmek, halka doğru, halkın şaşmaz sağduyusu, halka inmek vb. II. Meşrutiyet'ten sonra Türkçülerin çıkardığı bir "Halka Doğru" mecmuası vardı ve Türk Ocakları da seneler sonra "Halkevleri"ne dönüşmüştü. Cumhuriyet sonrası tek partimiz CHP'ni de unutmayalım. Macera "Halkçı Ecevit"e kadar geldi.

Halkı yönetmek, yönlendirmek, bilinçlendirmek, aydınlatmak vb. alanlarında bugüne kadar devlet tarafından yapılan uygulamaları malumu ilam kabilinden olsa bile anmak niyetinde değilim. 55 hükumet geldi geçiyor, işin garibi şu ki; halk yine bildiğini işliyor.

Halka paranızı bankaya, borsaya yatırın deniyor; o yine yastık altında tutuyor.

Oyunuzu şu partiye verin, o parti iyidir, güzeldir, sizin menfaatınızı korur deniyor, tersine halk gidip oyunu öteki partiye veriyor.

Topraklarımızın büyük çoğunluğu Asya kıtasındadır, zaten Asya menşeli bir milletiz, tarihimiz, kültürümüz Asyalı, lakin Avrupalı olmalıyız diye karar alınmış, hedef gösterilmiş, bunca yıl bu yolda çaba sarfedilmiş, halkımız yine "Şark kafası" taşıyor, bir türlü Avrupalı-Alafranga olamıyor.

Ertuğrul Özkök bile 68 kuşağını Alafranga-Alaturka olanlar diye ikiye ayırıp öyle değerlendiriyor. Yüz elli yıl geçti aradan halkı-

mızın yine %50'si yer sofrasında yemek yiyor.

Tek sesli müzik dinlemek, türkü çığırmak falan ilkelliktir dendikçe halkımız inadına türküyü geçtik arabeske sardırıyor. Caddelerde lahmacun kokuları fışkırıyor, en lüks muhitlerde bile kebapçıdan geçilmiyor. Parasının gücü ile sosyetede yer tutmuş bir ailenin, beş yıldızlı bir otelde yapılan düğününde, eğlence her ne kadar valsle, tangoyla başlasa bile, kafalar tütsülenince birden ortaya davul-zurna çıkıyor, kıravatı kaykılmış beyler tuvaletli hanımlarla kol kola halay tutuyor.

Devletin tuttuğu yol ile halkın seçimi bir türlü bir yerde buluşamıyor.

Biri bir yana, öteki öte yana çekip duruyor.

Ve şimdilerde artık "halkımız" sözü dikkat ederseniz pek kullanılmıyor. Herhalde işin başında olanlar "Bu halkla bir yere varılamaz" biz en iyisi kendi göbeğimizi kendimiz keselim dediler. Hani tavşan dağa küsmüş dağın haberi yok o hesap işte.

Hesap böyle ama sonuç şöyle: Bir gemi gidiyor yolcusu yok, bir ağaç dikmişler yaprağı bitmiyor meyve vermiyor, bir bina inşa etmişler içinde kimse oturmuyor, bir yemek yapmışlar kimse yemiyor...

Biraz ondan, biraz bundan katarak politika üretenler işi çorbaya çeviriyor.

Öfkeyle kalkan zararla oturuyor, milletle devlet bir türlü barışmıyor.

İşin özü bu. Ve bir de tabii içinde yaşadığımız dönüp duran dünya var. Ve bu dünya her geçen gün küçülerek bir yöne doğru gidiyor. Biz böyle çekişeduralım, bir sabah gözlerimizi açtığımızda kendimizi bir başka yerde, bir başka halde buluveriyoruz. "Yahu biz buraya nasıl geldik böyle" diye şaşkın şaşkın etrafa bakmaya başlıyoruz.

HALKA DOĞRU

Türkiye'de bu asrın başında milliyetçi-Türkçü eğilimler ile bir halka doğru hareketi başlatılmıştır. Hatta bu ad ile bir de dergi çıktı. Aslında halk kültüründen beslenme, halkın diline yaklaşma denemeleri Tanzimat yıllarına kadar indirilebilir. Ancak hareketin isimlendirilip, çerçevelendirilmesi asrın başında gerçekleşmiş, böylece folklor araştırmaları hız kazanmıştır.

Cumhuriyetten sonra hareket Halkevleri vasıtası ile daha bir yaygınlık kazandı, bu teşkilatın Anadolu'daki şubeleri önemli mahalli dergiler çıkardılar. Bu eğilimin paralelinde –çok önceleri başlamış– bir de Batıya doğru hareketi vardır ki, asıl ülke kaderini belirleyen o olmuştur.

Halka doğru hareketi yukarıdan aşağıya gelişen bir yapı arzeder. Her şey yenileşmek istiyor. Yeni hayat, yeni ülke, yeni rejim. Bu yeniliklerin temeline konulacak harcın halk kültüründen beslenmesi isteniyor. Ama halk nerede? Halk hece vezninde, türkülerde, giyim kuşamda, yemeklerde, masallarda, destanlarda velhasıl foklor ürünlerinde arandı.

Derleme ve tarama çalışmaları yapıldı, dil sadeleşti.

Ama halk bulunduğu yerde duruyordu, donuk ve hareketsiz.

Açıkçası bundan kasıt nüfusun %80'ini oluşturan köylülerdi.

Köylünün kültüründen beslenmek elit için doğrusu güç bir mesele

idi. Elit esasen yüzünü Batıya çevirmiş olduğundan bir sentez ihtimali çok zayıftı.

Evet, derleme ve tarama faaliyetleri, folklorik yayınlar uzun süre bayağı rağbet gördü; hatta Köy Enstitüleri ve buralardan yetişenler bir ara el üstünde tutuldu, köy romanı yaygınlaştı, ama işte o kadar. Üstelik bu döneme de sosyalist bir renk karışmıştı.

Türküler Yurttan Sesler Korosu'nda ses buldu. Ara sıra radyolara mahalli sanatçılar çıkarıldı. Bu yıllarda arz, talebi doğurmaya çabalıyordu. Doğum ise gecikti, gecikti, gecikti ve ölü doğum vücut buldu. Halka doğru hareketi kadük oldu.

Derken yer yerinden oynadı, halk bulunduğu mevkiyi terketmeye başladı, çevre merkeze aktı.

Şimdi talep arzı biçimlendirmeye çalışıyor.

Dikkat ederseniz etraf türkücüden geçilmiyor. Çevre'nin temsilcileri ekranları parselledi. Bu da merkezin ağır toplarını fevkalade tedirgin ediyor.

Pop ihtiyacı türkü kaynağından devşirilmeye başlamıştır. Bir mevsimlik. "Bekâr gezelim"in yeni versiyonu ile idare edildikten sonra, "Kiziroğlu" devreye giriyor. O sönmeye yüz tutunca "Halkalı şeker" sahneye çıkıyor. Herkes kenarda köşede kalmış, tozlu bir türküyü, nasıl allayıp-pullayacağını düşünüyor. Bu arada Ankaralı Turgut ile Konyalım'ı seslendiren bir bayan dahi kendine yer bulabiliyor.

Elit yıllarca halka gidelim, halka diye tutturmuştu.

Eh, işte şimdi halk geldi merkeze çöreklendi.

Ayıkla pirincin taşını.

TARİHE BAKMAK

Ermeni meselesi yeniden patlak verince Mümtaz Soysal yaptığı bir konuşmada "Demek ki Şark meselesi bitmemiş, hâlâ sürüyor" dedi. Şark meselesi dediği Batı'nın Osmanlı'yı parçalayıp yutma politikalarıdır. İki yüz yıldan beri sürmektedir.

Dava böyle gerilere gidince dönüp "tarih"e bakmak gerekiyor. Ne olmuş, ne bitmiş diye. Eh tarihe bakmak da öyle aynaya bakmak kadar kolay değil. Tarihin aynasında bir sûreti gerçekten görebilmek, bir olayı seyredebilmek şarta bağlı. Başta "tarihi okuyabilecek" nesilleri yetiştireceksiniz. Bu nesilleri yetiştirecek hocaları el üstünde tutacaksınız. Bütün bunlar için tarihle barışık olacaksınız. Tarihe bakmanın usulü üzerinde çok konuşulabilir.

Mezkur "ayna"nın saklı olduğu yerlerin başında arşiv geliyor.

Osmanlı arşivleri.

İşin ucuna Osmanlı geliverince bazılarının yüzü buruşuyor. Yahu yüz yıl geçti hâlâ kurtulamadık şu meretten, der gibi sıkılıyorlar. Kendinden kaçmanın, aynaya bakmanın sıkıntısı bu.

Arşiv deyince tabiatıyla eski yazı, ardından Osmanlıca sökün ediyor. Bütün bunlara bunca yıl boşvermişsiniz, lakin tehlike kapıyı tıklatmaya başlayıncı telaşa kapılıyorsunuz. Birileri arşivlerinizi açın deyince dizlerinizin bağı gevşiyor.

Oysa arşivler çoktan beri açık zaten.

Ancak orada bu soruya muhatap olanlar yerine Japonlar çalışıyor.

Arşivde çalışmak kolay mı? Dizinizi kırıp iğne ile kuyu kazacaksınız. Yıllar sürecek bu. On-onbeş yıl önce yine böyle tehlike kapıyı tıklatmıştı da, rahmetli Özal'ın ve Hasan Celal Güzel'in gayretleri ile arşivlerimize ciddi bir ilgi gösterilmişti. O dönemde yapılan yatırımlar, kadro teşkili, Osmanlı arşivlerini "terkedilmiş" olmaktan çıkardı.

Manzara böyle olsa bile gazetelere yansıyan tartışmalara bakıldığında bazıları arşivlerin hâlâ açık olmadığını zannediyor.

Bazıları da arşivlerimizde on beş, yirmi yıldan beri çalışan insanların kılık kıyafeti ile uğraşmayı marifet sanıyor.

Güneş her gün doğudan doğup, batıdan battığı sürece "Şark meselesi" de gündemde kalacaktır. Çünkü biz Avrupa'nın doğusunda, Asya'da bulunuyoruz. Apayrı bir din, kültür ve tarihten geliyoruz. Bu kimlik ve kişilikten ne kadar kurtulmaya çalışsak da, o bizi terketmiyor.

Tarihe bakmak başka yabancı dillere ihtiyaç duyursa bile esasen Osmanlıca bilmeyi gerektiriyor. Biz ise bırakın Osmanlıcayı çocuklarımıza orta öğretimde doğru dürüst Türkçe öğretemiyoruz. Başkalarına karşı bir tavır geliştirmek, bir onurlu duruş kazanmak, öncelikle "kendini tanıma" ile mümkün. Kendini tanımak dilini, dinini, tarihini, kültürünü bilmekle mümkündür.

Teknoloji denilince Japonları çağırmak düşünülebilir. Ama Osmanlı arşivleri denilince yine Japonlara başvurmak abes değil mi? Bu "Japon" espirisi soğuk kaçtı biliyorum. Yine de kısa süre önce arşiv kadrolarına karşı yürütülmek istenen "kıyım" akla gelince insan böyle espriler yapmaktan kendini alamıyor.

İMKAN İLE MÜMKÜN

Daha düne kadar bu ülkede değişimden ne çok bahsedilirdi, hatırlıyor musunuz?

Neredeyse her köşe başında birisi yakanıza sarılır: "Söyle bakalım, değişimden yana mısın, yoksa statükodan yana mısın?" diye ahret sualleri sorardı.

Özal imgesinden güç devşiren bu tutum, hızını alamayıp partileşmeye kalkıştı. En hakiki değişimci biziz diyen gruplar türedi. Hatta değişimin ufağına razı olmayıp Büyük Değişim adını seçenler bile oldu.

Derken burada zikri icap etmeyen, çünkü birlikte yaşadığımız üç beş senelik, trajik, traji-komik, dramatik olaylar sebebi ile ortalık süt-liman oldu, değişim taraftarları sustu.

Sessizlik Yalım Erez'in sesi ile geçenlerde bozuldu. Ya değişim ya ölüm, diye slogan atan Erez, TOBB'un Trabzon'da düzenlediği bölge toplantısında "Yeni oluşum hareketi" için start verilmesi çağrısında bulundu.

İnsan ister istemez YDH'ni hatırlıyor. Boyner ve onunla Anadolu'yu karış karış dolaşan zarif eşini. Harekete "omuz veren" entelektüel simaları.

Erez, "Çağrım her iki sağ partinin birleşeceği siyasi oluşuma start verilmesi içindir. Şu an bu partilerin bazı yöneticileri bunu istemese

de, hep birlikte yapacağız, siyaseti mutlaka değişime zorlayacağız ve sonuçta bunu yapanlar muvaffak olacak. Bu oluşumun önüne set çekmeye çalışanlar yok olup gidecektir" dedikten sonra, solda da benzer bir oluşumun gerçekleştirilmesini diliyor.

Hazret sözlerine şöyle devam ediyor: "Eğer sizler tribünde oturmaya devam ederseniz, sahada oynayan takımınız Türkiye'yi küme düşürecektir. Onun için sahaya inin, sahada oynayanlara başkaları değil, sizler kırmızı kart gösterin. Ve onların yerine sizler bu oyunu çağdaş bir şekilde oynayarak Türkiye'yi dünya ligine çıkarın."

Erez rahmetli Özal gibi "açık ve seçik" konuşuyor. Ve bu sözlerden anlıyoruz ki meclisteki partiler (en azından bunların bir kısmı) işadamlarının takımlarıdır. Transfer mevsiminde alınan elemanlar ile teşkil edilmiş, başlarına birer antrenör konulmuştur. Ancak takım Fener forveti gibi verimsizdir, bir düzine gol yemiş, madara olmuştur. Rakip takım taraftarları "Sen oyna Ali Şen, sen oyna" der gibidir. Erez, doğrudan yöneticileri sahaya davet ediyor. Ak saçlarına, şiş göbeklerine aldırmadan...

Türkiye'de değişim'den anlaşılan "parti değiştirmek" galiba...

Oysa insanın ve toplumun değişmesi ne kadar zor, ne kadar uzun bir iştir. Bu yolda görünüşe aldanmamak lazımdır. Şehre gelen köylü ne kadar zamanda değişir acaba?

O şehir, gerçekten özellikleri olan bir şehir değilse hele.

Ekmek yemez ise sofradan aç kalkan Anadolu insanına bu alışkanlığını değiştirmesi için hangi imkânlar açılmalıdır.

Baktım da, ilk kez bu 1 Mayıs'ta kullanılan yarı resmi afişte bir kız çocuğu gülümsüyordu. Disk, Türk-İş, Hak-İş, Kesk adları yan yana yazılmıştı. Oysa şimdiye kadar 1 Mayıs afişlerine elleri, pazuları, gövdesi iri, ve fakat başı ufak bir işçi portresi görmeye alışmıştık (Bu işçinin başı niçin gövdeye göre ufak diye bu afiş de eleştiri konusu olmuştu).

Afişteki değişim neredeyse yüz yıllık bir acı tecrübeye maloldu.

Yıkılan duvarın, biten soğuk savaşın, tuz-buz olan ideolojilerin,

ertelenen düşlerin getirdiği imkanlar ile değişivermişti afiş. Gerçi küçük kız şimdilik gülümsüyordu ya, altına yanyana sıralanan işçi kuruluşlarının "omuz omuza" yürüdükleri de çok su götürürdü. "Ya değişim, ya ölüm" ha... Ne kadar ucuzladı bu işler...

HABERE İNANMAMAK

Ninemin bir sözü vardı: Müslüman kim diye sorulunca inanıcı derdi. Yani karşısındakinin söylediğini doğru kabul edebilmek. Onu emin bilmektir. Bu bir yerde kendinin de "öyle" olduğunu söylemektir. Kendi de birine bir haber verdiğinde doğruyu ifade edecektir.

Evimizin altındaki bakkaldan gazete aldığımda arada bir satışların nasıl olduğunu soruyorum. Filan gazete (büyüklerden) beş tane geliyor, eğer yanında bir şey veriyorsa üçü satılıyor ancak diyor.

"Peki, yanında bir şey vermeyince neden almıyorlar? diye sorunca:

"Yazılanlara inanmıyorlar" diye cevaplıyor; bizim bakkala göre vatandaş medyadan umudunu kesmiş. En yapılan güven anketlerinde de medya "en inanılmaz", en güvenilmez çıkıyor.

Bunun sonucu gazetelerin satmamasıdır.

Medya mensupları da bunu biliyor, ara sıra yahu bu işler niçin böyle oldu diye düşünüp fikir beyan edenler oluyor. Çokluk dile getirilen mazeret şu: Efendim bizler artık evimizden çıkıp arabamıza biniyoruz (Evler zaten şehir dışında –veya içinde de olsa özel siteler halinde– korunaklı, bekçili, steril mekânlar) şehir dışındaki yollardan plazamıza gidiyoruz. Bütün gün birbirimizden başkasını görmüyoruz. Bu sebepten olsa yazacak bir şey bulamayınca birbirimize sataşmaya başlıyoruz. Halkla irtibatımız iyicene kayboldu. Memleketin ahvalinden, insanların ne yiyip, ne içtiğinden

hiç haberimiz olmuyor. Siyaset dışında yazdığımızda kendi özel hayatımızdan, bize benzeyenler arasındaki dedikodulardan başka bir şey dile getiremiyoruz. Vatandaş ne yapsın böyle gazeteyi, böyle gazeteciyi.

Zaten sistemin muhalifi olmak, çizgi dışı birşeyler yazabilmek cüret istiyor. Bunlara besleme basın, boyalı basın, şakşakçılar vb. gibi öteden beri duyduğumuz sıfatları ekleyin. Takım tutmaları, çıkar hesaplarını, kartelciliği, istediğini iktidar yapıp, istediğini iktidardan indirmek çabalarını katın. Güç odaklarının gösterdiği istikamet haricinde yürümek isteyenlerin seslerinin türlü yollardan kısılmasını katın.

İşte bu hengâme arasında haber kaynayıp gidiyor. Doğrular buharlaşıyor.

Hak-hukuk aranmaz hale geliyor, kamuoyunun esamesi bile okunmuyor.

Evet, vatandaş artık gazetede okuduğuna, televizyonda gördüğüne inanmıyor.

Bekliyor sadece; bakalım altından ne çapanoğlu çıkacak diye.

Böyle bir vasatta gazete çıkarmak, gerçek gazetecilik yapmak da zor. Çünkü sizi de "hemen" aynı kefeye koyuyorlar, size de havada uçuşan çamurlardan biri ikisi bulaşabiliyor.

Bu durumda, sade vatandaşın etrafında nelerin olup bittiği hususunda elinde kalan şey belki de yalnız sağduyudur. Tabii dumura uğramamış ise. Ortaya çıkan karanlık tablo çağımızın aynasıdır.

Herşeyi gösteren, ancak hiçbir şeyi aydınlatmayan, hakikatini ifade etmeyen karanlık bir ayna.

SÖZ UÇAR DA YAZI KALIR MI?

Toplum yapımızın esasen şifahi kültüre dayalı olduğu, bu sebeple yazı ve kitapla pek başımızın hoş olmadığı söylenegelmiştir. Sohbet geleneğinin bizde ne kadar güçlü olduğunu düşünürsek buna hak vermemek elde değil. Hatta daha ileri giderek "birileri anlatsın, ben dinleyeyim" tavrının daha da yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Söz bize evvelemirde ilahî kaynaktan geliyor, hayatımıza anlam katıyor, dünyadaki varlık nedenimizi aydınlatıyor. İnananlar için kulak verilecek söz söylenmiştir, gerisi bunun tefsiri mahiyetinde olabilir ancak. Eğitim düzeni de bu söze muhatab olandan diğerlerine geçecek yüz yüze usulünü takip etmektedir. Yani önce söz, sonra yazı...

Bizdeki iletişim kanallarının oluşması da bu modeli esas alır.

Mahallenin merkezinde cami vardır. Diğer unsurlar onun etrafında vücut bulur. Hakikat, suda halkalar misali bu merkezden yayılmaktadır. Mektep, hamam, çarşı, çeşme ve konutlar buradan (camiden) neşet eden kaideler, umdeler çizgisinde yaşamaya başlarlar.

Cami kanunların, kanaatların, haberlerin, uygulamanın ne olup olmadığını öğrendiğimiz yerdir. Mektep bu bilgileri detaylandırır, sağlamlaştırır. Sözlerin içinde saklı olan sırrı, imamın veya vaizin yüzünden okuduğumuz gibi; tekkede şeyhin gözlerinden, duruşundan, jestlerinden, ses tonundan çıkarırız. Hoca ile talebenin yüz yüze olması bu sebepledir.

Köy odalarını konak sohbetlerini de buna ilave edebiliriz.

Orada da ya *Ahmediye-Muhammediye* türünden bir kitap, ya da *Battalnâme, Hamzaname, Leyla vü Mecnun* türünden bir kitap okunur, ötekiler dinler. Yahut görmüş-geçirmişlerin hayattaki tecrübelerine dair hikâyeler anlatılır.

Eski dünya böyledir. Kültürel yapı "birlikte" iştirak edilen meclislerde vücut bulmakta, cemaat atmosferi ferdi her yer ve mekânda kuşatmaktadır.

Söz uçar, yazı kalır diyorlar amma; bizim gelenekte sözü uçurmaya kimsenin niyeti yok gibidir. Şairlerin koca koca divanları hafızalara nakşedilir. Sokaktaki adam bile yüzlerce mısra, atasözü, kelam-ı kibar öğrenmiştir.

Televizyondaki söze dayalı programların bu kadar yaygınlaşması, bana aynı geleneğin devamı gibi gözüküyor. Görsel medya, sözel medya oldu çıktı.

Batılılaşma tarihimiz yazının öne geçtiği bir dönemi oluşturur. Yüz yüze eğitim yerini kitaplar aracılığı ile öğretime terketmiş, yazılı metin fert ile başbaşa kalmıştır. Bu dönemde yazarlar (ve şairler) milleti irşad yönünde önemli mevziler ele geçirirler. Ne yazık ki eski alışkanlık yerini yeni alışkanlığa tam bırakmadı. Açıkçası toplum yazılı kültür açısından tam bir donanım edinemedi. Bunun sebepleri konusunda yazmak bu yazıyı aşıyor. Burada belirtilmesi gereken şey, yazarların görsel medya karşısında mevzilerini yeterince savunamadıklarıdır. Televizyon ülkemizde yazılı metin (kitabın) oldukça zayıf kullanımını iyice gerilere itekledi. Yazarlar panik içinde bu yeni teknolojinin çarkına tutunmaya çalıştılar, sözlerini ekran vasıtası ile topluma iletmeye çabaladılar. İnternet meseleyi yepyeni bir boyuta taşıdı. Tuhaf (sanal) bir sohbet ortamı oluştu.

Bakalım insanımız bu açılan yeni kapıdan hangi yola çıkacak?

SEVİYE MESELESİ

Öteden beri Bâbıâli'de toplanmış olan basın müesseselerinin 80'li yıllardan sonra ülkede vukubulan değişiklikler paralelinde sur dışına çıktıklarını; İkitelli'de saray-misal merkezler inşa ederek buralara yerleştiklerini biliyoruz.

Binaların ihtişamı, iç düzenlemesi dillere destandır.

İçinde yer alan teknik donanım ise Avrupa ülkelerini yakalamış, bazılarını da geçmiştir. En son teknoloji mahsulleri basın ve TV kuruluşlarının emrine tahsis edilmiştir.

Zaman zaman "değirmenin suyu" nereden geliyor diye zihinlerde soru işaretleri beliriyorsa da, bu işaretler bilgisayar ekranında belirenler gibi bir "tuş"a hafifçe dokunarak yokedilebiliyor.

İletişim alanımızın alt yapısında vukubulan bu değişim, yatırım ve donanıma acaba muhtevaya ne kadar yansıdı?

Bunu bir örnek üzerinde test edelim isterseniz.

Yanıbaşımızda sürüp giden bir insanlık ayıbı, bir katliam, bir müslüman soykırımı Bosna'da yıllardır uygulanıyor. Elbette halkı müslüman olan bir ülke olarak bu facia karşısında kayıtsız değiliz. Başbakanımız bile başına miğfer giyerek Bosna'yı ziyaret etti.

Şimdi hafızanızı yoklayarak Bosna faciasının başlangıcından itibaren Türk basını ve Türk TV kanallarında bu mesele ile ilgili dişe dokunur bir yazı dizisi, bir TV yayını bulabilecek misiniz bakalım.

Yoktur.

Varolanlar esas itibarı ile dış basından ve TV programlarından aktarmadır.

Geçtiğimiz bir yıl süre ile Saraybosna radyosunda çalışıp, sonra yurda dönen genç gazeteci-şair Hakan Albayrak'ın bana anlattığına göre, Türkiye'den Bosna'ya giden gazetecilerin hemen hepsi şehrin halen ayakta kalan tek otelinde kalmaktadırlar. Burnunu otel penceresinden çıkarıp, ne oluyor dışarda diye bakabilen yok gibidir.

Bu baylar otelde bir iki gün, hatta birkaç saat kalıp, yurda döndükten sonra bir hafta süren yazılar yayımlıyorlar. Pes doğrusu...

Yanıbaşımızda, hatta kalbimizde. Heyhat ki, bu dramın yansıtılması ve dile getirilmesinde yaya kaldığımız ortada.

Geçenlerde Şahin Alpay da *Milliyet* gazetesi sütunlarında basın-yayın kuruluşlarının bu temel eksikliğine dikkat çekiyor; insana yatırım yapılmadığından bahsediyordu.

Evet. Bu iş Türkiye'nin en mühim meselelerinden biridir.

Ülke büyüyor, nüfus artıyor, gökdelenler yükseliyor, hemen her kuruluşun dış yüzeyi cilalanıyor, gösterişle parlıyor. Ancak iç yüzü içler acısı.

Üniversiteler taşraya yayıldı, binlerce öğretim elemanı alındı.

Ama öğrenim seviyesi nerede seyrediyor?

Meselenin sahibi de yok değil, yetkili ağızlardan feryatlar yükseliyor, ancak hazırlanan teklifler, incelemeler, raporlar rafa kaldırılıyor.

TV yayınları orta ve alt seviyeyi esas alarak hazırlanıyor.

En çok seyredilen saatler Kibariye, Tatlıses, Emrah ve benzeri sanatçıların programlarına ayrılıyor.

Karşılık olarak "halk bunu istiyor, satılan bu" denilecektir.

Serbest iktisat ve liberal görüşlerden dem vurulacaktır.

Beyler şunu aklımızın bir köşesine yazalım artık: Bilgisayarın kendisi önemlidir ama; asıl önemli olan onun tuşuna dokunacak kişinin kafasındaki, gönlündeki birikimdir, zenginliktir, donanımdır. Ülke kaynaklarını çar-çur etmekle, düzgün işleyen bir alt yapının inşasını birbirine karıştırmayalım.

Temel tercih elbette ki "kaliteye prim" şeklinde belirmeli.

Emanet ehline teslim edilmeli.

Bilenlerle, bilmeyenler aynı kefeye konulmamalı.

Oy kaygusu, kâr kaygusu; hakkın ve adaletin önüne geçmemeli.

ÜNİVERSİTENİN MERKEZİ VE ÇEVRESİ

YÖK'ten bu yana bu konuda yazılmayan şey kalmadı desek doğru olur.

Ama geçen günler ve yaşananlar gündeme yine de yeni unsurlar taşıyıp duruyor. Bunların en acısı ve sonuncusu üniversite öğretim kadrolarının maaş meselesi sırasında gösterdikleri çıkış idi.

Pek tabii bütün bu çıkışların altında "devlet" tartışılıyor. Bazıları bir sınır getirerek tartışılan şeyin "ulus-devlet" olduğunu ileri sürüyorlarsa da; aldırmayın, bu sözlerin altında esasen "şirket mi, devlet mi?" sorusu yatmaktadır.

Yıllardan beri hantal gövdesi, 30'lu yıllardan kalma felsefesi, kanun ve tüzükleri ile "bir müdür, bir mühür" uygulaması yaparak ilk ve orta öğretimi kadük eden Milli Eğitim; kendi sisteminin yanıbaşında kolejler, dersaneler zinciri ile bir başka oluşuma vücut verdi.

Böylece hemen her alanda olduğu gibi öğretim alanında da devlet-özel sektör rekabeti (buna artık rekabet demek ne derece doğrudur orası meçhul) meydana çıktı.

Çemisgezek, Diyadin, Tercan liseleri ile büyükşehirlerin liselerinden mezun olanlar; hatta metropollerin bazı semtleri ile diğer bazı semtleri arasında doğan bariz farkları yaşayan liseler aynı kulvarda, ayrı koşuya katılmaya mecbur oldular.

Formül işliyordu: Ne kadar köfte, o kadar ekmek. Açıkçası paran varsa oku, yoksa canın sağolsun.

Tuhaflığın farkına varılınca Üniversite merkezinden taşraya belli çerçevede öğretim üyesi transfer edilmeye başlandı. İhsan Doğramacı'nın grafiklerindeki yükseltilerin rakamsal değerleri tutsun diye uçakla Diyarbakır'a, Van'a, Elazığ'a hocalar gidip gelmeye başladılar.

Bunların bir kısmı, bir iki yıl oralarda kurulan üniversitelerde kalarak kuruluşların tamamlanmasına yardımcı oldu.

Lakin hüzünlü bir şarkı dinlediğimizin farkında idik. Yapılanlar bir kendi kendini aldatmadan ibaretti.

Uygulama sonucu hem merkezdeki yapı çözüldü, hem taşra bir yere varamadı. İktisadî şartlar, işin üzerine tüy dikmeye devam ediyordu. Millî Eğitim okullarına kömür temin edemez hale gelmişti. Devlet pes ettim demek için "kendi okulunu kendin yap" vb. gibi kampanyalar peşine düştü. Öğretim üyeliği ucuzladı, itibarı her bakımdan zedelendi, sonunda "her memur gibi" onlar da "maaş" için ayaklandılar.

Hatırlarsanız bir ara Bezmi Âlem Vakıf Üniversitesi kurulması için bir girişim başlatılmıştı. Prof. Şaban Karataş bu teşebbüsün öncülerindendi. Nedense bir kaşık suda fırtınalar kopartıldı, iş akim kaldı.

Şimdi bakıyorum de sanki o tartışmalar hiç yaşanmamış gibi vakıf üniversiteler birbiri peşi sıra kuruluyor.

Bunların içinde son teşebbüs (Galatasaray, Bilkent, Koç' dan sonra) Batı Üniversitesi. İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı Almanya ile kurduğu münasebet sonucu belli bir finans temin etmiş durumda. Finansman sorununu çözen kuruluş şu anda YÖK ve bakanlıkla formaliteleri görüşüyor. Tek sorun tahsis edilecek arazi üzerinde yoğunlaşıyor.

Gazetelerin yazdığına göre burada okuyacak öğrenciler yılda 9 bin mark ödeyecekler. Öğrencilerin %10'u vakıftan, %15'i de Türkiye'deki Alman şirketlerinden burslu olarak okuyacaklar.

Görüldüğü gibi hemen her alanda nefesi kesilen devlet, kendi

vatandaşının çocuklarına belli bir düzeyde eğitim imkânı götüremiyor. Devlet okullarında okuyanlar sanki bundan böyle yetimhanede büyüyen çocuklara dönecekler. Zaten normal liseler ile kolej veya Anadolu Liseleri arasında böyle bir ayrım öteden beri vardı. Bu ayrım şimdi de üniversiteye kaymış oluyor. Böylece akla kara birbirinden kesin olarak ayrılacak. Yani gelir farklılaşmasının neticesi alınmış olacak.

İşin elbette sayılmayacak kadar boyutu var. Biz burada olup-bitenlerin kaba bir çerçevesini çiziyoruz.

Daha ince hatlı bir tetkik yazısı, resmî Türkiye ile öteki Türkiye'nin yeni dünya düzeninde, yeni şartlar muvacehesinde eski yapıları kaldırıp (değişim denilen şeyin eskizini karalayıp) nasıl yeniden inşa edildiğini gösterebilir.

OTOMOBİL SEVER MİSİNİZ?

Yazımın başlığına koyduğum bu soruya "hayır" diyecek kişilerin sayısının çok az olduğunu biliyorum. Dengeyi sağlamak için "az" olandan yana çıkıp bir de şu soruyu ekliyorum: "Peki, temiz havayı sevmez misiniz?"...

Kim sevmez?

Eh, o zaman ikisinden birini tercih edin bakalım.

Karşıdaki "Hayır" diyecek, "Böyle bir tercih yapma zorunda kalmayalım. Her ikisini birden elde etmenin yollarını arayalım".

Bazıları "Ararsınız, daha çoook ararsınız" diye umutsuzca söylenirken, bazıları da "Demokrasilerde çare tükenmez" misillu, "Bilimde çare tükenmez" diyerek çeşitli "iyileştirme" yolları teklif edeceklerdir.

Biz şimdi bu "sağırlar diyaloğunu" bir yana bırakıp, şehrimize dönelim.

Yapılan açıklamalara göre bir milyon iki yüz bin aracın bulunduğu İstanbul'da her taşıt bir insanın günlük ihtiyacı olan 15 metreküp havayı 10 dakikada kirletiyor.

Trafiğin yoğun olduğu her yer ve semtte hidrokarbon, karbonmonoksit, azotoksit, kurşun gibi tehlikeli maddeler solunuyor. Bu durum insanda zeka geriliğinden iktidarsızlığa, kemik yapısı bozukluğundan davranış bozukluğuna ve hatta ölüme kadar pek çok hastalığa sebep oluyor.

Yaz aylarında bile çok yüksek oranda çıkan hava kirliliği, neredeyse tamamen egzoz gazlarından oluşuyor. Temmuz ayında yapılan ölçümler Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği tehlike sınırını aşmış gözüküyor. Taşıt kaynaklı kirliliği artıran önemli etkenler üretim teknolojisi ve kalitesinden kaynaklanıyor. Bütün bunlara karşılık tehlikeli gidişi önleyecek tedbirler bir türlü alınamıyor.

Ancak İstanbul Valiliği'nin egzoz kaynaklı kirlilik ölçümünü bir yabancı şirkete ihale ettiği biliniyor.

Bilim adamları alınacak tedbirler cümlesinden olarak şunları ileri sürüyorlar: Kurşunsuz benzin ve katalizör uygulaması belirli bir zaman alacağından ve ayrıca oto sahiplerine büyük bir maddi yük getireceğinden (katalizörün fiyatı 500 dolar ve sadece bir kez kurşunlu benzin kullanılınca işlevini kaybediyor) araçların elden geçirilmesi ilk iş olmalıdır.

İstanbul'daki tüm araçlar ve İstanbul'a giriş-çıkış yapan diğer araçlar belirli noktalarda ve yetkili kuruluşlarca denetlenmelidir. Bunların motor ve egzoz kontrolleri yapılmalıdır.

Tabii bu işler için araç, finansman ve eğitilmiş personel ihtiyacı vardır. Araçların periyodik olarak kontrolde tutulmaları elzemdir.

İlk adım olarak Belediye Otobüsleri, Polis araçları ve benzeri resmî otolardan başlamak yerinde olur. Ayrıca dünyada geniş bir uygulama alanı bulmuş olan Doğalgazlı Otobüsler'e geçiş başlatılmalıdır.

Tabii bunların ötesinde daha geniş kapsamlı tedbirler için trafikte bulunan araç sayısının kademeli olarak azaltılması, şehir içinde ve şehirlerarasında raylı sisteme ağırlık verilmesi öne alınabilir.

Kış kapımızda...

Yine alarm zilleri çalacak, yine yetkililer şu veya bu perdeden konuşmalar yapacaklar.

Kömür kaynaklı kirlenmenin en aza indirilmesi için kaliteli kömür kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışılıyor. Buna ilaveten mevcut doğalgaz abonelerinin de sayısı artırılıyor.

Bütün bunların bir bedeli var.

Vatandaş geri teknoloji ile ve yıpranmış olarak çalışan araçları süs için kullanmıyor. Veya düşük kaliteli kömüre çok sevdiği için rağbet etmiyor. Vatandaşın kendini ve aracını yenilemesi, bir çevre şuuruna ulaşması hem zaman, hem para gerektiriyor.

Sanayileşmenin, teknolojinin, modern hayatın insan için taşıdığı mâna, dünyaya ödettiği bedel fikir adamları tarafından tartışılıyor. Ucundan, kıyısından bizim ülkemizde de bu tartışmaya katılanlar var. Ancak sokaktaki adam için bütün bunların henüz bir anlamı yok.

O mevcut otomobillerin egzozunu hâlen solumaya devam etmekte, pompalanan tüketim hırsı ile kendisi de bir otomobil alma peşinde koşmaktadır.

Sokaklarımız ve yaya kaldırımlarımız otomobil ile dolmuştur.

Böylece toprakla olan irtibatımız azalmıştır.

Su ile olan sevdamız ise meydanda.

Geriye bir hava kaldı.

Onu da meteoroloji raporlarını TV ekranlarında gerdan kırarak okuyan mankenlerden alıyoruz.

Dışarıda hava nasıl olursa olsun, yeter ki sizin havanız iyi olsun.

AYRANI YOK İÇMEYE

Hani memlekette bilgisayar çoğaldı ya, bu işin alım-satımından çok kazananlar var ya, resmi dairelere, işyerlerine, mekteplere girdi ya; tuzu kuru olanların evlerinde, sekiz-on yaşlarındaki çocuklarının önlerinde açık duruyor ya...

Eh, çağı yakaladık sayılır.

Yahu şu yakalanan çağa ben de bir göz atayım diye, ara-sıra bilgisayar kullananların yanından geçerken açık ekrana bakıyorum.

On kişiden sekizinin önünde iskambil kâğıtlarının renkli simaları dikiliyor.

Papaz kıza gülümsüyor, kupa ası güzel onluya asılıyor.

Ne oynuyor bunlar? Fal mı bakıyorlar yoksa.

Dağ başlarındaki küçük kasabalara internet-cafe'ler açıldı. Buralara devam eden gençler ne öğreniyor. Yoksa bildiğimiz köy kahvesi biçim mi değiştirdi.

Dağ başlarındaki küçük kasabalar, köyler deyince, açılan okullarla birlikte ekranlara düşen iç parçalayıcı görüntüleri zikretmeden geçemeyeceğim.

O pencerelerine tahtalar çakılmış, kapıları kilitli mektep binaları.

Yıllardır öğretmen gelmediği için açılmayan lojmanlar. Veya tam tersi gittiği köyde lojman bir yana oturacak bir ev bulamayan köy öğretmenleri.

Bu gencecik insanlar karda-kışta ne yapıyor oralarda; ne yer ne içerler?

Kaç günde bir şehre inerler, ellerine ay sonunda kaç para geçer.

Devletin binlerce öğretmen açığı var.

Emekli hocaları yeniden göreve davet ederek açığı kapatmaya çabalıyor. Öte yandan öğretmen ataması için elinde kâfi miktarda kadro yok. Çünkü bütçeden ayrılan para buna yetmiyor.

Hadi bir yetenlere, yetinenlere dönüverelim. Kara tahtaların başına geçelim. Eskiden mekteplerde bir "güzel yazı" dersi vardı. Hâlâ sürüyor mu bilmiyorum. Ama yeni neslin el yazısına bakınca çoktan terkedildi gibi geliyor bana. El yazısı değil, karalama defteri mübarek. Ne imla var, ne noktalama. Çocuk yetişkin (mektep bitirmiş adam) kendi yazdığını okuyamıyor.

Okusa ne olacak, okuduğunu anlamıyor.

Kullandığı lügat iki yüz kelimeye inmiş. Sokak dilinin dışında konuşulan şeye entel icadıdır diye yanaşmıyor, üstelik hor görüyor.

Sistem çalışmıyor. Çalışmadığı gibi sürekli müdahale ediliyor. Düne kadar göklere çıkarılan "kredili sistem" ne oldu? O kadar tartışıldı da sonunda nereye varıldı?

Ekmek poşete girsin mi, girmesin mi, işine döndü.

Evet, teknoloji transferinde üzerimize yok. Yeni icat edilen âletlere çocuklar gibi saldırıyoruz. Her bebenin elinde bir cep telefonu sürekli başlar önde mesaj çekip duruyorlar. Sokaklarda yayalara yürüyecek yer kalmadı, ortalık otomobil reklamından görünmüyor.

Görünmüyor camı kırık bir sınıfta üşüyen çocuğun acı gülümsemesi.

Görünen şu: Bilgisayar ekranında arz-ı endam eden maça kızı göz kırpıyor.

Fısıldayarak: "Hadi yine işiniz iş, çağı yakaladınız" diyor.

DÖN GERİ BAK

Orhan Gencebay şu sıralarda eski parçalardan oluşan bir albüm çıkardı.

Bimaş vasıtası ile gazete bayilerinde de satılan kaset üç günde bilmem ne kadar satmış. Artık klasik hâle gelen bu parçalar her kesim ve kuşak tarafından benimseniyor.

Aynı şekilde Muazzez Ersoy'un yaptığı iki "Nostalji" kaseti de neredeyse yok satmıştı.

Hey gidi hey...

Şu "arabesk" denilen nane nasıl da kenarda köşede kendiliğinden gelişen bir olgu olduğunda ne kadar hor görülmüş, itilip kakılmıştı. Ama o kapıdan kovulsa bile bacadan girmeyi becerdi.

Geriye dönüp bu işin geliştiği yıllara bakıyorum. Orada ne var?

1965-70 arası gerçekten ilginç bir dönem. Kalkınma hızı 7, enflasyon neredeyse sıfıra yakın. Mesela Devekuşu Kabare Haldun Taner'in gayreti ile 1967'de kurulmuş. Almanya'ya giden işçilerin gönderdikleri paralar yavaş yavaş yatırıma dönmeye başlamış.

Şu meşhur 68 kuşağı gençleri o bildik eylemlerini bu yıllarda koymuşlar.

Kemal Tahir'in *Devlet Ana*'sı 1967'de yayımlanmış.

Necmettin Erbakan 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız aday olarak seçilmiş, 1970'de Milli Nizam Partisi kurulmuş. Oğuz Atay

Tutunamayanlar romanı ile 1970 TRT Roman Ödülü'nü almış.

Keban Barajı'nın yapımına 1965 yılında başlanmış. Nurettin Topçu'nun *Fikir ve Sanatta Hareket* dergisi 1966'da yeniden yayımlanıyor.

İsmet Özel'in *Evet İsyan* adlı kitabı 1969 tarihli. Devlet Konservatuarı İstanbul ve İzmir mektepleri 1969'da açılıyor.

MHP'nin kuruluşu da aynı yıl. Metin Erksan'ın *Sevmek Zamanı* 1966'da çekilmiş. Halit Refiğ *Ulusal Sinema Kavgası* adlı kitabında yer alan yazıları 1965-71 yılları arasında kaleme almış.

Barış Manço'nun parlaması aynı yıllarda. Yılmaz Güney'in *Umut* filmi 1970 tarihini taşıyor. Elif Filim de galiba 1969'da kuruldu ve Yücel Çakmaklı *Birleşen Yollar*'ı o sıralarda çekti.

Orhan Gencebay'ın söz konusu ettiğimiz parçalarından en "baba" olanı: Bir Teselli Ver, 1970'te Lütfü Akat tarafından filme çekilmiş.

Bu tarihler arasında Türkiye'de insanlar samimi bir gayret ile ülke meselelerine eğiliyor, eyleme geçiyor, ülküleri uğruna kendilerini ortaya koyuyorlar.

Bu dönem sanat faaliyetlerinde kendini hemen belli eden bir içtenlik, bir üretkenlik ve yerlilik var. Karşılığı hemen alınmasa dahi, bu yıllarda yapılan çıkışlar sonradan bir akım oluşturuyor, bir öncü görevi üstleniyor.

Türkiye o günleri bir daha yaşayabilir mi? Elbette ki hayır. Ancak o günlerin temsilcilerinin yapıp-ettiklerini bir daha gözden geçirmeye, onların eserlerindeki özgünlüğü yakalamaya gayret edebilir.

Bu gayret günümüzde preslenmiş düşünceleri, yontulup-parlatılarak satışa sunulan davranışları, taklitten öteye geçmeyen kof atılımları, "mış gibi" tutumları saf dışı bırakabilir.

Orada adı konulmamış bir saflık ve fedakarlık var. Karşılıksız sevmenin acı parıltısı var. Bütün bunlardan öte işlerin düzeleceğine, kurtuluşa dair sıkı bir umut ve beklenti var.

Şimdi ne var?...

SİLAH TUTKUSU

Baba'nın arabası yokuşu hışım gibi indi. Kırmızıya yakalanmamak için bastı gaza gerçekten ışıkları kılpayı geçti; o hızla üstgeçide girdi. Girmesiyle birlikte yalpalandı, hız kesti, frenledi; kırmızıya takılmadan geçmenin neşesi bir anda öfkeye dönüştü.

Önünde kıtipiyoz bir araba uyuz uyuz gidiyor, âdeta Baba'nın parlak-siyah canavarına posta koyuyordu.

Baba ağzına sakız olmuş "Bilmem ne çocuğu" küfrünü savurarak, ve arabayı kurtarmaya çabalayarak debelendi ise de, kurtaramadı.

Bir yerinden çizildi galiba.

O hışımla ve öfkeden çılgına dönmüş olarak uyuz arabayı sıkıştırdı, durdurdu, heybetli göbeği ve iri vücudundan beklenmeyen bir çeviklik ile atladı arabadan.

Birkaç adımda, ağzından pala bıyıklarına fırlayan tükrükler ile küfürler savurarak öteki arabanın kapısına kavuştu.

Bütün bunlar olurken uyuz arabanın direksiyonunda duran on yedi yaşındaki genç elbette paniklemişti.

Ehliyeti yoktu.

Ama trafik kaideleri açısından bir suçu da yoktu. Arkadan hışım gibi gelen arabaya mümkün mertebe yol vermiş, bariyerlere çarpmamak üzere iyice kenara çekilmişti.

Parlak-siyah Mercedes'ten fırlayan dev gibi adamı görünce korku

bütün uzuvlarını titretti.

Bir otomat gibi elini torpido gözüne attı, silahını çıkardı.

Evet bütün mesele o silahın o torpido gözünde ne arıyor olmasında yatmaktadır.

Bunu herhalde "at-avrat-silah" kanunu ile açıklayamayız.

Belki on yedi yaşın biçimlendirdiği delikanlı tipinin ülkedeki genel yönelişine yazabiliriz.

Heves, heyecan, kişilik, taklit, üstünlük ve güç gösterisi, aile yapısı, vesaire.

Baba'nın kanlı gözleri öfkeden patlamış, küfürlere bulanmış ağzı sürrealist bir biçimde açılmış, o sarı dişler on yedi yaşını süren genci büyülemişti. Bu âşikâr bir devdi ve onu yemeye gelmişti.

On yedi yaşındaki genç hiçbir şey düşünmeden silahını doğrulttu ve arabanın açık kapı penceresini bütünüyle kaplayan ağzın içine sıktı kurşunu.

Baba'nın koca gövdesi bir dişbudak kütüğü gibi asfalta devrildi.

*

Bu olayı ben hikâye ettim ama benzeri o kadar çok yaşanıyor ki.

Gazeteler maganda kurşunu ile ölenlerin haberlerini vermekte yarışıyorlar.

Kendini vuran, evladını, arkadaşını öldürenin haddi hesabı yok.

Galiba ülkede her ailenin, erkeğin, hatta ne bileyim meraklısı olan kadınların dahi silahı var. Bu var olan merakı körükleyen rahmetli Özal olmuştur. Onun Türkiye'nin önünü açtığı daima söylenir. (Bu "önünü açma" ne kadar çok yoruma muhtaçtır.)

12 Eylül'de silahlar toplanmış iken, daha sonra –tam tersi– silahlanma hızlandı. Herhalde ticareti düşündüler; ruhsatsız (kaçak) yerine ruhsatlı olsun diye.

Şimdi AKP'den bazı milletvekillerinin vatandaşa silah ruhsatı kolaylığı sağlanması istediklerini öğrendik. Savunma şöyle:

"Saldırıya uğrayan kişinin silahı olursa bu caydırıcı bir unsur sayılır"mış.

Nasıl bir mantıktır anlamadım.

Bence silah sayısı arttıkça ölü sayısı da artar.

Yapılacak şey ruhsatlı-ruhsatsız ayrımı yapmadan vatandaşın elinde bulunan silah sayısını en aza indirmektir.

Belki böylece olur-olmaz yerde silahını çekip "saydırmaya" başlayanların önüne biraz geçilmiş olur. Ne tuhaf bir zevk. Baştaki hikâyeyi unutmayalım. O heybetli baba ne badirelerden geçti ama, on yedi yaşında bir gencin kurbanı oldu.

YALNIZ ÖLÜM

Televizyonda çok gördük değil mi; hani bir iki balina karaya vuruyor veya buzlar arasında sıkışıyor da; ilgili-ilgisiz heyecanlı bir kalabalık bu hayvanları kurtarmak için nasıl bir gayretle çırpınıyor. Helal olsun adamlara diyoruz, ne hamiyettir bu, nasıl bir sevgidir, insaniyettir.

İyi de...

Şu manzaraya ne diyeceğiz?

Sıcaklar sebebi ile Fransa'da 10.000 kişinin (Yazıyla: on bin) öldüğü sanılıyor. (Adamlar öyle bir felaket karşısında kalmış ki ölüleri sayamamış daha.)

Bu tam bir âfet. Bir deprem, bir savaş, bir veba salgını, bir felaket değil mi?

Söyleyin bakalım SARS haberlerinin yüzde biri kadar medyada yer aldı mı?

Hani nerde kameralar, nerde yayıncılar-yorumcular.

Duyarlığa bak, duyarlığa.

Nedir bu sessizliğin sebebi?

Ölenlerin neredeyse tamamının yaşlılardan oluşu mu? Bu yaşlıların korkunç bir yalnızlığa terkedilmiş olmaları mı?

Sessizce ölsünler, kimseler duymasın, panik olmasın, kimsenin keyfi kaçmasın.

Niçin?

E, tatil zamanı şimdi. Herkes bir yıl yolunu gözlediği tatile gitmiş; deniz-plaj-kum ve yaz aşkları içinde fıstık kurutuyor.

Fıstıklar kurumadan bir ölüm haberi ile tatili yarıda kesip dönmek olur mu?

Velev ki bu ölü öz dedeniz, öz nineniz olsun.

Nasılsa ilgilenecek kurum ve kuruluşlar vardır. Fransa medenî-kalkınmış-zengin bir ülke. Bilim ve kültürün harman olduğu yer. Dünyanın sanat merkezi. Bunca bilim, bunca kültür, bunca sanat, örnek diye gösterilen medeniyet bu mu? Fostur, fos. Palavradır hepsi.

Yaşlıların cenazesine bile sahip çıkmıyor.

Le Figaro "Fransız Barbarlığı" diye başlık atmış. Sadece Paris'te 300-400 ceset terkedilmiş olarak morglarda bekliyormuş.

Demek ki onca felsefî düşünce, onca bilimsel başarı, onca ünlü ressamın, ünlü bestekarın dünya çapındaki eserleri insanlara şuncacık merhamet, şuncacık insanlık verememiş. Ahlâk sükut etmiş.

Zaten ahlâkı "istenmeyen şey" ilan ettiler "etik" başlara taç oldu.

Alın o etik dediğiniz şeyi yalnızlık içinde ölüme terkettiğiniz yaşlı insanların mezar taşına taç yapın.

Barbarlığın kime has olduğu bu hadise ile çok belli oldu. Yaşlılardan sorumlu devlet bakanı Hubert Falco durumun "ülkede gitgide kopan sosyal bağların bir göstergesi" olduğunu söylemiş.

İnsanlara sürekli "kendini sev, kendini sev" diye telkin yapılırsa, "birey olmak" bencil olmakla bir tutulursa; insanların birebir ilişkileri kurum ve kuruluşlara havale edilirse; çocuk yapmak (bakmak) yerine kedi-köpekle tatmin aranırsa, dede ve nineler huzur evlerine, yalnızlıkla dolu ıssız dairelere terkedilirse sonuç böyle olur işte. Adam babasının ölümü sırasında bile "kutsal tatil zevkini" yarıda kesemez. Ceset ortada kalır. Kimsesizler mezarlığına defnedilir.

Bu yazının asıl muhatabı elbette ki Fransızlar-Almanlar-Avrupalılar değil. Onlara olan olmuş zaten. Bu yazının asıl muhatabı o kıtada geçerli olan kültür, ahlâk, medeniyet ve yaşam biçiminin bizde de hakim olmasını isteyenlerdir.

Bizi de şu "barbar Fransızlar"a benzetmek isteyenlerdir.

Ne yazık ki bu yolda çok mesafe katettik.

Medenî olacağız diye merhameti, şefkati, feragati kısası ahlâkı terkettik.

Terkettik mi?

Ne münasebet! "Elhamdülillah müslümanım" diyenler durdukça korkmayın, bizim insanımız bu çapta yoldan çıkmaz.

BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK

17 Ağustos sabahı henüz tanyerleri ağarmadan Türkiye'nin dört bir köşesinden; şehirlerden, kasaba ve köylerden, sessiz ama gayretli bir kalabalık yollara düştü.

Kamyonlarına, minibüslerine, otomobillerine atlayanlar hep birlikte bir tek yöne doğru ilerlediler. Adapazarı'na, İzmit'e, Gölcük'e, Yalova'ya gidiyorlardı. Dudaklarını bıçak açmıyordu ve yürekleri endişeden güm güm ötüyordu.

Aceleciydiler ama aynı zamanda sabrediyorlardı. Geçtikleri yollarda insanlar, bir çuval un, bir sepet yumurta, bir kasa domates, bir bakraç yoğurt, bir şişe zeytinyağı veriyordu onlara: Bunu da götürün, bunu da... diyorlardı gözleri yaşlı, "Elimizden gelen bu"...

Bütün kalpler bir olmuş, yıkılan yurt köşesine varmak için çırpınıyordu. Her fert kendi gücü kadar ve kendi gücüne eşinin, çoluk-çocuğunun, kardeşinin, akrabasının, komşusunun, mahallesinin gücünü de katarak; artık o anda ne buldu ise, battaniye, ilaç, bebek maması, giysi, kuru gıda, su, arabasına tıka-basa doldurup, yolları yel gibi geçerek gidiyordu.

Ne mübarek, ne güzel gidişti o.

Bir can kurtarmaya, bir yaralının elinden tutmaya, kurumuş dudaklara bir yudum su vermeye, bir çığlığı dindirmeye koşuyorlardı.

Hizmet, hörmet, merhamet ve kardeşlikten oluşan o güzel ahlak, o serdengeçti ruh, düşeni kaldırma gayreti coşmuştu işte. Ve bu

coşkunlukta hiçbir nümayiş, hiçbir taşkınlık yoktu. Bilakis gözyaşı vardı, iç burkulması ve benliğin titreyişi. Dua vardı ve sessizlik.

Günün ilk ışıkları yerle bir olmuş beldelerin üzerinde uçuşan toz ve dumanı aydınlatmaya başladığında, gelenler dörtbir koldan yaraları sarmaya, enkazların altından gelen çığlıkları dindirmeye koyulmuşlardı.

Millet topyekun ayağa kalkmıştı. Ağrı'dan gelenle, Muğla'dan gelen aynı yıkıntının altında kalanları kurtarmak için birbirine omuz veriyordu.

Ne yazık ki bu merhamet ırmağı, yüreklerden kopup gelen bu feragat ve fedakârlık ateşi hoyrat bir biçimde engellendi.

Bakışlara bulut, sözlere riya, vaatlere yolsuzluk fısıltıları karıştı.

Hikmet-i hükumet adalete riayeti beceremedi.

Diller ve gönüller buruk, insanların eli böğründe kaldı. Sevgiler budandı, heyecanla atılan adımlar yavaşladı, alında biriken ter soğumaya durdu. Ve ardından yardım için yollara düşen konvoylar bıçak gibi kesildi.

Asırlar öncesinin imkânları içinde yüzbinlerce kişilik orduları yalçın dağlardan aşıran, coşkun akan ırmaklara köprü kurup geçiren; Bağdat'a, Mısır çöllerine ulaştıran, bu arada tek bir neferin yiyeceğini-içeceğini bile düşünen yönetim ustalığından sanki bize hiçbir şey intikal etmemişti.

Geriye şuna buna surat asıp "höt" diyen abus bir çehre kalmıştı.

"Kerim" diye başüstünde tuttuğumuz devlet bu muydu?

"Bülbülü öldürmek"ten başka bir hüner gösteremeyen devlet.

KARA YAZI

"Keklik gibi kanadımı süzmedim
Murat alıp doya doya gezmedim
Bu kara yazıyı kendim yazmadım..."

Erzincanlı Hafız Şerif yüksekçe bir tepeye çıkıp, elini kulağına atıp bu türküyü söylediğinde bütün bir ova halkı yaşlı gözlerle dinlermiş. Depremin acılarını defalarca yaşadığından, gurbet acılarını da çokça çektiğinden Erzincanlı "kederle gülümseyen" bir yapıya sahiptir. İzmit depremi de bunu doğruladı.

Elbette ki, bir sanayi bölgesi olan İzmit-Adapazarı havalisine Anadolu'nun her yerinden, özellikle Karadeniz'den gelip yerleşenler çoğunluktaydı. Bu sebeple depremden sonra Adapazarı'ndan, Yalova'dan, Gölcük'ten Anadolu'nun hemen her köşesine cenazeler yürüdü.

Bunlar içinde Erzincanlıların çifte yası vardı sanki.

Çünkü onlar 92 depreminden sonra, bir nevi terk-i sıla ederek gurbete çıkmışlardı. Deprem onları orada da yakaladı.

Şimdi diyeceksiniz ki, "Bir deprem bölgesinde acılar yaşayan insanlar neden kalkıp bir diğer deprem bölgesine gelip yerleştiler". Bu sözde doğruluk payı vardır. Ancak şurası unutulmasın ki Türkiye'nin %90'ı zaten deprem bölgesi. Dün Varto'da, Adana'da, Dinar'da olan deprem; başka bir gün başka bir bölgemizi de vura-

bilir. Nereye gideceğiz? İnsanlar öncelikle iş, aş peşinde, geçim derdinde.

Ayrıca gazetelerin yazdığına göre 1990'larda bundan otuz yıl öncesine nazaran bütün dünyada tabii âfetler üç misli artmış.

Yeryüzünde nüfusu en fazla artan ilk elli şehirden kırkı fay hatları üzerinde bulunuyor. Çünkü bu bölgeler hem tarım, hem sanayi açısından verimli. İnsanoğlu bu işte; çıkar uğruna tehlikeyi göze alıyor. Tedbiri ihmal ediyor. Şehirleşmenin çarpık görüntüsü, çürük zeminlere çok katlı binaların dikilmesi ile bir orman halinde genişleyip gidiyor. İstanbul'un yaşadığı tedirginlik bununla ilgili değil mi?

Bir çarpıcı rakam da şu: Binaları depreme dayanıklı yapmak için maliyet artışına eklenecek rakam sadece %5 imiş.

Bunu öğrenince insanın dudakları uçukluyor.

Sırf %5 daha fazla kazanmak için bu masraftan kaçınmak akıl işi midir yani?

Depremin yarattığı psikoloji içindeki insanlar artık çok katlı binalarından çekiniyor. Bu koca beton yapılar bir iğneli fıçı olmuş içindekileri habire dışarı fırlatıyor. Hemen herkes tek katlı, iki katlı bina peşine düşmüş. Eh, ne demişler bir musibet bin nasihattan evlâdır.

Öyle de, zaman bu kabil duyguları, düşünceleri çabuk siler. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra insanlar yine "kaptıkları" bir arsaya, zeminine bakmaksızın, depremi falan aklına getirmeksizin koca koca binaları dikerler.

Kutsal kitabımız buyuruyor: "İnsanoğlu hem cahil, hem nankördür"...

Keşke kendimize gelebilsek, bir deprem kuşağında olduğumuzu unutmadan evlerimizi, şehirlerimizi, sanayi tesislerimizi "şartlarına uygun" biçimde inşa edebilsek.

UNUTMAK MÜMKÜN MÜ?

Babaannemin kişisel tarihinde seferberlikten önce-seferberlikten sonra ayrımı birinci derecede belirleyici bir unsur idi. O kendine, aileye, ülkeye ait meselelere bu ayrımın adesesinden bakar, ona göre önem atfeder, bir değerlendirme yapardı.

Seferberlikten önceki dünya ile, seferberlikten sonraki dünya arasında (kendisi açısından) gerçekten çok fark bulunuyordu. Bu hadise o neslin zihninde onarılmaz bir kırılma oluşturmuştu demek.

Annem ise 1939 Erzincan Depremi'nin enkazı altından çıktı.

Onun nirengi noktası zelzeleden önce-zelzeleden sonra şeklindedir (Eskiler zelzele kelimesini kullanılırdı).

Marmara Depremi de onu yaşayanların hayatında bir derin çentik açmıştır.

Depremi yaşamaktan murat sadece şu veya bu şeddítte hissetmek değildir. Deprem eğer ölüm ve yıkım getirmemiş ise, gerçekten yaşanmış sayılmaz. Marmara felaketi ile aynı derecede olan (7.4) Meksika son depreminin neticesi de bunu gösteriyor. Dolayısıyla "Depremden önce-Depremden sonra" ayrımı, ateş düştüğü yeri yakar misali öncelikle onu derinden yaşayanları kapsıyor.

Onların elinden ve dilinden gelmeyecek olan şudur: "Deprem oldu ama, hayat sürüyor." Bu sözler depremin içinden geçenler için rahatça söylenemez. Çünkü onlar hemen cevap verirler: Hangi

hayat? Depremden önceki mi, depremden sonraki mi?

Depremin içinden geçmeyenler televizyonlarına dönebilir. Gazeteler yine hafta sonu eklerini verebilir. Bazıları ülkedeki "Gündem değişiklikleri"ne kendi açılarından dikkat çekebilir.

Felaketin büyüklüğü ülke yönetimini, kurum ve kuruluşları etkilemiştir diye düşünenler çıkacaktır. Elbette ki, deprem dahil pek çok olay ülke yönetimini, kurum ve kuruluşları şu veya bu biçimde etkiler. Ancak bu etkinin köklü dönüşümlere yol açacağını sanmıyorum.

Yardımların ve olduğu, nerede toplandığı, nasıl kullanılacağı, ihalelerin kimlere verildiği, verileceği; hasar tesbitlerinin nasıl yapıldığı, bunlara itirazların tatminkâr bir netice verip vermeyeceği, işsiz kalanların nasıl iş bulacağı, hasta olanların nasıl tedavi edileceği, çocukların istikbale nereden bakacakları, bütün bu soruların oluşturduğu yumak yine aynı zihniyet, aynı sistem tarafından cevaplanmaya, çözülmeye çabalanacak.

Ve biz önümüzdeki süreçte, yolsuzluklardan, haksızlıklardan, dolaplardan, kayırmalardan bol bol haber alacağız.

Tıpkı depremden önce aldığımız haberler gibi.

Kimse bu ham-haberlerin ardındaki gerçeği bilemeyecek. Zaten depremin içinden geçip gelenler böylesi meselelere boş gözlerle bakmaktadır. Kameralara, mikrofonlara kimbilir daha ne kadar bölgeden canlı yayın yapacak.

Sonunda dışarıda kalanlar (dışarıdan gelenler) birer birer "bölgeden" ayrılıp gidecekler. Yağmurlar yağacak, ardından kış bastıracak. Fırtınanın uğultusu çadır direklerinde ağıtlar yakarken, depremzedeler yardım malzemelerine uzanan ellerinin daha da üşüdüğünü hissedecekler.

Depremden önceki günler onların zihninde, yüreğinde birer berrak ve güneşli gökyüzü gibi parıldayıp duracaktır.

Depremden sonrası ise unutulmayacak.

Unutmak mümkün değil.

KADER KURBANLARI

Bursa'da Dr. Sefer Özdemir anlatıyor: Depremde her vicdanlı vatandaş gibi yardıma koştuk. Bu çalışmalara on dokuz yaşındaki oğlum da katılmıştı. Ona ve arkadaşlarına şunları söyledim: "Çok yardım geliyor, ancak bunlar öncelikle merkezî yerlere ulaşıyor. Siz kenar mahalleleri, köyleri, ücra noktaları dolaşın; belki böylece yardım eli gitmemiş yerlere vaktinde yetişirsiniz". Minibüsle birkaç sefer yapan oğlum, dönüşte yeis içinde bana şöyle dedi: Baba, bizim bu insanlara ulaşmamız için illâ ki deprem mi olması lazımmış ....

*

Bu bir takdir-i ilahîdir. Ağır bir imtihandır. Cenab-ı Hak bir daha bizleri böyle âfetlere maruz bırakmasın diye dua ediyoruz. Ölenlere rahmet, kalanlara sabır diliyoruz. Ancak şurasını da ifade etmemiz lazım:

Deprem bizi yakamızdan tutup olanca hızı ile sarsmıştır. Daldığımız gaflet uykusundan uyandırmak için. Yine de ilahî kitap, bazılarının, hiçbir vakit uyanmayacaklarını ihtar ediyor.

*

Af kanunu öbür aya kaldı. Meclis toplanacak, tartışacak.

Bizde çok af kanunu çıkmıştır. Hiçbir vakit bu kadar tartışılmadı, bu kadar tepki toplamadı. Hatta eskiden af kapsamına alınan kimseler için kader kurbanı tabiri kullanılır, merhametle karışık

romantik bir "af" düşünülürdü. Açıkçası af konusunda kamuoyu çokluk "müsbet" tavır takınırdı.

Bu defa aksi oldu. Kamuoyu ayağa kalktı. Çünkü artan iletişim imkânları sayesinde bu affa konu olan insanların (bürokratların, iş adamlarının vb.) maceralarını izlemiş, vicdanen onları suçlu bulmuş ve cezalarını çekmeleri istenmişti. Buna adi suçları, hırsızları, soyguncuları, dolandırıcıları, ırz düşmanlarını, katilleri, işkencecileri katınız.

Devlete karşı işlenen suçların af kapsamına alınmayışındaki çarpıklığı katınız.

Bütün bunların affedilmesi –herkesin neyin olup bittiğinin ayanbeyan farkında olduğu için– insanları çileden çıkarıyor, adalet duygusu büyük yara alıyor.

Ve kamuoyu artık bu suçlulara hiç de kader kurbanı olarak bakmıyor. En azından pek meşhur olanlarına. Burada bir bilinçlenme olduğu kesin.

Eskiden gecekondu için de aynı romantik hisler beslenirdi. Gecekondu yapanlara "Ne yapsın garibanlar, başlarını sokacak bir dam altı arıyorlar" diye merhamet gösterilirdi. Zaman geçti, gecekondu bölgeleri rant alanı oldu; gecekondu, arsa, arazi mafyaları türedi, yapılan işin "masum bir eylem" değil düpedüz bir talan olduğu anlaşıldı. Ormanı, su havzalarını, hazine arazisini işgal edenlere karşı bir tepki husule geldi. Artık kimse bu işgalcilere karşı "kader kurbanı" demiyor.

Muhakkak ki af adaletten üstündür. Ama, kimi, hangi suçu affettiğimizi bilmek kaydıyla. Ancak o zaman vicdanen müsterih olabiliriz.

DEPREMİN DERSİ

Depremin vukuundan sonra depremzede vatandaş ile devlet arasında bir ilişki yaşanıyor. Burada sözkonusu olan mevcut hasarın giderilmesi, yaraların sarılmasıdır. 17 Ağustos'tan bu yana yaşanan süreç budur.

Halkın beklentileri hadisenin büyüklüğü nisbetinde artıyor. Devlet bu beklentilere cevap verme noktasında eleştiriliyor. Her tür yardım ve bunların yerine ulaştırılması konusunda yaşanan aksaklıklar, zaten yaralı olan vatandaşı bezdiriyor ve haliyle isyana, küskünlüğe itiyor.

Devletten beklenen şefkattir, adalettir, cömertliktir, iş yapma kabiliyetidir, organizasyondur, seferberliktir, mevcut güçleri harekete geçirmektir, bir düzen ve işlerliğin yürürlüğe konmasıdır. Bütün bunları yoluna koyacak paraya, insana, yetişmiş elemana, gayrete, fedakârlığa ihtiyaç vardır.

Devlet mevcut yapısı, insan kaynakları, mevzuatı, sürati ile bu hadise karşısında bir "sınav"dan geçmektedir.

Depremin devlete verdiği sayısız dersler vardır.

Ancak şurasını da gözden kaçırmamak gerekiyor.

Devlet deyince aklımıza neler geliyor. İmza ve mühür mü, ikametgâh ilmühaberi mi, sağlık karnesi mi, çadır mı, ruhsat mı, mevzuat mı, "yassah hemşerim" sözü mü, TBMM mi, vali mi, belediye başkanı mı, asker mi, kızılay mı, yol-su-elektrik mi, aşevi

mi, bugün git-yarın gel mi?

İnsanlar bu ve benzeri binlerce olgu, kavram, insan, bina, evrak, karar labirentinde bir o yana, bir bu yana gider gelir. Bazan olumlu bir netice alır sevinir, bazan kuyrukta bekler usanır, bazan aldığına kanaat eder, bazan isyan eder haksızlığa uğradığını söyler.

Ama madalyonun bir de öte yüzü var. Devletin soyut kalan suratından öte bir yüz. Bu da bir dost, bir arkadaş, bir akraba, bir insan yüzüdür. Bir komşu muhabbetidir. Depremzedeye şifa olacak asıl kaynak belki de budur. Bu ülkenin insanları Düzce'de, Adapazarı'nda, Bolu'da, Kaynaşlı'da, İzmit'te, Gölcük'te, Yalova'da yıkıntılar arasında gezinen, çadırların gölgesinde oturan, soğuktakarda-yağmurda ellerini oğuşturan, ısınmaya çalışan, kucağında yavrusuyla sabit bir noktaya bakıp dalıp giden, kayıpların içli ninnisini tâ kalbinin derinlerinde duyan kişiye el uzatmalı, bir tebessüm göstermeli, en azından ona yalnız olmadığını hatırlatmalı.

Bunları yapacağı yerde, depremin üzerinden üç gün geçmeden vur patlasın, çal oynasın bir hayat sergilerse; umursamazlık-vurdumduymazlık içine girerse, depremzedenin kan sızan yaraları üzerinde mizah yapmaya çabalarsa, âşikâr olarak vurguna, soyguna, her tür haksızlık ve adaletsizliğe tevessül ederse, ülkenin bir bölgesindeki insanlar eli böğründe kalmış iken, kendisinin selamette olduğuna bakıp her tür melaneti işlemeye devam ederse, işte depremzedeyi asıl yaralayan bu tutum olur.

Elinden hiçbir şey gelmiyorsa dua et bari.

Devlet insan değildir; ama depremden çıkan insanlarımız var. Onlar kadın, erkek, çocuk, ihtiyar, hasta ve yaralı. Karşılarında devlet görevlisi de olsa bir insan görmek istiyorlar. Bir komşu, bir akraba, bir dost, bir dindaş veya en azından sessizce ağlaması için başını dayayacağı bir sıcak omuz.

Depremin dersi bize bu acılara garkolmuş kardeşlerimize omuz vermemizi emrediyor.

TOPLU KONUT ORMANLARI

Şehre girerken ya şırıltılı bir dere veya sessiz akan bir ırmağı takip eder, ya iki yanı ulu ağaçlarla gölgeli bir yoldan ilerler, ya ekili tarlalar ya da bağlar-meyve bahçeleri arasından geçerdik.

Bütün bunlar yoksa eğer bizi bir eski sur kapısı veya kadim mezar taşları karşılardı.

Saat kulesi, bir hoş minare, şehrin eteğine kurulup genişlediği kale, yoldan geçen insanlar, havada uçuşan koku, hatta o şehrin kuşları bile nereye varmakta olduğumuzun işaret taşları idiler.

Şehir bizi karşılarken kimliğini gösterirdi; çünkü gerçekten o zamanlar (Hangi zamanlar?) her şehrin bir hüviyeti vardı.

Şimdi şehirlere genellikle toplu konut ormanları arasından geçerek giriyoruz. Yolun iki yanında çok katlı gri yükseltilerle dikilmiş bu anıtsal ormanlar hemen bütün şehirlerimizin ortak kimliğini simgeliyor.

Binaların arasında gûya ortak kullanıma hasredilmiş yeşil alan parçaları, tuhaf ve paslı çocuk parkları, zinciri kopuk salıncaklar, su yüzü görmemiş havuzcuklar, ölgün akasyalar sıralanıyor.

Şehir eski sakinlerini, mekânlarını, ağaçlarını, sularını, o kendine bir hüviyet veren mimarisini, dokusunu, hatta topografyasını kaybettiğinden bu yana; artan nüfusuna modernleşmeden aldığı nasip miktarı bulvarlar, cafeler, benzin istasyonları, tüp bayileri hediye etmiş ve sonunda tıkanan konut meselesini asıl gövdenin

dışına doğru taşan toplu konut projeleri ile hal yoluna gitmiştir.

Evet kendi medeniyetimize, bu topraklarda vücut bulan kültüre beşiklik eden şehirlerimiz son elli yıl içinde kabuk değiştiren yaratıklar gibi eski(miş) mekânlarını sırtından attı; kendini yeniden üretemeyerek modern düşüncenin ithal formlarına teslim oldu. Toplu konut uygulamaları memur veya askeriye lojmanları projesinden bir adım ileriye gidemedi.

Bu tozlu ve tatsız bir görüntüdür. Neresinden baksanız bir sıkıntı âlametidir.

Bu görüntüyü kırmak, en azından yumuşatmak ve ülkenin "çöl olmaması"nı temin için şehirlerin girişine, o kel tepelere çeşitli çap ve ebatta "orman" tabelaları asıldı.

İdealist idareciler, mektep müdür ve talebeleri, askerler, aydın ve bürokratlar kendi kurum ve kuruluşlarının, şehre emeği geçen kişilerin adlarını taşıyan bu telörgüleri ile çevrili alanlara ağaç dikmişlerdir.

Ne yazık ki orman, toplu konut gibi hemence boy gösteren bir varlık değil. O "törenle" dikilen çamların hayatta kalması, gölge salacak hale gelmesi on yılları alacaktır, tabii kuruyup bakımsızlıktan heder olmaz ise.

Geçen zaman insafsızlığı o boyuta taşır ki; o gariban bir karışlık çamların boy atıp gölge salacağı vakit gelmeden toplu konut ormanları çölde ilerleyen kum tepeleri gibi bakarsınız bir gün çamlara ayrılmış araziyi de parselleyip yutuvermiş.

BAHÇELİ EV

Bir Erzincanlı olarak irili ufaklı pek çok deprem yaşadım.

Bunların ekserisi bir bahçeli evde geçti.

Erzincan büyük depremin ardından sanki kâğıt üzerinde planlanmış gibi bütün sokakları birbirini doksan derece keser biçimde inşa edilmiş idi. Bu evler duvarları, malzemesi dışarıdan getirilip, orada monte edilen bir nevi dayanıklı prefabrik yapılardan oluşuyordu. Aradan neredeyse elli yıl geçti, iyi bakılan bu evler hâlâ ayakta ve hâlâ içinde oturanlar var.

Tek katlı oldukları için bu evlerin sıralandığı sokaklar çok geçmeden meyve ağaçları ile donandı. Öyle ki, hemen her ev, eğer biraz zahmet çekiyor, ekip sulamayı becerebiliyorsa meyvesini, sebzesini kendi bahçesinden çıkarıyordu.

Şehirden ayrılıp, şöyle tepelere doğru tırmandığınızda, aşağıda dümdüz uzanan ovanın içinde büyük bir yeşillik görürdünüz. Evlerin kırmızı kiremitli çatıları bu yeşillerin arasında nar çiçekleri gibi parıldardı.

Zamanla boş arsalara beton, lakin iki-üç katlı evler de yapıldı.

Sonra çarşıları oluşturan caddelerin iki yanına blok apartmanlar konmaya başlandı. Bunlar dahi başlangıçta iki, bilemedin üç katlı yapılıyordu.

Yıllar yılları kovaladı, bir yandan çarşıda iş yeri olanların ısrarı, bir yandan yerel yönetimlerin gözyummaları sonucu daha çok

katlı işhanları da boy gösterdi. Devlet binalarının bir kısmı ise –gariptir– şehrin yapısına aykırı olarak çok katlı kuruluyordu.

1992 depreminde yıkılan binaların çoğu bunlar oldu. Bunların yanında bir dönem furya halinde yükselen kooperatif binalarının da hasar gördüğünü söylemeliyim. Bu kooperatif apartmanların usulüne uygun inşa edilmiş olmadığı yapılan tetkiklerde anlaşıldı.

Mimar Turgut Cansever'in yaptırdığı bir araştırmada halkımızın büyük çoğunluğu konut olarak bir bahçeli evi tercih ediyor.

Bu elbette ki Türk halkının geçmişinde yaşadığı gelenekten kaynaklanmaktadır. Eski şehirlerimizde evlerin bahçeli, iki veya üç katlı inşa edildiğini biliyoruz. Bir bahçenin, o evde yaşayan insanlara neler kazandırdığını burada sayıp dökmeye lüzum yok. Tabiatla insanın kucaklaşmasının ne tür bir ruh sağlamlığı sağladığını biliyoruz. Üstelik bu tür planlanan şehirlerin %90'ı deprem bölgesi olan yurdumuza ne kadar yakışacağı da tartışma dışı kalmalı.

Şimdi Marmara Depremi ile çok büyük bir felaket karşısındayız. Bu çok büyük yıkımın ardından atılacak adımlar, ülke şehirciliği için bir örnek teşkil edecektir.

İşte önümüzde bütün görkemi, yeniden ve daha sağlam inşası, yaşanmış tecrübeler birikimi ile Erzincan duruyor.

Ona bakıp ibret alabilir miyiz acaba?...

GÜVEN OYU

Doğuda bir kasabada 1966 yılında vukubulan deprem için yapılması kararlaştırılan âfet evleri yeni bitirilmiş ve sahiplerine dağıtılmış. Pek tabii bu sahiplerden bazıları geçen zaman içinde vefat ettiği veya başka yerlere göç ettiği için evler ya çocuklarına veya başkalarına intikal etmiş. Her neyse.

Ülkede işlerin (bazı işlerin) nasıl yürüdüğüne dair ilginç bir örnek bu; acaba evleri dağıtırken "tören" yaptılar mı?

Taşrada küçük kentlerden birinde bir "Kültür Sarayı" yapılıyor. Bu "saray" istiaresinden kendimizi bir türlü kurtaramadık.

Kocaman, alamet bir bina.

O kentte sinema yok, olanlar seyircisizlik yüzünden kapanmış. Tiyatro, konser falan yok. Belediyenin bir "koro"su veya "bando"su bile yok.

Umut edilen şu ki, eğer bu "kültür sarayı" inşaatı bitirilirse, o kentte kültür faaliyetleri artacak.

İnşaat, başta "tahsisat ve mevzuat" meseleleri olmak üzere pek çok sebep yüzünden geciktikçe gecikiyor. Geçen zaman içinde bitirilmiş ama kesin kabulü yapılmamış olduğundan sıvalar çözülüyor, dam akıyor, akan sular zemin parkelerini kabartıyor, koca saray tel tel dökülüyor.

Oysa içinde sinema salonları, tiyatro sahneleri (döner sahne), sanatçı odaları, kütüphaneler neler var neler.

Vatandaş bu ağır giden inşaatı gelip geçtikçe seyrediyor. Bazı bölümler bazı dairelerin deposu olarak şimdiden kullanılmaya başlanmış bile. Kimsenin bu binada sanat faaliyetleri yürütüleceğine dair, düşüncesi, inancı, güveni yok.

Bu gibi işler (binalar, kadrolar, masraflar) halkın hayatında, ihtiyaçlar listesinde hep son sıralara düşüyor. Çünkü bir bakıyorsunuz o şehirde doğru-dürüst bir kitabevi bile yok. Var olanların da test kitapları, kırtasiye, ders kitapları, oyuncak ve spor malzemeleri satılıyor.

Bırakın "kültür sarayı"nı, o kentin mevcut mekteplerinde öğretmen açığı had safhada. Mekteplerin kırık camlarının yenilenmesi bile dert olmuş. Öğretmenler geçim ve tayin derdine düşmüş.

Bu karamsar görüntüyü silelim, mucizevî bir şey olsun, o kentte veya ülkenin herhangi bir kentinde, birkaç okur-yazar, öğretmen, öğrenci vb. kendi imkânları ile bir dergi çıkarmaya çabalıyorlar.

Görenlerin ilk tepkisi şu: "Yahu siz hâlâ bunlarla mı uğraşıyorsunuz"... Gidişatın geneline dair bir "güven bunalımı" olduğu kesin.

Gazeteler Bulgaristan'ın %600 olan enflasyonu %1'e çektiğini, temmuz ayında bir Bulgar Levasının bir Alman Markına eşitleneceğini yazdı.

İlginç bir haber. Bunu birkaç arkadaşa naklettim.

—Olacakşey değil, dediler. Mümkün değil, dediler. Ve ilave ettiler: Bu işin altında başka bir iş vardır, mutlaka.

Hükumetlerin, idarecilerin, liderlerin "güven oyu" resmî oluşumların ötesinde halkın vicdan ve hafızasından bir yer edinmeli.

Aksi halde "yarın diye bir şey" olmaz, olamaz.

TURGUT CANSEVER HOCA'YI DİNLERKEN

Doç. Dr. Mimar-düşünür Turgut Cansever, uzun bir süreden beri Türkiye'nin geleceğine, gelecekteki konut meselesine dair düşüncelerini her yer ve fırsatta anlatmaya devam ediyor.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı'nın faaliyetleri çerçevesinde, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde hocayı bir kez daha dinleme imkânı bulduk.

Hoca, engin bilgi, görgü ve deneyimleri ile önce insanın dünyadaki varoluş macerasından başladı. İslâmın, bizim, Doğu dünyasının bu meseleyi nasıl ele aldığını; Batı, ortaçağ, rönesans ve daha sonraki devirlerde, orada ele alınıştan hangi bakımlardan farklı olduğumuzu dile getirdi.

Böylece dünya hayatına ve bu fani âlemde nasıl bir yer edineceğimize, mekâna nasıl tasarruf edeceğimize dair ârifane açıklamalarda bulundu.

İbn Arabî'den Guenon'a, günümüz dünyasının önde gelen mimarlarının (Amerikalısından Japonuna) görüşlerine varıncaya kadar geniş bir çerçeve çizdi. Osmanlı mimarisi ve bilhassa mesken anlayışı üzerinde konuştu. Bursa, Kütahya, İstanbul evlerinden, sokaklarından bahsetti. Bu ülkede vücut bulan güzellik anlayışını, insan hayatının dünyada güzele doğru nasıl yönelmesi gerektiğini izah etti.

Hocanın açıklamalarından özetle şu çıkıyordu: Bizim bütün dün-

yaya teklif edeceğimiz bir mimari geleneğimiz var. Bu gelenek fevkalade insanî boyutlara sahiptir ve âdemoğlunun dünyadaki varoluşuna ışık tutmaktadır. Mimaride mekân anlayışımız sonsuz mekâna eklenen bir yapı arzeder. Bu anlayış bilhassa Osmanlı camilerinde bariz olarak gözükmektedir. Namazı bitirip iki yana selâm veren müslüman, hem sağından, hem solundan baktığında ufku görebilir. Camilerin zemin pencereleri buna fırsat vermektedir. Böylece cami, tabiata eklenen bir durum alır. Onu kesen, parçalayan kilise duvarı gibi değildir.

Bursa evleri birbirinin manzarasını kesmez. Üst kat penceresinden bakan her anne, aşağıda, sokakta oynayan çocuğunu her an kontrol edebilir. Evlerin her yanından, her ufka açılan üst kat pencereleri bulunmaktadır. Her yeni yapılan evin hangi renge boyanacağını mahallenin komşu kadınları aralarında kararlaştırırlar.

Hoca'nın araştırmalarına göre Türkiye otuz yıl sonra tahminen 90 milyona çıkan nüfus için yeni konutlar yapmak mecburiyetindedir. Bu konutları nasıl, nerede, hangi şehircilik anlayışına göre inşa etmelidir?

Bugün sürmekte olan çarpık şehirleşme yolunda mı, yoksa başka bir plan ve anlayış çerçevesinde mi?

Bu konuda hoca Almanya'nın tecrübesinden örnekler veriyor. İstanbul kadar büyümüş ve ondan fazla nüfusa sahip olmuş Frankfurt'un nasıl bir yapı taşıdığını gösteriyor.

Bu yapı yıldız kümesi şehir anlayışında kurulmuştur. Merkezde en fazla üç milyonluk bir yerleşim, onun çevresinde en az otuz-kırk kilometre aralıklarla (peyk olmayan, bağımsız ve kendine yeterli-aynı zamanda ihtisas ağırlıklı) iki ve bir milyonluk şehirler. Onların çevresinde de daha az nüfuslu merkezler.

Meselâ Heidelberg. Bu şehrin bir bölümü (müstakil olarak) üniversite şehridir. Bir üniversite şehrinin haiz olması gereken sükûneti ve birimleri barındırır. Onun uzağında bir başka Heidelberg daha vardır ki, orası matbaa makinaları ile meşhur bir sanayi şehridir.

Hoca'nın projesinde yeni kurulacak şehirler için geleneğimizden devşirilen standartlara uygun prefabrik parçalardan oluşan (duvar ve pencere vb.) iki katlı, bahçeli evler var. Bunlar on iki katlı bir apartmanla kıyaslandığında daha ucuza mal ediliyor ve daha kısa bir sürede inşa ediliyor.

Hoca'nın bu galaksi şehirler projesi, Türkiye için bir umut ışığıdır. Başta devletin yetkili kişileri ve organları olmak üzere sorumluluk yüklenmiş her iki kişi ve kuruluş bu sese kulak vermelidir. Turgut Cansever bugün yetmiş yaşına gelmiş, ömrünü belediyecilikte ve şehircilikte tecrübeler ile doldurmuş, defalarca Ağa Han Mimarlık Ödülü almış, bilhassa İstanbul üzerine eşsiz deneyimleri ve birikimleri olan bir mimardır. İdealist bir tutumla ve ısrarla çok hayati olan bu konuda her yer ve fırsatta düşüncelerini açıklamakta, insanları sorumluluk almaya davet etmektedir.

Bu sese kulak verilmelidir. Bu sese itibar edilmelidir. Türkiye'nin böylesine donanıma sahip insan sayısı fazla değil. Elimizdeki kıymetlerin kıymetini bilelim. Sonunda hay-vah demek bir işe yaramaz.

TURGUT HOCA'YI DİNLERKEN

Türkiye Yazarlar Birliği'nin düzenlediği Osmanlı Haftası içinde çeşitli etkinlikler vardı. Açılıştan sonra ilk konuşmayı mimar Turgut Cansever yaptı.

Birliğin Divanyolu-Kızlarağası Medresesi'ndeki İstanbul Şubesi ağzına kadar doluydu; ilim adamları, politikacılar, yerel yöneticiler, öğrenciler ve halk.

Turgut Cansever Osmanlı'da devlet yönetimi ile şehirlerin oluşumu ve yönetimi üzerine veciz bir konferans verdi.

Yönetim zihniyetinin temellerini İslâm inancı çerçevesinde vazetti. *Fîh-i mâ fîh*'ten, *Füsûsü'l-hikem*'den, hadis ve hikmetlerden çıkardığı sonucu Halk Haktır odağında topladı. Nereye kadar? sorusunu sordu ve bilginin sınırına kadar cevabını verdi. Makbul devlet adamını "âlimin ayağına giden kişi" olarak vurguladı.

Osmanlı şehir mimarisini düzenleyen en önemli unsurun en yüksek bilgiye sahip âlimler ile yöneticiler tarafından tesbit edilen standartlar olduğunu söyledi. Ve tabii bu standartlara kesin olarak uyulmasını sağlayan hiyerarşik yönetim.

Bu standartların tesbitinde mahalli gerçekler merkez tarafından kaale alınıyor. Öyle ki, uygulama Bosna'dan Adana'ya kadar kendi şahsiyetini gölgelemeyen bir bütünün parçalarını oluşturuyor. Elbette ki, esnaf teşkilatının gayreti oluşturulan ehemmiyeti burada zikredilmelidir. Bir yerde seçkinler tarafından oluşturulan

ölçüler (kimdir bu seçkin kişiler derseniz: Meselâ Mimar Sinan ülkenin en ücra köşesinde çalışan kalfaya kadar sirayet ediyor. Sanat ahlak üzerinde yükseliyor. Mesleğinde ehil olan kalfalar bir binayı yapacakları zaman aydınlanma, ısıtma, bahçe düzeni vb. gibi bütün unsurları en iyi biçimde tasarlayabilecek donanıma sahipler. Binayı yaptıran kişinin oda ihtiyacı, binanın komşular ve sokak ile irtibatı gözden kaçmıyor.

Zaten binanın nereye, nasıl yapılacağı mahalleli tarafından ortaklaşa alınan bir karar ile gerçekleşiyor. Mahalle, Osmanlı şehir nizamı ve yönetiminde çekirdek unsur. Kararlarını bağımsız olarak kendi alıyor. Nasıl ki, yönetici imamı, bekçiyi seçebiliyor; yapılacak bir inşaata da mahalleli karar veriyor. Kadı burada ancak bir "rehber" durumundadır. Vukubulacak anlaşmazlıklar Mahalle İhtiyar Heyeti tarafından çözümleniyor. Böylece fert cemiyete ezdirilmiyor (ferdiyetin yüceltilmesi) ve cemiyet ferdin ihtiraslarına terkedilmiyor (ortaklaşa güzelliğin ihyası).

Bir yere bir mahalle kurulacaksa ilk olarak bir hamam inşa ediliyor (Bunu ilk olarak duyuyorum). Sebep: mahallenin merkezi olan caminin inşasında çalışacak kimseler yıkansın diye. Daha sonra cami, medrese ve çarşılar gelecektir.

İnşaat israftan kaçınan, ihtiyaca göre şekil bulan, mütevazı, müşfik, insancıl bir karakter arzediyor. Hiçbir kütle ötekinin hakkına tecavüz etmiyor. Ve gaye yeryüzünde Cenab-ı Hakk'ın halifesi olan insanın, bu güzel dünyayı daha da güzelleştirme misyonudur.

Turgut Hoca bir kısmına değindiğimiz konuşmasını tamamladığında salonda pek az kişinin kaldığını farketti. Politikacılar ve yerel yönetim mensupları protokol konuşmalarının akabinde salonu terketmişti zaten. İnsan esef ediyor, şu gökkubbenin altında sözü dinlenecek kaç tane Turgut Cansever var acaba?

HAVADAN SUDAN

Yazıya başlık olarak aldığımız tabiri boş ve önemsiz şeyler (konuşmalar) için kullanıyoruz.

Ben de diyorum ki, terletmeyen ve de üşütmeyen, günlük-güneşlik şu güzelim sonbahar havasından bahsetsem veya eskilerin (İstanbul için) bir yudum alınca Tomruk Suyu mu, Taşdelen mi, Şifa mı, Çırçır mı olduğunu anladıkları sulardan söz açsam, acaba boş mu konuşmuş olacağım.

Öyleya, bütçenin denk olup olmadığı, Refah'ın değişip değişmediği, yine gündeme gelen İsmet Abi formülünün tutup tutmayacağı, Kültür Bakanlığı'nın baleye bir şu kadar para ayırarak herkesleri şaşkına çevirdiği, İMF'nin son reçeteleri, Nur Vergin hanımefendinin ülkemizdeki İslâm'ı 'mezhebi geniş' diye nitelemesi (Hadi buna bir mim koyalım. Nur Hanım fevkalade hata ediyor, bizde 'geniş mezhepli' olma tabiri çok olumsuz bir mâna taşır), nemalar meselesi, eteklik krizi, düşünce suçları ve insan hakları varken, sen kalk havadan sudan bahset...

Olacak şey değil yani...

Olacak şey değil ama, anâsır-ı erbaa'dan ikisi sayılan su ve hava için yazmak, konuşmak; bunlar bir yana bu iki unsur ile münasebetini diri tutmak bence yukarıda sayılan işlerden daha önemli.

Şimdi suyu ve havayı bir yana atan, herhalde toprağı da önemsemez.

Toprağı yeterince kavramayan, nebata ve hayvana gerekli ilgiyi göstermez. Eh, geride bir 'insan' kaldı, onun da çekiver kuyruğunu.

İnsanın kendine yakışan duygu ve düşünceler ile donanması, hemcinsine layık olan muameleyi göstermesi, açıkçası insanlık şuuru ile yaşıyor olması kendi hamuruna yüz çevirmemesi ile mümkündür. Kişi bu vesile sayesinde kendinden âleme açılabilir, bir zerrede kainatı temaşa edebilir.

Eski insanlar bunu biliyordu. Ona göre yaşadılar, yapıp-ettikleri ile âlemin ritmine katılmış oldular. Havayı ve suyu ihmal etmediler, komşuyu ve akrabayı da. Bir yerden bahis açılınca 'havası şöyledir, suyu böyledir' diye anlattılar. Üzümün, armudun, gül ve lalenin yüzlerce çeşidi vardı. Şimdi bütün bunlar teke indi. O da naylonlara sarılmış, renksiz, rayihasız. Bütün insanlar teke indi. Yüzleri yok, numaraları var. Sadece 'gül' diyoruz, sadece 'üzüm'.

Tabiat tabii olmaktan çıkarılınca, insanlar da onu takip ediyor. Isınmak için elinizi uzattığınız ateş artık bir 'imaj'dır sadece. İçtiğiniz sudan klor kokusu gelir, havada mazot.

Şiirini kaybediyor hayat; yani mânasını, derinliğini, metafizik mahiyetini. Bir oyun ve eğlenceden ibaret kalıyor.

Biz bunları konuşaduralım, şehirde her nasılsa kalmış birkaç leylek toparlanıp göç etti.

Sahi son yıllarda hiç leylek göreniniz oldu mu?

DÖN BABA DÖNELİM

Anadolu'da yerleşim birimlerinin çok eski tarihlerden itibaren su kenarlarına kurulduğunu biliyoruz. Ya dağ eteklerinde bir derenin iki yakasına kuruludur köy, yahut ovada kıvrıla kıvrıla akan nehrin civarına. Bazan göl kıyısına da, deniz kıyısına da yerleşildiği olur. TRT televizyon yayınları içinde Ertuğrul Karslıoğlu'nun çektiği çok ilginç bir belgesel bu konuya ışık tutuyordu: "Suyla gelen kültür". Hepimiz bir otuz kırk yıl öncesinde köyümüzün, kasabamızın, şehrimizin içinden veya yanından geçen ırmakta yıkandığımızı, balık tuttuğumuzu hatırlıyoruz. Musluklardan akan su da civardaki bir kaynaktan gelirdi. Suyun şişeye girip, para ile satılır olması ilk dönemde nasıl garibimize gitmişti.

Aradan geçen zaman içinde bütün bu su kaynakları, bırakın içinde yüzmeyi, kenarından geçmeyi bile işkence kılan bir kirliliğe maruz kaldı.

Kanalizasyonlar sürekli aktı durdu, çöpler birikti, sanayi atıkları köpükler çıkararak dereleri doldurdu.

Bir süre şehirlerin içinden geçen bu dereler çokluk üzerleri açık olduğu için sorun yarattı. Hastalıkların menbaı oldu. Daha sonra üzerleri de kapatılarak derelikten çıkıp, bayağı bir kanalizasyon kanalı olarak daha büyük sulara doğru akmaya başladı.

Büyük şehirlerin civarındaki bu dereler aslında şehre su sağlayan barajları besliyordu. Yine besliyor ama yukarıda anlattığımız şekilde.

Böylece barajların suyu akıl almaz ölçülerde kirlenmiş oluyor.

Bu defa ne yapıyoruz? Bu kirliliği arıtmaya çabalıyoruz.

Çünkü su lazım. Susuz hayat olamaz.

Peki topraksız, havasız, ağaçsız, bitkisiz, böceksiz olur mu?

Elbette ki hayır.

Bizim nesiller, modern zamanların bilimsel verileri doğrultusunda insanın tabiata karşı verdiği mücadelede kazandığı zaferleri baştacı ederek yetişti. Nedense insan ve tabiat arasında amansız bir savaşın olduğu öğretiliyordu. İlkel insan bu savaşı kazandıkça medenileşiyor, her geçen asırda bir başka bölgeyi fethediyor, bir sırrı çözüyordu.

Kutuplara ulaşanlar "Kutup Fatihi", Everest'in tepesine tırmanan "Everest Fatihi" oluyordu. Bu ne menem bir "fetih"ti acaba?

Bölgelerin, kıtaların, tropikal ormanların, petrol yataklarının fethi öncelikle bu yörelerdeki tabii kaynakların yağmalanması ile neticelendi.

İnsanoğlu bir kısır döngü içine hapsolmuştu. Kurduğu ve varlığı ile öğündüğü medeniyet, esas itibarı ile tabiatı tüketmeye dayanıyordu. Temiz, saf ve tabii olan işleniyor, başka bir biçim kazanıyor, bu biçimle insanoğluna gûya bir konfor temin ediyordu. Ne pahasına?

Suyun, ağacın, toprağın, havanın elden çıkması pahasına.

Şimdi dünya bir yandan bu girilen yolda "sürdürülebilir kalkınma" diye direnişini devam ettiriyor; bir yandan da "ah çevre, vah çevre" diye dövünüp duruyor. Bilim adamlarının tahminine göre iki bin bilmem kaç yılında dünyada kullanılabilir temiz su kalmayacakmış.

Tabii bilim buna da bir çare bulur. Kirli sudan, deniz suyundan vb. temiz su üretebilir (Üretiyor da zaten). Nasıl ki, zemheri ayında bize hormonlu domates yediriyorsa, tıpkı onun gibi.

Açıkçası yaşadığımız doğal çevre zaman içinde, bir sun'î çevre olmak yolunda hızla mesafe katetmektedir. Domatesten gerçek

domates tadı ve kokusu gelmemekte, içilen suda bir lezzet kalmamaktadır.

Tadından ve kokusundan vazgeçtik, bizi artık bu nimetlerin büsbütün ortadan kalkma tehlikesi bekliyor.

Bu gidişin elbette ki çeşitli anlayışlar taşıyan muhalifleri var. Radikalinden ılımlısına kadar düşünürleri, sanatçıları, politikacıları var. Muhalefet henüz cılız, genel gidişatı ters yöne çevirecek güçten yoksun. Ama belli olmaz, bakarsınız bütün bu saltanat, bu billur köşk bir fiske darbesi ile tuz-buz olabilir.

Veya tam tersine insanoğlu inadına sürdürür. Ya nükleer felaketin veya doğal âfetlerin avucunda helak olur gider.

Bizler hâlâ kaynak sularının şırıltısını, serinliğini, berrak görüntüsünü görüyor, duyuyor ve yaşıyoruz. Suyla gelen kültürün kırıntıları hâlâ bizi besliyor. Ama ya çocuklarımız, ya torunlarımız...

Onlar korkarım suyu sadece şişede, çiçeği serada görecekler.

Umarım yosun yiyerek büyümeye mahkûm olmazlar.

ŞEHİR VE KURBAN

Bu yıl kurban hayli yoğun tartışıldı. Buna sebep belki de TEM otoyolunun her iki yanında, gökdelenlerin gölgesinde, yeşil alanların içinde kurban kesen kalabalığın fotoğrafıdır. Gazeteler bu görüntüyü "Her sokak bir mezbaha" manşeti ile verdiler. Kurban karşıtları köpürdü, çocuklardan, psikolojiden falan bahsedildi. Kaçan boğa görüntüleri, şiddet sahneleri televizyonların kovaladığı konular oldu.

Meseleye daha serinkanlı yaklaşmalıyız. Bu iş özellikle apartmanlardan, arabalardan adım atılacak yer kalmayan metropoller için ciddi bir konudur. Kurban yılda bir kez gelen bayram ile büyük bir organizasyonu gerektiriyor. Sadece İstanbul'da kimbilir belki de yarım milyon hayvan kesiliyor. Bu kadar hayvanın şehre getirilmesi, barındırılması, pazarlanması; sonra kesilmesi için vatandaşa ve belediyelere ne kadar büyük bir gayret düşmektedir.

Vatandaş ne yapabilir?

Evinde, apartmanında, sitesinde, çevresinde, sokağında, bahçesinde bu meseleyi usulüne uygun bir biçimde gerçekleştiremiyor. Belediyeler semt semt, kurban satış noktaları, kesim noktaları oluşturmaya çabalıyorlar. Ben bu bayram bunların epeycesini dolaştım. Doğrusu çok derme-çatma bir organizasyonla karşılaştım. Verilen hizmet talebe karşılık hemen hemen hiç mesabesinde. Vatandaş için kurbanı bulmak bir dert, alması iki, kesmesi üç,

nakletmesi dört, kasap bulması beş, ne bileyim her aşaması ayrı bir dert teşkil ediyor. Her fert bilgisi, görgüsü, terbiyesi, temizliğe riayeti ölçüsünde bir davranış sergiliyor. Kimi hemence kurban aldığı çadırın ötesinde kesivermiş, kimileri işte TEM yolu civarı gibi çayırlık bir alan bulup yayılmış, kimileri Kağıthâne Deresi'nin başucuna, o mezbeleliğin ortasına hayvanı yatırıvermiş, kurbanlık çadırının içinde kesen var, kestiğini yüzmek için trafik ışıkları direğine asan var. Tam bir kesmekeş.

Bir dönem cami dernekleri, kurslar, yurtlar, hayır kurumları bu organizasyona kendi ölçeklerinde katılıp yükü hafifletiyorlardı. Şimdi onların üzerinde bir baskı var ve insanlar bu yüzden ortalığa bu kadar saçılıp-döküldüler. Köyünde, kasabasında, taşra şehrinde kurban kesenler bu sıkışıklığı, çaresizliği yaşamıyor. Bu kaos tamamen büyük şehirlerin yapısından kaynaklanıyor. Şehirlerimiz ne yeşil alan, ne yaya kaldırımı, ne tuvalet, ne park yeri, ne de başka hususlarda ihtiyaca cevap verebiliyor. İnsanlar ölüsünü, hastasını, çocuğunu, ihtiyarını, düğününü, cenazesini gönül hoşluğu ile bir yere koyamıyor; bütün bunları halledinceye kadar canı burnundan geliyor. Bu şehirlerde kurban kesmek zor da, SSK Hastanesi'nde muayene olmak kolay mı yani?

Kurban gerçekten önemli bir organizasyon.

Önümüzdeki yıllarda belediyeler şimdiden tedbir alıp bu mesele için şehir dışında (ve mutlaka şehir dışında) gereken büyüklükte, temizlikte, satış ve kesim yeri tanzimine gitmelidir. Buralarda mutlaka bol ve tazyikli su bulunmalı, pisliklerin akacağı kanallar, kanalizasyona bağlanmalıdır. Bu iş için gerekli elemanlar, araçlar temin edilmelidir. Vatandaşı kurbanı ile başbaşa bırakıp, sonra da onu suçlamanın âlemi yok.

Olimpiyatlara hazırlanmalıyız; stadyumlar, pistler inşa etmeliyiz, ödenekler ayırmalıyız. Çünkü büyük bir organizasyondur, ne yapılsa yeridir.

Bu ödenek ve çabanın binde birini de kurbana ayırın, sabit yerler

oluşsun, temizliğe riayet edilsin, bir güzel gelenek meydana çıksın, vatandaşın çektiği eziyet sona ersin, "Her sokak bir mezbaha" olmaktan kurtulsun.

"SU"DAN SÖZLER

Bu hikâyeyi bu sütunda belki de anlattım, ama olsun, tekrarında fayda var.

Efendim bendeniz orta öğrenim sırasında resme meraklı idim. Lise bitince o yıllarda imtihanı ayrıca yapılan İstanbul Güzel Sanatlar Akademi'si sınavlarına girmek için, bir posta treni ile üç günde İstanbul'a geldim.

Yanında kaldığım akrabalardan biri beni lokantaya götürdü. Oturduk, yemek bekliyoruz, dikkatimi masada duran su şişeleri çekti, sordum:

— Bunlar nedir?

— Menba suyu.

— Normal su yok mu, hani sürahiyle her masaya içilsin diye konur ya.

Akrabamız güldü. "O da var dedi" –O yıllarda Terkos suyu musluklardan akıyor ve içiliyordu– "Ama bu başka, bu parayla, iyi su yani" diye şişedeki suyun sırrını açıkladı.

Şaşırmıştım.

Allah'ın suyu, hem şişeye girmiş, hem de parayla satılıyordu. O yıllarda Anadolu'da suyun parayla satıldığı görülmemişti. Şişeye girse girse ilaç girebilirdi. Ne bilecektim ki temiz içme suyu seneler sonra ilaç gibi şişeye girecek. Altmışlı yılların başlarıydı. Yıllar

geçti, su ticareti aldı yürüdü, şimdi bir pet şişe su beşyüz kâğıt.

Deniyor ki dünyada içme suyu kaynakları azalıyor. Yeraltı suları giderek kirleniyor. Yakında çıkması muhtemel "Su savaşları" petrol uğruna yapılan savaşlardan daha şiddetli olacak.

Ülkemizde durum nedir?

Bu meseleye nasıl bakıldığını, su kaynaklarımızın ne durumda olduğunu bir gazete haberini aynen aktararak veriyorum:

"Türkiye, su kaynaklarını sadece su kaynağı olarak değil, bir tür 'açık kanalizasyon şebekesi' ya da 'sanayi atıklarını uzaklaştırma borusu' olarak görüyor.

Çevre Bakanlığı'nın su kirliliğinin en önemli etkenlerinden biri olan evsel ve endüstriyel atık suların arıtımıyla ilgili verilerine göre, 3 bin 215 belediyenin sadece 141'inde kanalizasyon sistemi bulunuyor. Kanalizasyon sistemi bulunan 'şanslı' belediyelerden sadece 43'ü arıtma tesisine de sahip.

Bu verilere göre, Türkiye'de kanalizasyon sularının yüzde 98.67'si 'hiç arıtılmaksızın' ırmaklara, göllere ve denizlere bırakılıyor.

Türkiye'de endüstriyel işletmelerin yüzde 81'inde arıtma tesisi 'yok'. Arıtma tesisine sahip işletmelerin yüzde 84'ü kamunun.

Arıtma tesisine sahip organize sanayi bölgelerinin oranı yüzde 14. Türkiye'de turistik tesislerin yüzde 81'inde, endüstri kuruluşlarının yüzde 98'inde arıtma tesisi bulunmuyor. Arıtma tesisine sahip endüstri kuruluşlarının bir kısmı yetersiz, bir kısmı ise çalışmıyor.

Türkiye'de yılda, endüstriden kaynaklanan 930 milyon metreküp 'zehirli ve ağır metaller içeren atık su' üretiliyor. Bu zehirli atık suların sadece yüzde 22'si tesislerde arıtılırken, yüzde 78'i doğrudan göllere, ırmak ve denizlere veriliyor."

Artık çocuk yaşımızda bütün bir yaz yüzdüğümüz Kızılırmak, Sakarya, Menderes, Meriç ve öteki nehirlerimiz simsiyah-zehir akıyor.

Ve bu manzara memleketin sanayileşmesi, kalkınması için yapılan işlerin sonucu imiş.

Hayatın temel unsurlarını; havayı-suyu-toprağı yok ederek, zehirleyerek yürütülen kalkınmaya, kazanılan konfora lanet olsun.

Bu kabil sözleri "su"dan sayanları da Allah ıslah etsin.

EL DEĞMEDİK NE KALDI

Şehirler bildiğiniz ve yaşadığınız haldedir. Artık bunları yazmak, bunlardan yakınmak da tesirini kaybediyor, bir bıkkınlık uyandırıyor. Göç, nüfus yoğunluğu, betonlaşma, rant, çöp, hava kirliliği, gürültü, yozlaşma, çirkinlik; evde-takside-lokantada-çay bahçesinde-iş yerinde-sokakta-televizyonda bangır bangır kasetler, klipler vesaire...

Ardından stres, bunaltı, can sıkıntısı, kıstırılmışlık, geçim derdi, kriz, intihar, nemelazımcılık, bencillik, şiddet vesaire...

Siyaset, iş dünyası, vurgunculuk, çürüme, erdemsizlik, onursuzluk, kişilik erimesi, psikolojik bozukluklar, depresyon veasire...

Ara-sıra "eski günler" hayali, nostalji, umutsuzluk...

Ve bir "kaçış düşüncesi"...

Tatil, turizm...

Dalgaların kıyıya vurduklarında çıkan hışırtı, kuş sesi, hafifçe esen yel, yosun kokusu, gökyüzü ve yıldızlar...

Dertlerden, baskılardan kurtuluş, bir gevşeme, dinlenme, dinçleşme hayali. Bir sulu şeftali, bir dağ yürüyüşü, bir olta ve durgun bir göl...

Bütün bunlar için katlanılan sıkıntı. Artırılan paralar, borca girilip alınan araba, belki bir küçük çadır, bir devremülk daire, bir kooperatif merakı...

Sonra yine bildik nakarat: Kıyı yağması, kirlenen deniz, ağaçların dibinde, çimenlerin içinde pet şişeler, gazete yırtıkları. Su derdi, fosseptik kokusu, hınca hınç plajlar, bir örnek siteler, gazinolar, aynı müzik, aynı meşrubat, aynı giysiler, aynı görüntüler...

Denizler, kıyılar ve koylar; orman içleri, tepelere çıkan beton yığınları, toprak yolda arabalar, toz-duman.

Nereye gitse insanlar, bu şehir ahalisi, kasetlerini, kolyelerini, televizyonlarını, BBG evini, bot ve bisikletlerini götürüyor. Ucuz aşklarını, mecmualarını, haset ve kaçamaklarını. Tabii paralarını götürüyorlar, banka kartlarını...

Köylüler onlar için bütan gaz bayileri, benzin istasyonları, marketler, kendin pişir-kendin ye bahçeleri, bazlamalar, eşek turları, ayranlar, kilimler, yayla havaları hazırlıyor...

İstila şehirlerden, kasabalardan, kıyılardan, köylerden yaylalara, dağ başlarına, el değmemiş köşelere doğru ağır ağır yayılıyor.

Ahşap, ahşabı kemiren kurt; taş, taşa tutunmaya çalışan yosun, kuş, kuşu kovalayan kartal, tavşan, keklik, çiçek, böcek yurdunu yuvasını terkedip, yukarlara, dağlara doğru gidiyor...

Gidiyor ama kurtaramıyor kendini, dağlara helikopterler iniyor, dürbünlü tüfekler, ayı avları, dağ keçisi turları...

Bütün bunlar, bu hercümerc insanların içindeki sıkıntıyı yok etmiyor. Güneş yanığı tenleri ile şehre dönenler bir sigara yakıp, nasıl geçtiğini anlamadıkları üç beş günün, bir iki haftanın dedikodusuna çöküyorlar. Bankalar, bilançolar, döviz kurları, ihracat kredileri, siyasî istikrar, dış politika, fabrikalar, bilgisayarlar, dişliler ve çarklar dönüp duruyor...

Bir saat işliyor yanıbaşımızda...

Zaman sanki bir ırmak ve su gibi aksın. Sen gözlerimde bir renk ve içimde bir vaziyet olarak kalacaksın.

Ne vaziyet ama...

HİS KAYBI

Hani doktor el veya ayak parmaklarınıza iğne batırır da hiçbir şey hissetmezsiniz.

Yaşadıklarımız işte öyle bir şey.

Öööyle bakıyoruz olup bitenlere ve geçip gidiyoruz.

Ne ölene doğru dürüst üzülebiliyoruz, ne doğana doğru dürüst sevinebiliyoruz.

Belki de vakit dar, işler sıkışıktır o yüzden.

Ne demek şimdi bu.

Biz robot muyuz?

Hani dünya küçüldü bir köy haline geldi diyorlar, belki de o yüzdendir. Modern teknoloji, modern hayat, modern iletişim, modern bilim bizi aldı kanatlarına; işte getirip bu uçsuz bucaksız çölün ortasına atıverdi.

O kadar çok ölüm görüyoruz ki.

Kanlı vücutlar, el-kol parçaları, ambulans çığlıkları, insan feryatları, gözyaşı.

Ekranlar, üçüncü sayfalar bunlardan oluşuyor. Peru'da bir helikopter dağa çarpmış, üç kişi ölmüş, amatör bir kamera bunu tesbit etmiş, saniye-saniye. Görüntüler oradan kalkıp yola düşüp –sanki çok lazımmış gibi– bize kadar ulaşıyor.

Çocuklar soruyor: Peru neresi?

— Bileceksin evladım, sana okulda coğrafya dersi vermiyorlar mı; çağdaş bir öğrenci herşeyden haberdar olacak.

Ellili yılların başında Erzincan'a gelmiştik. Yirmibeş yıl içinde şehirde bir tek cinayet işlendi. O da kaza ile olmuş dediler; Kahveci Yaşar'ı vurmuşlardı.

Şimdi hemşehrilerin, komşuların, akrabaların cenazelerine gitmek bile mesele haline geldi. Gözyaşı görünmez oldu, gerçekten üzülüyor muyuz acaba.

Ölüm bizi etkiliyor mu?

Üzerimize boca edilen o görüntüler, o kan, o kopmuş beden parçaları bizde his bıraktı mı?

Olur olmaz her şeye gülmek sağlıksızlık alameti idi. Şimdi her an her kanalda mecburi kahkaha efektleri. İnsanların sırıtmaktan dudakları donuyor.

Ara sıra, yeri geldiğinde, icabında bir uzun havanın hüznüne kapılıp giderdiniz. Bir şiir birkaç mısraı ile size kanat takıp uçurabilirdi. Sevda derin ve ulvî bir yükselişin-bekleyişin-özlemin-eleminkavuşmanın-ayrılığın-hasretin-gurbetin içinde olgunlaşıyordu.

Duygu iliklerinize kadar işliyordu.

Şimdi o uzun hava, o gerçekten dokunaklı yayla türküsü çalına çalına; önüne gelenin ağzında sakıza döne döne pörsüdü; bayağılaştı, tükendi-bitti.

Doğrudan, iyiden, güzelden yana ne var ise şüphe ile karşılanmakta.

Yalan gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası.

Şaşıracağımız, hayrete düşeceğimiz, insan olarak bizi gerçekten etkileyebilecek ne var?

Şu!

O mu?

Evet o!

Ohoo... Onu kaç kere gördük.

Karakışta yeşil hıyar, olgun domates yedik. Hiçbir şeyin vaktizamanı kalmadı. Mevsimlerin insanlara yaptığı fenalıkları bile unuttuk.

Yaşadığımız hayat otomatiğe bağladı bizi.

Denize girilecek, konsere gidilecek, şu kitap okunacak, bu terlik alınacak, bak filmin tam şu karesinde topluca güleceğiz (unutanlara kahkaha efekti bunu hatırlatıyor).

Gülmenin, eğlenmenin, üzülmenin, korkmanın, erdemli olmanın, ahlakî davranmanın, acının, tatlının, ekşinin, iyinin, kötünün, doğrunun, yalanın, güzelin, çirkinin... cılkını çıkardık.

His kaybının ardından şuur kaybı sökün etti. Neyse ki arada bir Çetin Altan imdada yetişiyor. Geçen bir yazısında şöyle diyordu:

— Üstü açık, spor, pırıl pırıl bir BMW'si olan gencin şiire ne ihtiyacı olabilir.

Yorganı çekin başınıza; "ört ki ölem" deyip yatın artık.

DERİN KUYU

Bizim dünya görüşümüz, yaşama biçimimiz tabiatı ve sanatı seyirlik bir unsur olarak algılamaz. Bilakis onu yaşanacak; tadına, âhengine varılacak bir ortam diye algılar. Dolayısıyla meselâ bahçe geleneğimizde "süs bitkisi" pek yoktur. Ağaç bahçede ise meyve vermeli; çiçek kapı önünde, duvar dibinde ise mevsimi gelince açmalıdır.

Gülü koklamak esastır; meyveyi dalından koparıp yemenin tadı bir başkadır. Bütün bunlar tabiatın güzelliğine, işleyişine katılmak mânasını taşır. Temmuz sıcağının ortalığı kavurduğu bir öğle sonunda; terli ve yorgun halde; önümüze âniden çıkıveren koyu gölgeli bir ulu ıhlamur ağacının dibindeki çayıra çökmek; şöyle bir nefes alıp serinlemek kim istemez.

İyi ama tabelada "çimlere basmayınız" yazıyor. Az ötedeki "park bekçisi" ıhlamurun dibine kimse çöreklenmesin diye pusuya yatmış bekliyor.

Anlaşılan burası korumaya alınmış bir yer. Oturmak, yemek, içmek, çiçek koklamak, gülüp-ağlamak yasak. Sadece uzaktan seyredeceksin, o kadar. İşte buna katlanmak zor.

Tabi şehirlerimizi dolduran kalabalık yasak falan dinlemiyor. Bendini aşan sel misali.

Taş yığınlarından oluşan apartıman ormanları arasında bunalınca kendini çoluk çocuk dışarı atıyor.

Gidecek bir yer de pek yok.

Her ağacın altı tutulmuş.

Otoyolun iki kenarında yeşermeye çalışan akasya fidanları dibine sığınıyorlar. Gelip geçen –kimbilir hangi yazlığa giden– spor otomobilli, güneş gözlüklü beyler-bayanlar bunları görünce: "Aaa, şunlara bakın otoyolun kıyısında pikniğe çıkmışlar" diye şaşırıyorlar.

Şehir (İstanbul) yeni bir bahara, yeni bir yaza girecek. Sahil şeritlerine şöyle bir pazar günü bir göz atın. Hani iğne atsan yere düşmez hale geliyor. Yeni yetişmekte olan bir fidanın dibinde beş aile barınmaya çabalıyor.

Evet... Bildiniz... Bu insanların alayı köylüdür. Bu sebepten sandalyede oturmayı sevmez, benimsemez, yere uzanırlar. Şehrin âdab-ı muaşeretini, kanun ve yasağını kolay algılayamazlar. Köyde sere serpe yaşamışlardır.

Boş bir yolda kırmızı ışık yanıyor diye uzun süre bekleyemez geçerler. "Çimlere basmayınız" tabelasına kulak asmazlar.

Bizim şehirlerimiz de çok değil elli sene öncesinde bahçelerle kaplıydı. Öyle ahım-şahım parklar, yapay şelaleler, havuzlar, geometrik çamlar, yürüyüş yolları yoktu. Salon da azdı, süs bitkisi de. Böyle şeylere o kadar ihtiyaç yoktu.

Adam avlusunda asma çardağının altındaki kerevete oturur, yediveren güllerin kokusunu duyar; dut zamanı dut; kiraz zamanı dalından koparark kiraz yerdi.

Şimdi siz; "Ohoo, geçmişe mazi, ince bacaklı ite tazı denir" diye gülüyorsunuz.

Gülün, gülün.

İşte yaz geliyor, mevsimler (ABD'nin havaya sıktığı gazlar yüzünden) ısındıkça ısınıyor. Dolar almış başını gidiyor, işsizlik artıyor, esnaf kepenk indiriyor, yakında pancar, tütün, buğday eken köylüler de traktörleri ile yürümeye başlar.

Bu her yönden bastıran gerginliğin boğucu havasından bir nebze kurtulmak için kendinizi sahile atıp, bir ağaç altı aramayacak mısınız?

Ülkemizin meseleleri (Hani şair ne demiş: Hangi derdim söyleyim / Binlerce derdim var benim) ne kadar derin.

Dipsiz bir kuyu gibi. Eğilip baktıkça insanın başı dönüyor.

KORUMAYA DEĞER OLAN

Bir zamanlar babaannelerimizin soğuk algınlığı için torunlarına hazırlayıp içirdikleri çiçek-çayları ve başka hastalıklar için önerdikleri bitkisel ilaçlar genellikle "kocakarı ilacı" diye damgalanarak saf dışı edilirdi.

Aynı şekilde tarımda zirai mücadele için ilaç kullanmaya yanaşmayan köylüler gerici-tutucu-yobaz-çağdışı ilan edilir, "bu kafa yok mu, bu kafa" diye dudak bükülürdü.

Şimdi neler görüyoruz?

Tarımda doğal mücadele için böceklerden faydalanmaya çalışanlar, doğal gübrenin baştacı edilmesi, ziraî mücadele ilaçlarının hem çevre, hem insan için öldürücü birer zehir olduğunun ilanı... (Son bir haber: Trakya kaynak sularında önemli ölçüde nitrat bulunmuş.)

Şehrin en lüks muhitlerinde, lüks mekânlarda, lüks ambalajlar içinde ve gayet pahalı satılan bitkisel ilaçlar.

Batıdan ambalajlanarak gelen düşünceler nasıl da alıcısını bulmakta gecikmiyor.

Bütün bunlar bana korunacak şeyin ne olması gerektiğini düşündürdü.

Kırk elli yıl önce dede yadigârı bahçe içinde, ahşap ama soylu, büyük bir medeniyetin mahsulü evlerimizden kurtulmak için can atardık. Mahalleye yeni bir apartman dikilmeye görsün, herkeslerin

gözü apartmanlarda oturanların üzerinde olurdu. Apartmanlardan oluşan lüks muhitlere transfer olmak I. lige çıkmak gibi bir şeydi.

Hatta bu modernist çılgınlık Boğaziçi'nde apartman-yalı âdetini de doğrumuş, güzelim sahiller betonlaşmaya yüz tutmuştu.

İnsanlar ahşap evlerinden, mis gibi taşlıklardan, çıkrıklı kuyudan, bahçedeki kara duttan ve elmadan, yaz boyu açan çiçeklerden utanır olmuşlardı sanki. O evde oturmak, orada kalmak, çağın gerisine düşme ile bir tutuluyordu.

Elbette ki bu tutumun altında ev ve arsa kıtlığı ile rant gelirlerinin büyük bir itici gücü vardı. Bunu kimse inkâr etmiyor.

Ziraî mücadele ilaçlarının başlangıçta verimi artırdığını da kimse inkâr etmiyor. Hatta hormon kullanarak tanesi bir kilo çeken armutlar elde etmenin de kârlı olduğu söylenebilir.

Doping yaparak yarış kazanılabilir.

Ama bir süre sonra atılan ilaçların tarım arazisindeki toprağı değiştirdiği, bir daha ürün alınamıyacak hale getirdiğini acıyla görürsünüz. Artık büyü bozulmuş, ilahî halka zedelenmiştir. Sanki âlemin işleyen harika ritmine çomak sokulmuştur.

Demek ki aslında takındığımız tavır bir dünya görüşü, bir hayat anlayışının yansımasıdır. Neyi koruyup, neyi atacağımıza da bu açıdan bakmalıyız.

Türkiye'de "Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak ilan edilen 637 bölge var. Bunlar arasında en az 148 bölgenin "Özel Çevre Kıstasları"na uyduğu söyleniyor.

Bu sahada belirlenen kıstaslar nelerdir?

Özel Çevre Koruma Kurumu şunları sıralıyor: "Turizm ve yaban hayatının gelişmesine katkıda bulunacak, halkın rekreasyon ihtiyacını karşılayacak olan, nesli tehlikeye düşmüş bitki, hayvan ve kuşların korunmasında önem taşıyan veya bitki ve canlıların bakımından kendine has tabii bir biyolojik özelliğe sahip olan, yangın madencilik ve zirai faaliyetler ile biyolojik yapısı bozulmamış

veya biyolojik zenginliklere sahip olan şehir, kasaba gibi gelişmiş yerleşim bölgeleri dışında kalan ve uzun vadede de yerleşmeye uygun olmayan alanlar".

Diğer bir kriter ise: "Çevresindeki tarım ve endüstriyel faaliyetlerin kirletici tesirlerinden fazla etkilenmeyecek" olmasıdır.

Bilindiği gibi "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" oluşturulması kararı, Bakanlar Kurulu'nca alınmaktadır.

Bu bize ülkemizde yürürlükte bulunan yüzlerce kanunu hatırlatıyor.

Yine bilindiği gibi böyle yasaklar koyan kanunlardan en mühimleri geçtiğimiz yıllar içinde mevcut hükumetler tarafından rafa kaldırılarak "Turizme dayalı ekonomik çıkarlar için" kurban edilmiştir.

İstanbul'un en fazla korunmaya muhtaç alanları bir kısım kimselerin yatırımlarına açılmış, oteller ile doldurulmuştur.

Fetih ve istila nasıl güç isterse; koruma da öylesine güce ihtiyaç duyar. Hatta müdafaa harpleri daha zordur. Siz baraj kapaklarını açar, suyun tamamını bir kanala gönderirseniz bunun karşısında durmaya çabalayan cılız gövdeleri suçlamaya hakkınız olmaz. Göstermelik korumacılık ise gözboyamaktan öte gidemez.

UZANIP GİDEN TİREN YOLU

Konya'ya giderken treni seçtik. Böylece çocukluk günlerimin büyülü dünyasına döneceğimi sanmıştım. Hani şöyle geriye yaslanır, başınızı camdan yana döndürür, hızla akan manzaraya dalarak raylardan gelen teleferik tıkırtılarını dinlersiniz, işte öyle.

Lakin rahmetli Mehmet Çınarlı'nın tabiri ile "Gerçek hayali aştı".

Evet, gerçeğin donuk yüzü daha Haydarpaşa'da kendini gösterdi. Meram Ekspresi çaptan düşmüş bir aristokrat eskisi gibi önümüze yırtık pırtık uzanıvermişti. Ah bu varlıktan yokluğa düşme hali.

Solan renkler, yer yer kavlanıp dökülen boyalar, aşınan köşeler, vagonların metal aksamı dahi "ömrün nihayetine" geldiğini fısıldıyor.

Ağır aksak, sallana sallana çıktık yola.

Her yanda bakımsızlık, yetersiz bütçenin işaretleri. Bir türlü yenilenemeyen, âdeta "üvey evlat muamelesi" gören istasyonlar; buralarda "kaderine terkedilmiş vagonlar gibi" kala kalmış personel.

Kurumuş akasyaları, solmuş çiçekleri ile Gar Gazinoları.

Yolcular dahi bu manzarayı tamamlamak istercesine seçilmiş bir kesimi hatırlatıyor.

Köylüler, dar gelirli aileler, izine çıkan askerler, küçük esnaf tavırlı kimseler.

Ne sallanan bir mendil, ne çıngıraklı bir kahkaha, ne koridorlarda koşuşan çocuklar.

Derin mânalı bir sessizlik.

*

Nerede okudum şimdi hatırlamıyorum ama, acı gerçek şu: Türkiye'de bulunan kamyon sayısı bütün Avrupa ülkelerinde bulunan kamyon sayısının toplamından fazla imiş.

İşte size bir cümle ile ülkemizin 1950'den bu yana takip ettiği ulaşım politikasının neticesi.

Bir de trafik canavarı ile mücadele ediyoruz derler. Pöh... Kim inanır buna.

Türkiye bile bile kendi vatandaşlarını bu canavarın ağzına atmıştır.

Hani masallarda geçer ya: Bir beldede bir ejderha yaşarmış; her gün o belde halkından beş-on kişiyi yermiş. İnsanlar gözyaşları içinde her gün istenilen sayıda kişiyi götürüp canavara teslim edermiş. Canavar semirdikçe yediği kişi sayısı ha bire artıyor. Trafik canavarının adını koyalım; net konuşalım, açıkça söyleyelim. Bunun adı: Karayolu siyaseti'dir.

Gelişmiş Batı ülkelerinde trenler ses hızı ile yarışırken; bizim demiryollarının hali içler acısı, oysa demiryolu ucuz olduğu gibi; trafik, çevre ve insan için çok daha yarayışlı.

İlk demiryolu hattımız 1856'da başlanıp 1866'da İngilizler tarafından işletmeye açılan 130 km.lik İzmir-Aydın demiryolu. 1866'dan 1923'e kadar 4 bin 86 kilometre demiryolu yapılmış. 1924-1940 arasında ise 3 bin 208 kilometre; 1940'tan 1950'ye kadar 370 kilometre ilave edilmiş.

Şu işe bakın hele.

1950 yılından bu yana demiryollarımıza bir kilometre bile eklenmemiş.

Bu nasıl bir aymazlık, vurdumduymazlıktır.

Demek ki o tarihten bu yana Türkiye'nin ulaşım siyasetini "Otomo-

bilciler" tayin ediyor. Otomobilci deyip geçmeyin. Dünyanın en büyük üç şirketinin üçü de otomobil üretiyor ve başlarında General Motors var.

Türkiye'de yük taşımacılığının % 93'ü; yolcu taşımacılığının % 97'si karayolu ile yapılırken geriye kalan bölümü demiryolu, deniz yolu ve havayolu ile gerçekleşiyor.

Uzanıp giden tren yolları bizlere elli yıllık serüveni anlatıyor; bütün çıplaklığı ile.

Ders alabilir miyiz acaba, ne dersiniz?

THG
0833373
7 COR

ISBN: 978-9759955304

DERGÂH